

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞIRNAK İLİNDE YENİ KIRSALLIĞIN
COĞRAFİ ANALİZİ

Nesife LAĞAMCIOĞLU DİYAPOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Beşeri ve İktisadi Coğrafya Programı

MART- 2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK İLİNDE YENİ KIRSALLIĞIN COĞRAFİ ANALİZİ

Tez Yazarı

Nesife LAĞAMCIOĞLU DİYAPOĞLU

Danışman

Doç.Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR

Mart 2023

ELAZIĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı:	ŞIRNAK İLİNDE YENİ KIRSALLIĞIN COĞRAFİ ANALİZİ
Yazarı:	Nesife Lağamcıoğlu Diyapoğlu
Tez Öneri Tarihi:	31.03.2022
Savunma Tarihi:	27.02.2023

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman:	Doç.Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Başkan:	Doç.Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Üye:	Dr. Öğr.Üyesi Mehmet Emin YAKUT Bingöl Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi
Üye:	Dr.Öğr. Üyesi Aşır Yüksel KAYA Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Üye:	

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun ...../...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR

Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım ‘‘ŞIRNAK İLİNDE YENİ KIRSALLIĞIN COĞRAFİ ANALİZİ’’ Başlıklı Yüksek Lisans Tezi’min içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

...../...../2023

Nesife LAĞAMCIOĞLU DİYAPOĞLU

ÖN SÖZ

Bu çalışma Şırnak'ta kırsal coğrafi görünümü anlamak, açıklamak ve kırsal gelişimine önerilerle katkı sağlamak üzere hazırlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın amacı, kullanılan yöntemler ve araştırma alanının yeri ile sınırları anlatılmıştır. İkinci bölümde Şırnak'ta geleneksel yerleşme düzeni, tarım, arazi kullanımı ve yaşam biçimleri anlatılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Şırnak kırsalında nedenleri ile birlikte değişimden bahsedilmiştir. Nüfusun yer değişimi, ulaşım ağlarının değişimi, konutların ve mimari yapının değişimi konuları bunlardan bazılarıdır. Dördüncü bölümde Şırnak kentlerinde nüfus, sanayi, kırsal kalıntılar konuları işlenmiştir. Beşinci bölümde yeni kırsalın farklı boyutlardaki görünümü anlatılmıştır. Altıncı bölüm ise araştırma bulgularının toplanıp derlendiği ve haritalanarak anlatıldığı kısımdır. Bu kısımda elde edilen haritaların oluşturulması için ve köy anketleri uygulanmıştır. Yeni kırsallık kavramının Şırnak kırsalındaki uygulaması zorlu bir çalışma sürecini beraberinde getirmiştir. Bu çalışmayı yürütürken bizi en çok zorlayan konulardan birincisi Şırnak hakkında çok fazla bilimsel çalışma yapılmamış olmasıdır. Çalışmayı yürütürken karşılaştığımız bu zorluk bize tam da çalışmamız gereken sahayı çalışmakta olduğumuzu göstermiştir. İkinci zorluk ise özellikle köy anketlerini uygulamada karşılaştığımız zorluklar olmuştur. Hem zaman zaman yerli halkın çok soru sorulmasından hoşlanmaması hem de uzun yıllar terörden çok çekmiş bir alan olması nedeniyle arazi gezilerinde tarafımızda oluşan korkular bu tezin yürütülmesinde karşılaştığımız bazı zorluklar olmuştur.

Bu tez için gerekli verileri toplamama yardımcı olan, İdil Çok Programlı Anadolu Lisesi sevgili öğrencilerime, Şenoba Belediyesi sosyal medya hesapları yetkilisine, beytussebapguncel sosyal medya hesabına, Şırnak'ta birçok köy okulunda görev yapan öğretmenlere, misafirperver ve yardım sever Şırnak halkına hiç tanımadıkları bir insana yardım ettikleri için teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu tezin hazırlanmasından baştan sona kadar değerli fikirlerini benden esirgemeyen sayın danışman hocam Doç.Dr. İlhan Oğuz Akdemir ve hem arazi gezileri sırasında hem yazım aşamasında en büyük yardımcım olan değerli eşim Hakan Diyapoğlu'na ve aileme teşekkür ederim.

Yerler ile gönül bağı kurulabilir. Bu çalışmanın, yaşamımın yaklaşık dört yılını geçirdiğim ve gönül bağı kurduğum sevgili Şırnak'a faydalı olması dileği ile.

Nesife LAĞAMCIOĞLU DİYAPOĞLU
ELAZIĞ -2023

ÖZET

ŞIRNAK İLİNDE YENİ KIRSALLIĞIN COĞRAFİ ANALİZİ

Nesife LAĞAMCIOĞLU DİYAPOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

Beşeri ve İktisadi Coğrafya Programı

Mart - 2023, Sayfa: XI + 72

Şırnak ili 1990 yılında, Hakkâri ilinin Beytüşşebap ve Uludere ilçeleri, Mardin'in Cizre, Silopi ve İdil ilçeleri ve Siirt ilinin Şırnak ilçesi ile Eruh ilçesine bağlı Fındık Bucağı ve bağlı köyleri ile il olmuştur. Şırnak ili iki ayrı coğrafi bölgede sınırları içinde bulunmaktadır. Şırnak merkez ilçe, Beytüşşebap ve Uludere ilçeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin Hakkâri bölümünde yer alır. İdil, Cizre, Silopi ve Güçlükönak ilçeleri ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümünde Güney Ovaları Alt Yöresinde yer almaktadır. Şırnak ilinde 7 ilçe merkezi, 12 belde belediyesi olmak üzere toplam 261 yerleşim birimi bulunmaktadır. En büyük yerleşim birimi 130.290 nüfusu ile Cizre'dir.

Yeni kırsallık kavramı, geleneksel manada bildiğimiz, tarım hayvancılıkla geçinen, sosyal kültürel mirasın korunduğu, birçok altyapı ve erişim yoksunluğunun yaşandığı kırsallıktan farklıdır. Kırsal alanlar artık kentten homojen yapıdaki bir karşıtı değildir. Bu bağlamda yeni kırsallık kavramı, tarım dışı sektörlerde çalışan nüfus sayısının fazlaştığı, ticaretle, sanayiyile, şehirle bağlantılı, alt yapı ulaşım ve iletişim sıkıntılarının yaşanmadığı veya daha az yaşandığı bir kırsallık olgusunu ifade etmektedir.

Şırnak ili, Türkiye genelinde bir kırsal alan olarak görülse de kendi içinde kırsal coğrafi alan görünümünde heterojen bir yapıya sahiptir. Şırnak'ta kırsal alanlar ulaşım ağlarının, göç zincirlerinin, ticaretin, sanayinin kamu ve yarı kamu kuruluşlarının, dönemlik nüfus hareketlerinin etkisinde şekillenmiştir. Şırnak'ta kırsal alanların şekillenmesinde en fazla etkili olan beşeri unsur göç olgusu ve Habur Sınır Kapısı olmuştur. Bunun sonucunda kırsal alanda, birbirinden farklı özelliklere sahip yerleşim birimleri ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Şırnak ilinin yerleşim birimleri, ekonomik yapısı, idari özellikleri, sosyal yaşam özellikleri, alt yapı gibi kriterlere göre değerlendirilerek yeni kırsallık kavramı bakış açısıyla yeniden kırsal ayrıma tabi tutulmuştur. Yapılan arazi çalışması ve anketler sonucunda Şırnak'ta 28 adet kente entegre kırsal alan tespit edilmiştir. Kente entegre kırsal alanların genellikle ya kentsel alanlara ya da önemli ulaşım ağlarına yakın oldukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu alanlar sosyal yaşam özellikleri, sağlık hizmetleri, alt yapı gibi özellikler bakımından avantajlı sahalardır. Entegre kırsal alanlarda çalışan nüfusun tamamına yakını, tarım ve hayvancılık dışı sektörlerde çalışmaktadır. 34 adet orta derece kırsal alan ve 200 adet baskın kırsal alan tespit edilmiştir. Orta derecede kırsal alanlarda ise nüfusun yarısına yakını veya yarısından biraz fazlası tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Hem entegre kırsal alanlarda hem de orta derece kırsal alanlarda konut tipleri genellikle modern inşaat malzemeli kullanılarak yapılmış konutlardır. Baskın kırsal alanlarda ise nüfusun büyük çoğunluğu tarım ve hayvancılıkta çalışmaktadır. Bu alanlarda ulaşım zorlukları görülmektedir. Geleneksel konut tipleri yaygındır. Sağlık hizmetlerine erişim kısıtlı ve eğitim ise bazılarında taşınmalı bazılarında ise ilkökul seviyesinde olmaktadır.

Avantaj sağlayan yerel potansiyellerin kullanılması yaklaşımı, yerel dinamiklerin kapasitelerinin genişletilmesi modeli, topluluk merkezli kırsal kalkınma uygulamaları ve yaratıcı topluluk kalkınma modellerinin Şırnak'ta uygulanması işlevsel olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şırnak, Kırsallık, Göç, Yeni kırsallık, Demografik Dönüşüm

ABSTRACT

Geographical Analysis of the New Rurality at Şırnak Province

Nesife LAĞAMCIOĞLU DİYAPOĞLU

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

GEOGRAPHY

Humman and Economic Geography

March 2023, Page:XI+72

Şırnak province became a province in 1990 with Beytüşşebap and Uludere districts of Hakkâri province, Cizre, Silopi and İdil districts of Mardin, Şırnak district of Siirt province and Fındık Sub-district and affiliated villages of Eruh district. Şırnak province is located within the borders of two different geographical regions.

Şırnak central district, Beytüşşebap and Uludere districts are located in the Hakkâri section of the Eastern Anatolia Region. Idil, Cizre, Silopi and Güçlükönak districts are located in the Southern Plains subregion in the Dicle Section of the Southeastern Anatolia Region. There are a total of 261 settlement units in Şırnak, 7 of which are district centers and 12 are town municipalities. The largest settlement is Cizre with a population of 130,290.

The new concept of rurality is different from the rural ones we know in the traditional sense, which live on agriculture and animal husbandry, where social and cultural heritage is preserved, and where there is a lack of infrastructure and access. Rural areas are no longer the homogeneous opposite of the city. In this context, the new concept of rurality refers to a rural phenomenon in which the number of people working in non-agricultural sectors increases, and there are no or fewer problems in connection with trade, industry, city, infrastructure, transportation and communication.

Although the province of Şırnak is seen as a rural area throughout Turkey, it has a heterogeneous structure within itself in the appearance of a rural geographical area. Rural areas in Şırnak have been shaped under the influence of transportation networks, migration chains, commerce, industry, public and semi-public institutions, and periodic population movements. The most influential human factor in shaping the rural areas in Şırnak has been the phenomenon of migration and the Habur Border Gate. As a result, settlements with different characteristics have emerged in the rural area.

In this study, the settlement units of Şırnak province were evaluated according to criteria such as economic structure, administrative characteristics, social life characteristics, infrastructure, and were again subjected to rural separation from the perspective of the new rurality concept. As a result of the field work and surveys, 27 rural areas integrated into the city were determined in Şırnak. It has been determined that rural areas integrated into the city are generally close to either urban areas or important transportation networks. At the same time, these areas are advantageous areas in terms of features such as social life features, health services and infrastructure. Almost all of the population working in integrated rural areas work in sectors other than agriculture and livestock. 34 medium rural areas and 200 dominant rural areas were identified. In moderately rural areas, nearly half or slightly more than half of the population works in non-agricultural sectors. Housing types in both integrated rural areas and moderate rural areas are generally houses built using modern construction materials. In the dominant rural areas, the majority of the population works in agriculture and animal husbandry. Transportation difficulties are observed in these areas. Traditional housing types are common. Access to health services is limited and education is at the level of primary school in some of them **bussed and in others.**

Keywords: Şırnak, rurality, migration, new rurality, demographic transformation

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLOLAR LİSTESİ	VII
GAFİKLER LİSTESİ	VIII
HARİTALAR LİSTESİ	IX
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	X
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	XI
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Uygulanan Yöntem	2
1.2. Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları	3
2. ŞIRNAK İLİNDE NEOLİTİK MİRAS: GELENEKSEL KIRSAL YAŞAM	7
2.1.Şırnak ilinde Geleneksel Yerleşme Düzeni (Kuruluş Yeri Seçimi, Kırsal Yapı)	7
2.2.Şırnak ilinde Bitkisel üretim ve Hayvancılık	9
2.3.Şırnak ilinde Yaşama Biçimleri	16
2.4.Şırnak ilinde Kırsal Arazi Kullanımı	17
3. KENTLEŞME DÖNEMİ: GELENEĞİN AŞINMASI DÖNEMİ	20
3.1.Şırnak ilinde Ulaşımın Değişimi	20
3.2.Şırnak ilinde Konutlar ve Mimari Değişme	22
3.3.Şırnak ilinde Göçler	27
3.4.Şırnak ilinde Dönemlik Nüfus hareketleri.....	29
4. KENTSEL SAÇAKLANMA: ŞEHRİN İSTİLASI-KIRSALIN YİTİMİ.....	31
4.1. Şırnak İlinde Kentsel Mimari	31
4.2. Şırnak ilinde kentli nüfus	36
4.3. Şırnak ilinde Sanayinin İstilasını.....	37
4.4. Şırnak ilinde Kırsal Yaşamın Relik Karakterleri.....	40
4.5. Şırnak İlinde Aşırı Kentleşme Sorunu	41
5. ŞIRNAK İLİNDE YERLEŞİM BİRİMLERİNDE YENİ KIRSALIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ	43
5.1. Yeni Kırsallık ve Nüfus Yapısında Değişme	43
5.2. Ulaşım Ağının Kentleştirici Etkisi	48
5.3. Göç Zincirleri ve Kırsalı Değiştirici Boyutları.....	49
5.4. Ticaretin Kırsala Yayılması	51
5.5. Kamu-Yarı Kamu Kuruluşlarının Kırsalı Dönüştürmesi	53
5.6. Diğer Yeni Kırsal Göstergeler	53
6. ŞIRNAK İLİNDE YENİ KIRSALLIĞIN HARİTASI.....	54
6.1. Baskın Kırsal Kuşaklar	54
6.2. Orta Derecede Kırsal Kuşaklar	56

6.3. Kente Entegre Kırsal Kuşaklar.....	57
7. YENİ KIRSAL KALKINMA MODELLERİ	62
7.1. Şırnak İli Kırsalında Avantaj Sağlayan Yerel Potansiyellerin Kullanılması Yaklaşımı.....	62
7.2. Şırnak İli Kırsalında Yerel Dinamiklerin Kapasitelerinin Genişletilmesi Modeli	63
7.3. Şırnak İli Kırsalında Topluluk Merkezli Kırsal Kalkınma Uygulamaları	63
7.4. Şırnak İli Kırsalında Yaratıcı Topluluk Kalkınma Modeli.....	64
8. SONUÇ	66
KAYNAKÇA	68
EKLER.....	71
ÖZ GEÇMİŞ	

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1:	Şırnak'ta bitkisel ürün türüne göre, alan ve üretim miktarları	9
Tablo 2:	Şırnak'ta tarla bitkileri üretim miktarı ve Türkiye üretimindeki oransal payı	12
Tablo 3:	Şırnak'ta ilçelere göre bal üretim miktarları	14
Tablo 4:	Şırnak'ta belediye teşkilatı olan yerleşmelerin nüfusları ve coğrafi açıdan yerleşme çeşitleri .	37

GAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1:	Şırnak tarımsal arazi kullanımı	9
Grafik 2:	Şırnak'ta bazı önemli bitkisel ürünler ve üretimdeki oranları	12
Grafik 3:	Şırnak ilinde ilçelere göre bal üretimi	15
Grafik 4:	Şırnak nüfusuna kayıtlı olup başka illerde ikamet edenlerin illere göre oranı	28
Grafik 5:	Şırnak'ta nüfusun gelişimi	43

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1:	Şırnak ili lokasyon haritası.....	4
Harita 2:	Şırnak ili yükselti basamakları.....	5
Harita 3:	Şırnak ili Topoğrafya Haritası.....	6
Harita 4:	Şırnak ili arazi kullanım haritası	18
Harita 5:	Şırnak ili nüfus yoğunluk haritası	44
Harita 6:	Şırnak ili nüfus dağılışı haritası.....	45
Harita 7:	Şırnak ili aritmetik nüfus yoğunluk haritası	46
Harita 8:	Şırnak ili nüfus dağılışı haritası.....	46
Harita 9:	Şırnak nüfus yoğunluk haritası	47
Harita 10:	Şırnak ili nüfus dağılışı haritası.....	48
Harita 11:	Şırnak ilinde baskın kırsal alanlar	54
Harita 12:	Şırnak'ta orta derece kırsal alanlar.....	57
Harita 13:	Şırnak ilinde entegre kırsal alanlar.....	58
Harita 14:	Şırnak'ta baskın, orta derecede ve entegre kırsal alanlar, ...	66

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1:	İdil ilçesinde göl çevresinde kurulmuş Öğündük, Yüksekköy, Üçok, Tepeköy köyleri	8
Foto 2:	Silopi'de fıstık üretim süreçleri.....	10
Foto 3:	İdil ilçesinde yağmurlama sulama.....	11
Foto 4:	Göçebe nüfusun göç basamakları	14
Foto 5:	Beytüşşebap ilçesinden bir görünüm	16
Foto 6:	Uludere ilçesine bağlı Şenoba belde	17
Foto 7:	Kasrik Boğazı	21
Foto 8 :	Şehit Jandarma Yüzbaşı Mustafa Erdal Tüne	22
Foto 9:	İdil Akkoyunlu köyünde taş çimento karışımı, dışardan düz damlı, içerden kubbemsi yapıda artık oturulmayan bir köy evi.....	23
Foto 10:	İdil Üçok köyünde günümüzde Şırnak'ta en sık rastlanan modern kırsal konut tipi.....	24
Foto 11:	İdil köylerinde konak tarzında inşa edilmiş giydirme taştan konut.....	25
Foto 12 :	Yaklaşık 30 yıl önce boşalan Kösreli köyünde (Silopi) yeni mimari yapı	26
Foto 13:	Beytüşşebap ilçesinde bulunan Emerok Yaylası'na ait eski bir Foto.....	29
Foto 14:	Şırnak'ta araçlarla yapılan yayla göçü	30
Foto 15:	Şırnak Şehri'nden bir görünüm, arka planda Cudi Dağı ve eteklerinde kömür ocakları.....	32
Foto 16:	Cizre'de eski bir sokak.....	33
Foto 17:	Cizre'de yaygın kentsel mimari	34
Foto 18:	İdil'de yerel mimariyle yapılmış taş konaklar.....	34
Foto 19:	İdil'de yaygın kentsel mimari	35
Foto 20:	Şırnak yakınlarında asfaltit ocaklarının Google Earth görüntüsü	38
Foto 21:	Şırnak yakınlarında bir asfaltit ocağı	38
Foto 22:	Silopi Termik Santrali Google Earth görüntüsü.....	39
Foto 23:	Korucu köyünde sanayi tesislerinin kırsal alanı istilasını Google Earth görüntü	39
Foto 24:	1930'lu yıllara ait Cizre'nin hava Foto1 (cizre_tanitim) ve günümüzde Cizre şehri Nusaybin Caddesi.....	42
Foto 25:	Habur Sınır Kapısı'nda tır kuyruğu.....	49
Foto 26:	Habur Sınır Kapısı'nın Google Earth görüntüsü	49
Foto 27 :	Silopi üçüncü cadde	50
Foto 28 :	Yayla köyü ve taşındığı Açma köyü	51
Foto 29 :	Silopi-Habur arasında Kapılı köyünde yaklaşık 4 bin kapasiteli bir tır parkı	52
Foto 30:	Bir baskın kırsal alan örneği Beytüşşebap ilçesine bağlı Cevizağacı köyü.....	55
Foto 31:	Kasrik Boğazı'nda Kızılsu Çayı üzerinde inşa edilmiş bir su üstü lokantası	60

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

BOTAŞ	: Türkiye varlık fonuna bağlı, petrol ve doğalgaz boru hatları işletmeciliği
OHAL	: Olağan Üstü Hal
GES	: Güneş Enerji Santrali
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri

1. GİRİŞ

Kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel ve mekânsal çeşitliliğin zaman içinde değişen koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçleştirmektedir. Nitekim, ülkeler kendi idari yapılarını da dikkate alarak kendilerine özgü kırsal alan tanımı yapmakta, hatta farklı amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda farklı kırsal alan tanımları kullanılabilir. Benzer şekilde; ülkemizde de hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistikî çalışmalarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla, bazı durumlarda kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirilmektedir (T.C. DPT Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi).

Araştırma konusu henüz çok yeni bir kavram olmasına rağmen yeni kırsallık kavramının kapsamını açıklayabilecek nitelikte çalışmalar daha önceden yapılmıştır.

Kırsal yapı analizleri; Kırsal nüfusun gelişim seyrinin, Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinden farklı olması sorunsalı üzerine kurulmuştur. Bu sorunsal doğrultusunda şu tez ve yargı ileri sürülebilir. Türkiye'de kırsal alan yönetimi ve kırsal kalkınma politikası, tarım sektörünü geliştirerek kırsal kalkınmayı sağlamayı merkeze alan anlayış günümüzde kırsal alanın evrim sürecine katkı sağlamamıştır. Yani dışarıdan kalkındırma modelleri, prodüktif bir kırsal yapı oluşturamamıştır (Akdemir, 2013).

İlhan Tekeli 2016 yılında yayımlanan “ Dünya’da ve Türkiye’de Kır Kent Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri ” kitabında kır-kent kavram çiftinin temsilini, kırsal alanlarda, kent dışındaki tüm mekanı içeren, içinde köyler yer alan, köylü bir nüfus ile tarım ve ormancılık faaliyetleri ile açıklarken ; kent kavramının temsili olarak, kentli nüfus, tarım dışı faaliyetler, sınırları ve formu belli ve mekanda yağ lekesi gibi yayılan bir yerleşme olarak belirlemiş ve tarımdaki dönüşüm ile kentteki dönüşümün kırdaki dönüşüme neden olmasıyla kır kent ayrımını bulanıklaştıran süreçler ortaya çıkarmıştır.

Tütengil, yerleşmeler nüfus etkisi başta olmak üzere, iktisadi faaliyetleri ve doğa ile ilişkileri açısından farklı iki yaşam biçimi ortaya koymaktadır. Bu yaşayış biçimleriyle yerleşmeler arasındaki ortak özellikleri daha anlaşılır hale getirmek için kırsal ve kentsel ayrımını gerekli kılmıştır, demektedir (Tütengil, 1977: 7-8).

Darkot, yerleşmeleri sınır tanımayan devamlı bir varlık olarak tanımlamıştır. Bu açıdan kırsal tanımlamasında yeni yaklaşımların değişen ekonomik ve sosyal yapıya bağlı olarak zamanla değişmesi gerektiğini söyler (Darkot, 1966:34).

Keleş, köy/kent ayrımında kullanılan ölçütlerin günümüzde artık yeterli olmadığını belirtmektedir (Keleş, 1984: 43).

Kırsal alan nüfusa göre tanımlanacaksa kırsal nüfusu barındıran alanlara kırsal alan denilmelidir. O halde nüfusun kırsal niteliğe sahip olması, sürdürülen ekonomik faaliyetlerin büyük oranda doğal kaynakların işletilmesine ve kullanılmasına bağlı ve sosyal güvence olanaklarından yeterince faydalanamayan bireylerin oluşturduğu mekânsal alanlar olarak ele alınmalıdır. (Tümertekin, 1997, s.128)

“En geleneksel ayrım, kırsal yerleşmelerde halkın geçimini doğrudan topraktan yani primer üretimle kazanmakta olmasına karşılık, şehirselleşmiş yerleşmelerdekilerin genellikle sekonder ve tersiyer faaliyetlerle uğraşmalarına göre yapılandır.” (Tümertekin ve Özgüç, 2012)

Nüfus yoğunluğu, tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayanan ekonomik yapı, geleneksel, sosyal yaşam vb. kırsal alanlar tanımlanırken kullanılan değişkenlerdendir. “Kırsal alanları

tanımlarken sadece nüfus kriterinin kullanıldığı da olur” (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2009:9). “Nüfusu 20.000’e kadar olan yerleşmeler kırsal alan kabul edilmiştir.” (Soykan, 2003: 68) “Kırsal yerleşmeler, yöre insanının ihtiyaçlarını karşılayan doğal çevre, arazi formuna uygun, iklim ile uyumlu, kültürel değerleri önemseyen yerleşmelerdir” (Eminağaoğlu ve Çevik, 2013).

Devlet Planlama Teşkilatı hazırladığı Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde nüfusu 20.000’den az olan alanları kırsal alan olarak kabul etmiştir. Kırsal alan kavramı ile ilgili yaklaşımlar ülkemiz açısından coğrafi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alanlar ile ilgili tanımlar daha çok kırsal nüfus üzerinden ve Türkiye’nin demografik yapısındaki gelişim sürecinden farklılığı üzerine kurgulanmaktadır. Bu doğrultuda ele alınan kırsal alan yaklaşımları ve kırsal alan yönetimi tarım sektörünü geliştirme odaklı yaklaşımlarla beraber ele alınmıştır. Bu durum kırsal alanların değişim ve gelişimine katkı sağlamaktan uzaktır. Kırsal alanlar çok sektörlü ele alınması gereken bir değişim süreci barındırması nedeni ile yeni kırsallık kavramı odaklı kırsal alan tanımlamasını zorunlu kılmıştır (Aytekin, 2019).

Kırsal alanların tanımlanmasındaki bu farklı yaklaşımlar kırsalın aslında tek bir gösterge ile açıklanmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Yani aslında kırsal çeşitlidir. Nüfus büyüklüğü, ekonomik faaliyetler, mimari, sosyokültürel yaşam kırsal teriminin farklı ayaklarıdır. Kırsal teriminin bu kadar karmaşıklık içinde tanımlanmasına ek olarak bir de yeni kırsallık ortaya çıkmıştır ki bu da kırsallık olgusunun bilinenin dışına çıktığını yeni bir form kazandığını göstermektedir. Kırsallık ve yeni kırsallık konularına ek olarak bölgedeki belirli alanlarda göçebe hayatın değişikliğine ilişkin araştırmalar da çok az sayıda bulunmakla birlikte hem bu çalışmalar tam olarak Şırnak ilinin kapladığı alana karşılık gelmemekte hem de GIS, hava Foto1 ve sosyal araştırma teknikleri kullanılarak yaşanan değişiklikleri ortaya koyan araştırmalar bulunmamaktadır.

Bu çalışma kırsal alanları farklı şekillerde sınıflandırarak yeni kırsallık terimi üzerinden Şırnak kırsalını haritalayarak açıklamaya çalışmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Uygulanan Yöntem

Birbirinden çok farklı jeomorfolojik yapı ve coğrafi görünüm üzerine kurulmuş yerleşmelerin, ülkenin merkezine çok uzakta olmasının getirdiği olumsuz etkilerle birlikte, uzun süre hem kırsal hem de kentsel alanlarının teröre ve beraberinde getirdiği olumsuz etkilere maruz kalması ve düz ve düze yakın alanlarının hem yerleşme hem tarım için elverişliliğinin avantajlarıyla uluslararası ticarete çok önemli bir yere sahip olan Habur Sınır Kapısının getirdiği avantajlar bir araya getirildiğinde yeni kırsallık konusunun bu idari birim üzerinde mutlaka çalışılması gerektiği ihtiyacını tarafımıza doğurmuştur.

Yeni kırsallık kavramı nüfusun az, ekonomik faaliyetlerin tarıma dayalı olduğu, konut ve konut eklentilerinin genellikle doğal çevrede bulunan malzemelerle inşa edilmiş olduğu bilinen kırsal alanların aksine; ekonomik etkinliklerin bitkisel üretim ve hayvancılığa ek olarak ve ya bunlar olmadan hizmet ve sanayi olabildiği, başka yerleşim birimlerine gün içi nüfus hareketlerinin daha yoğun olduğu, konut tiplerinde ve eklentilerinde modern yapıların görüldüğü, nüfusun eğitim sağlık günlük alışkanlıklar gibi konularda kentli özellikler gösterdiği kırsallığı tanımlar.

Tezin temel amacı Şırnak’ta kırsallığın, kentliliğin, ekonomik etkinliklerin, göçlerin ve yeni kırsallığın ortaya çıkardığı yeni mekân organizasyonunu tüm boyutlarıyla ortaya çıkarmak, değerlendirmek ve bu alanda literatüre katkı sağlamakla birlikte Şırnak’ta Yeni kırsallık olgusunun

varlığını bilimsel yöntemlerle kanıtlayarak bu olgunun doğurduğu sonuçlarla coğrafi analizini yapmaktadır. Araştırma şu sorular üzerinde yürütülmüştür.

- ✓ Şırnak'ta yeni kırsallık terimine ait bir coğrafi görünüm var mıdır?
- ✓ Var ise nerelerdedir?
- ✓ Şırnak'ta baskın kırsal alanlar nerelerdir?
- ✓ Şırnak'ta kente entegre kırsal alanlar nerelerdir?
- ✓ Şırnak'ta Orta derece kırsal alanlar nerelerdir?
- ✓ Kırdaki nüfus yapısı, mimari yapı, yeni kırsallıkla nasıl değişmiştir?
- ✓ Göçün, ticaretin, sanayinin, kamu ve yarı kamu kuruluşlarının, ulaşım ağlarının kırsalı dönüştürmede etkisi var mıdır?
- ✓ Şırnak'ta kırsal kalkınma modellerle açıklanabilir mi? Açıklanırsa bu modeller neler olabilir?

Problem tespit edildikten sonra literatür taraması yapılmış, sahayı iyi tanıyabilmek adına temel haritalar oluşturulmuştur. Çalışmayı bilimsel bir temelde yürütebilmek adına arazi gezisi, anketler ve devlet kurumları ziyaretleri olmuştur. Araştırma evreni olan Şırnak ili, 1 il merkezi 6 ilçe merkezi olmak üzere 250 idari birim ve köylere bağlı çok sayıda köy altı yerleşmesinden oluşmaktadır. Örneklem seçilirken öncelikle oluşturulacak haritalarda evreni en doğru şekilde ifade etmesine olanak sağlayacak sayıda olmasına dikkat edilmiştir.

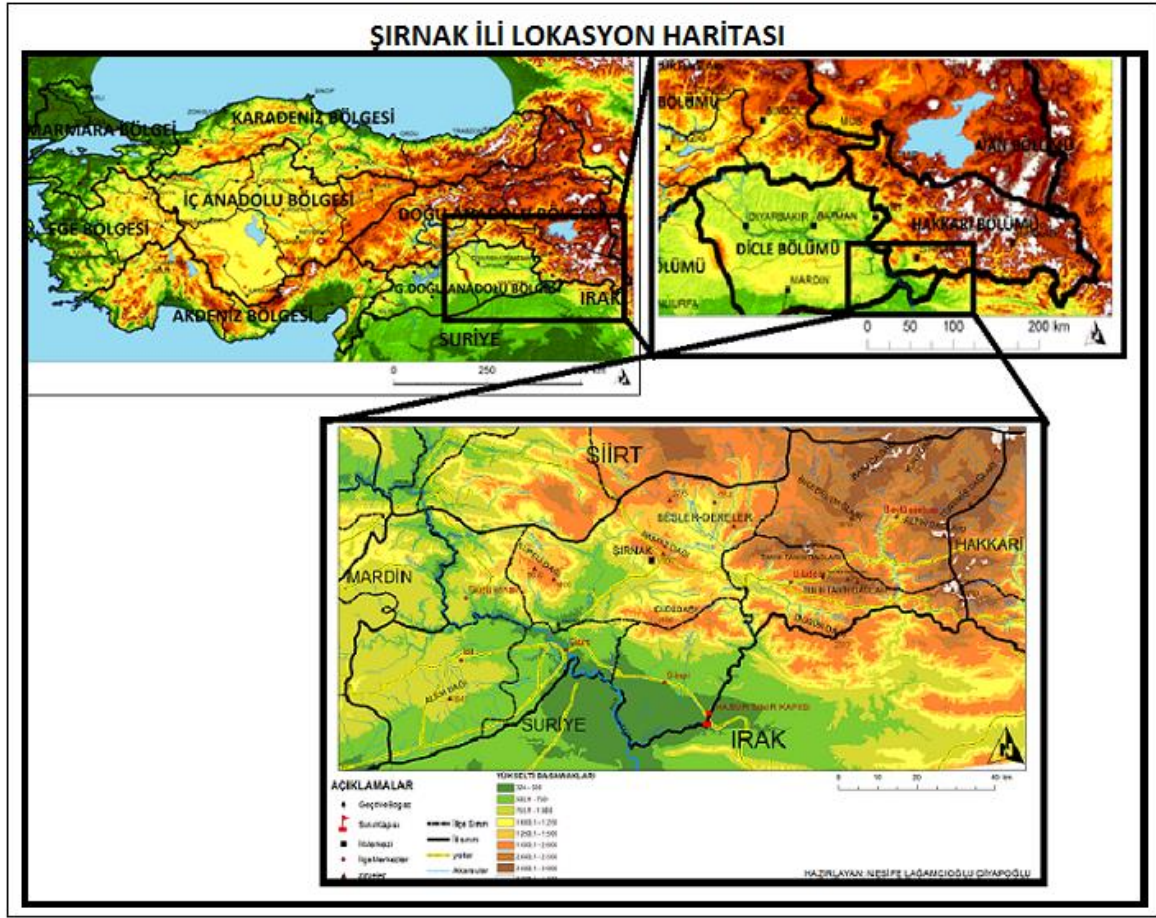
Teknik olarak olasılığı bilinen örneklem tekniklerinden tabakalı örnekleme ve bölge örnekleme tekniği seçilmiştir. Araştırma sahası çeşitli özellikler yönünden homojen değildir ve her bir özellik grubu birbirinden farklı büyüklüktedir. Evren çeşitli özelliklerine göre (Ek 1.Köy Bilgi Formu) tabakalara ayrılmış, her tabakadan basit rastgele yöntemle farklı oranlarda örneklem seçilmiştir. Farklı oranların belirlenmesi, ulaşabildiğimiz mümkün olan en fazla köy şeklinde olmuştur.

Bu şekilde anket uygulanarak toplanan veriler değerlendirilerek analizleri yapılmış, yetersiz kalınan noktalarda Google Earth görüntüleri, yerleşmelerin tanıtımının yapıldığı veya resmi kurumlara ait sosyal medya hesapları, belediye ve kaymakamlıkların web siteleri ve anketler dışında ayrıca başka görüşmeler de yapılarak mümkün olan en doğru şekilde haritalar oluşturulmuştur. Haritaların oluşturulmasında Arc Gıs programı kullanılmıştır.

1.2. Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları

Araştırma alanı idari bir alan olan Şırnak ili, iki farklı bölge sınırları içinde yer almaktadır. Yedi ilçe idari birimine ayrılmış olan ilin merkez ilçe, Uludere ve Beytüşşebap ilçeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin Hakkâri Bölümü'nde yer alırken, İdil, Cizre, Silopi ve Güçlükönak ilçeleri Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümünde, Güney Ovaları (Kızıltepe-Cizre) Yöresi'nde yer almaktadır.

Doğusunda Hakkâri ili, kuzeyinde Van ve Siirt ile batısında Mardin ili bulunmaktadır. Güneyde ise Beytüşşebap ve Uludere ilçelerinin güney kesimleri ile Silopi ilçesinin güneyinin doğu kesimleri Irak sınırında ve yine Silopi'nin güney sınırının batı kesimleri ile Cizre ve İdil ilçelerinin güney kesimleri Suriye ile komşudur (Harita 1). Şırnak bir taraftan Türkiye'nin en ücra yerleşmelerinin bulunduğu bir taraftan da Türkiye'nin en işlek sınır kapılarından olan Irak-Türkiye bağlantısını sağlayan Habur Sınır Kapısı'nın canlandırıcı etkisinin görüldüğü bir ilimizdir. Bu farklı coğrafi kaynaklar neticesinde ortaya çıkan coğrafi görünüm çalışmamızın ana kaynağını oluşturmaktadır. İki farklı bölge elbette ki iki farklı doğal coğrafi görünüm buna bağlı olarak da farklı beşeri coğrafya unsurları ile karşımıza çıkmaktadır.

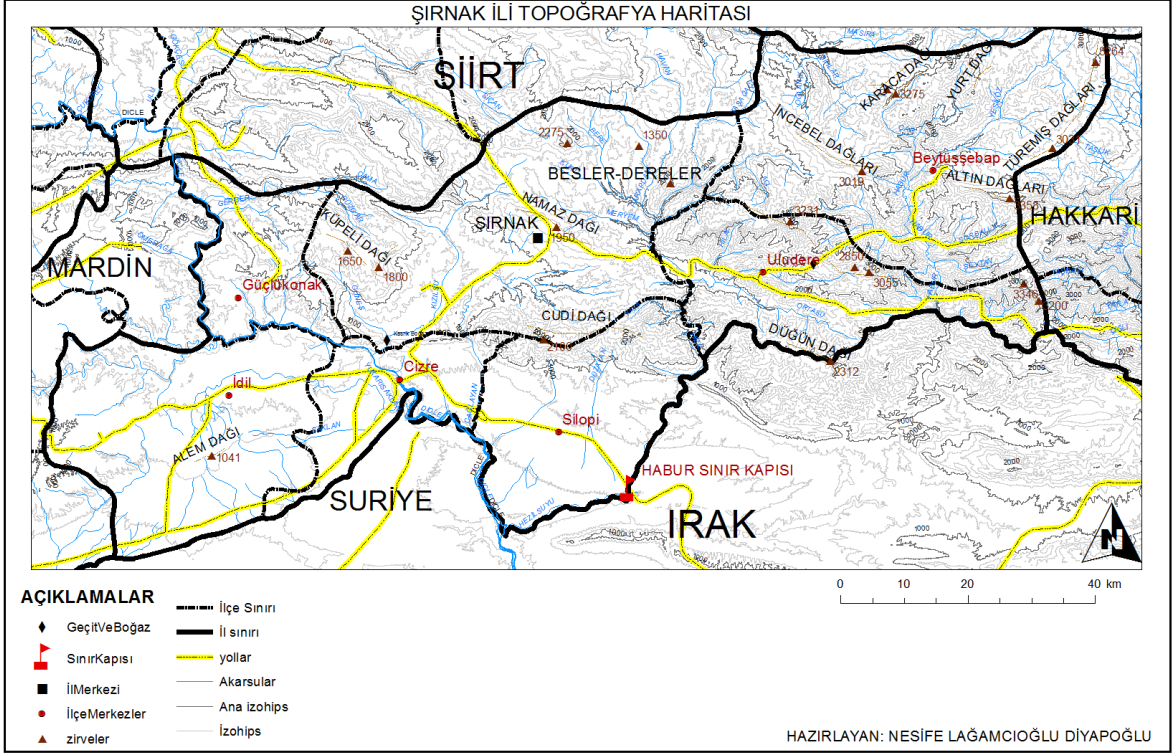

Fiziki özelliklerini incelediğimiz zaman, ilin doğu kesimleri oldukça engebeli bir rölyefe sahiptir. En doğuda Beytüşşebap ilçe sınırları içinde Habur çayı su toplama havzası bulunmaktadır. Bu havzanın doğusunda bulunan Zapsuyu (Çığıl Deresi) Havzası ile sınırlarını teşkil eden, güneyden kuzeye doğru önce Altın Dağları (3358 m, Başak Dağı 3346m) ve sonra Türemiş Dağı (Geçit Tepesi 3031) havza sınırı olmakla birlikte aynı zamanda Şirnak- Hakkâri il sınırını teşkil etmektedir. Yine Habur Çayı Havzası'nın en kuzeyinde Yurt Dağı (3232m) ve Karaca Dağı (3275 m) Şirnak- Van sınırını ve aynı zamanda Habur Çayı ve Küllüce Deresi'nin (Dicle'nin kollarından biri olan Uluçay'ın bir koludur) havza sınırını oluşturmaktadır. Habur Çayının batı kolları ise İncebel Dağları (3019m) ve Tanin Tanin Dağları (Kel Mehmet Dağı 3231 m) ile Hezil Çayı Havzasından ayrılmaktadır. İncebel Dağları Beytüşşebap ilçe sınırları içinde kalırken Tanin Tanin Dağları Beytüşşebap- Uludere ilçe sınırını da oluşturmaktadır.

İncebel Dağlarının batı kesimleri Hezil çayının yukarı çığırını oluşturan çok sayıda dere ve bu dereler arasında dağlardan oluşmaktadır. Giresumunu Dağı (Gireşte Tepesi 1993m), Mehmet Yusuf Dağı, Domuz Dağı, Kaval Dağı (2275), Namaz Dağı bu bölgedeki dağlardan bazılarıdır. Bu dağlar arsında sırayla doğudan batıya doğru Hezil çayı'nın kolları Taşağacı, Bent, Havan, Behranci, Bestabuluz ve Meryem dereleri bulunmaktadır. Bestler-Dereler Bölgesi olarak bilinen bu saha topoğrafik avantajları sayesinde terör örgüt üyelerinin yuvalanma sahaları olmuş ve uzun yıllar güvenlik güçlerinin çok sayıda şehit vererek temizlemek için uğraştığı alan olmuştur. Günümüzde

görülmektedir. İdil'in kuzey kesimleri ise Dargeçit ilçesiyle komşudur. Burası aynı zamanda Dicle Nehri'nin kollarından biri olan Cehennem Deresi'nin su toplama havzasına karşılık gelir. İdil'in kuzey doğusunda kalan Güçlükönak ilçesi batıda Dicle Nehri ile Dargeçit ilçesinden ayrılırken, kuzeyde ise Siirt'in Erüh ilçesi ile komşudur. Güçlükönak doğuda ise Şırnak merkez ilçe ile komşudur (Harita 3).

Harita 3:Şırnak ili Topoğrafya Haritası

Gabar Dağı'nın kuzeyden devamı olan Küpeli dağlık kütesinin batı eteklerinde Güçlükönak ilçesine bağlı köyler bulunur. Dağın doğu, güney ve kuzey yamaçları ise merkez ilçeye bağlı yerleşmelerin bulunduğu alanlardır. Merkez ilçe Cudi, Gabar ve Namaz dağları arasında Dicle Nehri'nin bir kolu olan Kızılsu Deresi'nin su toplama havzasında kuruludur. İlin üçüncü en büyük yerleşim birimi olan Şırnak Şehri, Namaz Dağı'nın batı yamacına kurulmuş oldukça engebeli bir yerleşim birimidir. Namaz Dağı'nın doğu yamacı da aslında merkez ilçe arazisidir ancak günümüzde herhangi bir yerleşim birimi bulunmamaktadır. Yalnızca askeri karakollar ve yaylacılık faaliyetleri yürütülmektedir.

2. ŞIRNAK İLİNDE NEOLİTİK MİRAS: GELENEKSEL KIRSAL YAŞAM

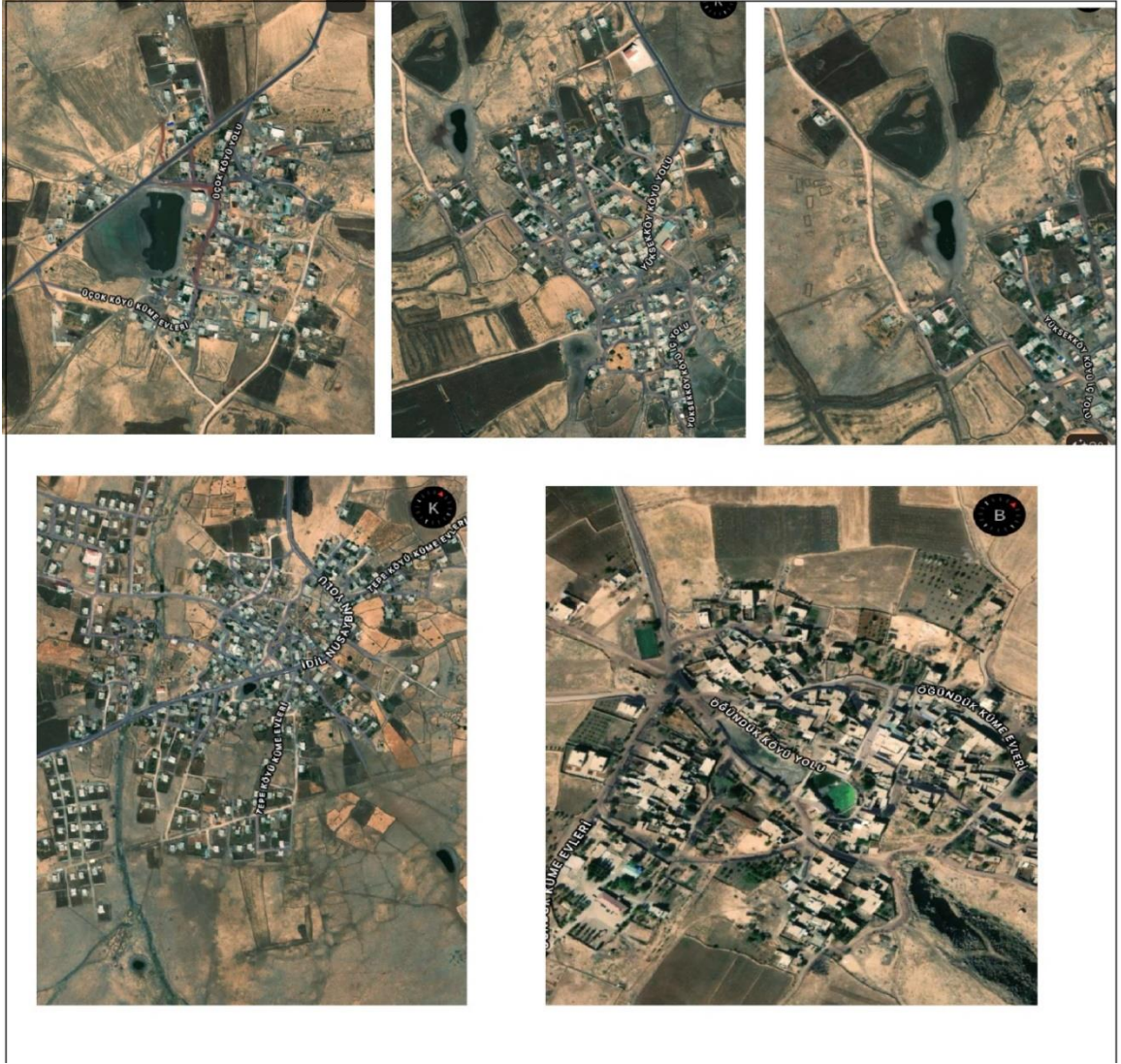
3647 Sayılı Kanun'la 16.05.1990 tarihinde kurulan Şırnak ili sınırları içindeki yerleşmeler çok eski zamanlardan beri birçok medeniyetin yaşam bulduğu alanlar olmuştur. Hz. Nuh'un gemisinin Cudi Dağı'na oturması hadisesinin kabul görmesi, Şırnak'ın ilk çağlardan beri yerleşilen bir alan olduğunun göstergesidir.

Paleolitik çağa ait olduğu düşünülen Mirgomerza Tepeleri Eteği Güçlükonak'ta 493 metre yükseltide tekil bir buluntu yeridir. Neolitik çağa ait olduğu düşünülen Zaviya Kavla (düz yerleşme), Tatıka Höyük ve Havuzlu Mevkii Koçtepe köyü Güçlükonak'ta yer almaktadır. Silopi'nin Buğdaylı köyünde yer alan Amarsava ise çanak-çömlekli neolitik döneme ait bir höyük yerleşmesidir. İdil'in hendek köyünde bulunan Finik Harabeleri de Cizre'nin Mehmedi köyünde 370 metrede Hacı Sultan Höyük gibi bir kalkeolitik yerleşmesidir (<http://tayproject.org/>).

İnsanlığın yeniden doğduğu yer olarak bilinen Cizre şüphesiz Şırnak denildiğinde akla gelen ilk yerleşmedir. M.Ö. 4 binli yıllarda kent devletleri döneminden çok önce de varlığını sürdüren Cizre yakın çevresindeki yerleşmelerle birlikte M.Ö. 3000-2000 Subara ve Hurriler Dönemi, M.Ö. 2000 Hurri-Mittani Konfederasyonu, M.Ö. 2000 Asurlular Dönemi, M.Ö. 1000'li yıllar Babiller-Persler Dönemi, Büyük İskender, Selevkoslar, Partlar dönemlerinde de önemli yerleşim birimleri olmuştur. Bizans Döneminde Sasanilerle Bizans arasında sık sık el değiştirmiş olan bölge bu nedenle çok sık yıkımlara uğramıştır. Bilindiği üzere yeryüzünde ilk kurulan yerleşmelerde ve ilk ortaya çıkan şehirlerde verimli tarım alanları ve ılıman iklim özelliklerinin bulunması ortak bir kaide idi. Dicle Nehri kıyısında kurulmuş olan Cizre verimli tarım alanları, kış aylarının ılık geçmesiyle ilk çağlardan beri yerleşmek için elverişli bir yer olmuştur. Bereketli toprakları ve yerleşmek için elverişli ikliminin dışında Cizre tarih boyunca birçok dönem kültür ve ilim merkezi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Babiller, Asurlar, Medler gibi birçok Mezopotamya uygarlığı Cizre ve yakın çevresinde hüküm sürmüştür. Günümüzde il merkezi konumunda bulunan Şırnak Şehri geçmiş dönemlerde yaz aylarında Cizre'nin bunaltıcı sıcağından kaçış alanı olarak Cizre'nin yaylası olmuştur.

2.1.Şırnak ilinde Geleneksel Yerleşme Düzeni (Kuruluş Yeri Seçimi, Kırsal Yapı)

Bulunduğu konum dolayısı ile İdil, Cizre, Silopi ilçeleri verimli tarım arazilerine sahip ve tarih boyunca tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlar olmuşlardır. Ayrıca kışların çok sert geçmemesi yerleşme için elverişli koşullar sunmuştur. Ancak Uludere, Şırnak Merkez ve Beytüşşebap ilçeleri engebeli arazileri nedeni ile tarım için pek uygun olmamakla birlikte hayvancılık faaliyetleri için kullanılmış, ayrıca bu güney ovaları bölümünün yayla görevini üstlenmiştir.

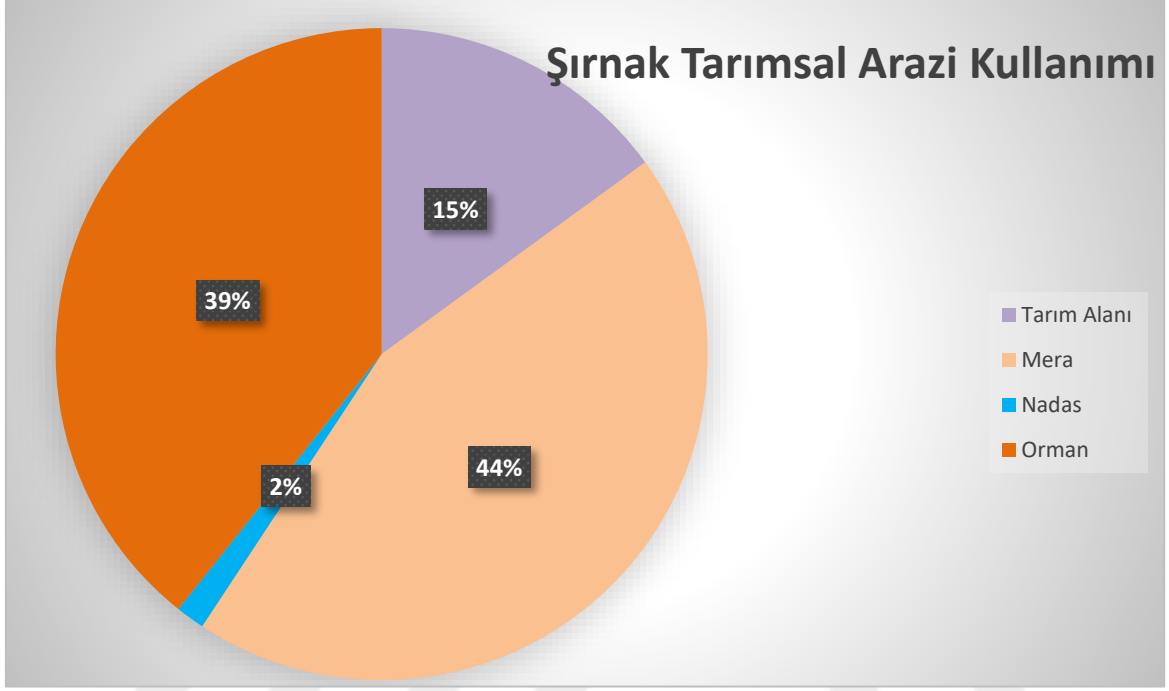
Foto 1: İdil ilçesinde göl çevresinde kurulmuş Ögündük, Yüksekköy, Üçok, Tepeköy köyleri (Görüntü tarihi: 01.24.2021)

Merkez ilçe, Beytüşşebap, Uludere, Silopi, Güçlükönak ve Cizre ilçelerinde köylerin kuruluş yeri seçiminde genellikle bir akarsu yakını seçilmiştir. Ancak İdil ilçesinde köylerin bir kısmı diğer ilçelerde olduğu gibi kuruluş yerinde akarsu yakınlarını seçerken, büyük bir kısmı bölgede sıklıkla görülen küçük karstik göllerin çevresinde kurulmuştur.

Günümüzde ise yerleşim birimlerinin toplu dokusunda bir dağınıklaşma göze çarpmaktadır. İsale hatlarının gelişmesi, değişen kırsal yapının örnek durumlarından biridir. Suya yakın olma ihtiyacının azalması yerleşmelerin dağınık dokuya doğru yönelmesine neden olmuştur. Foto1’de görüldüğü gibi, göllerin yakın çevresi eski yerleşme çekirdeğine ait konut kalıntılarında oluşmaktadır. Yeni yapılan evler eski evlerin yerine birbirine yakın şekilde değil daha uzağa, uzaklaştıkça da daha seyrek bir dokuyla inşa edilmiştir. Bu dokunun seyrelmesinde tek sebep su isale hatları değildir. Yeni kırsal düzende ev eklentilerinde yalnızca ahırla, samanlıklar değil, özel araçlar, tarım makineleri için de yer olmak zorundadır. Şırnak’ta kırsal alanlarda yerleşim birimlerinde eskiden toplu dokulu olarak karşımıza çıkan yerleşmeler, yeni kırsallıkla birlikte daha seyrek dokulu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.Şırnak ilinde Bitkisel üretim ve Hayvancılık

Çiftçi kayıt sistemine kayıtlı 5034 çiftçi mevcuttur. 7.078.000 dekar il alanının, 1.065.015 dekarı tarım alanıdır. 3.146.560 dekar mera alanı, 101.906 dekar nadas alanı ve 2.791.050 dekar orman alanı vardır (Grafik 1).

Grafik 1:Şırnak tarımsal arazi kullanımı

Şırnak'ta 2021 yılında ekili dikili alanlar içinde en fazla alanı tarla ürünleri kaplamakta. 860.600 ha tarla alanından 197.015 ton ürün hasat edilmiştir. 12.664 ha alana ekilen sebze türlerinden 11.847 ton ürün elde edilmiştir ve 49.654 ha alana sahip meyve türlerinde 17.195 ton ürün elde edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Şırnak'ta bitkisel ürün türüne göre, alan ve üretim miktarları (TÜİK 2021)

	Üretim alanı(ha)	Üretim miktarı(ton)
Meyve	49.654	17.195
Sebze	12.664	11.847
Tarla	860.600	197.015

Şırnak'ta bitkisel üretim verileri incelendiğinde yeryüzü şekillerinin tarıma etkisi açıkça görülmektedir. En fazla üretimi yapılan bitkisel ürün tahıllardır. Buğday, arpa ve dane mısır üretimi önemli miktarlardadır. Bunun dışında yer fıstığı ve kırmızı mercimek ilin önemli diğer tarım ürünleridir. Özellikle yer fıstığının Türkiye üretimindeki payı %12,68 gibi önemli bir rakamdır. Şırnak'ta fıstığın üretim alanı Silopi ilçesidir (Foto 2).

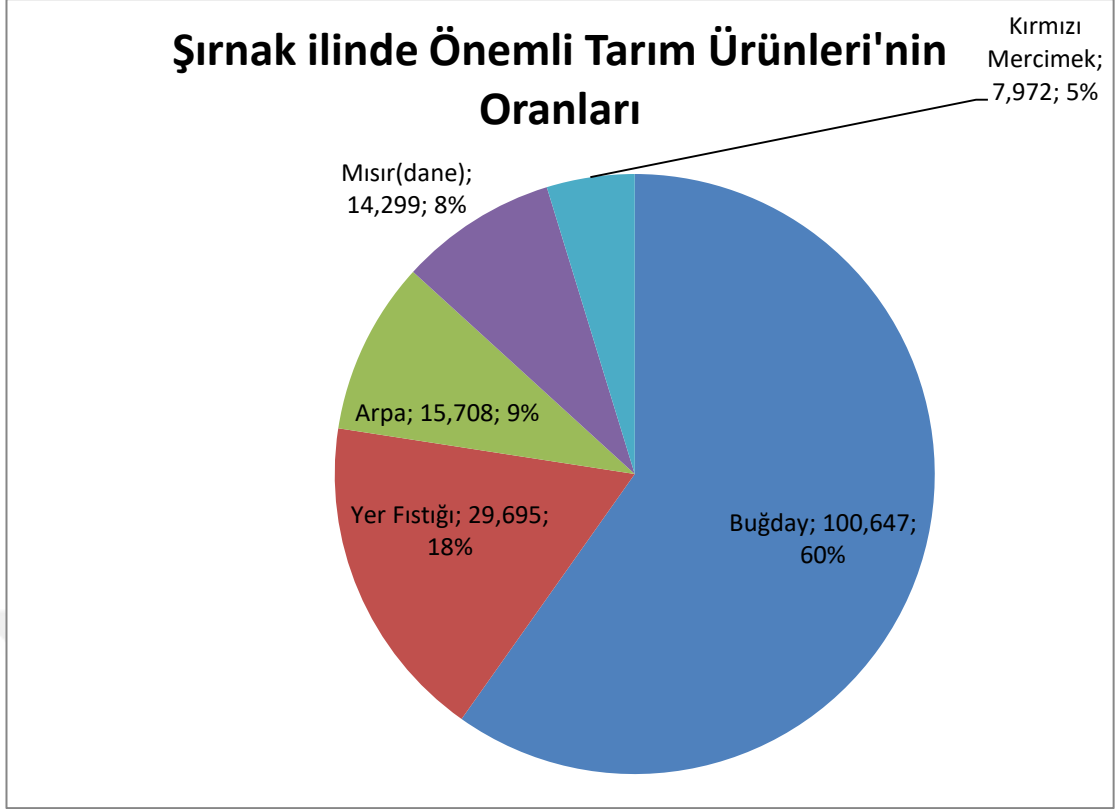
Foto 2: Silopi’de fıstık üretim süreçleri

Tarla bitkileri içinde en fazla üretim miktarı buğdaya aittir. 100.647 ton üretilen buğday Türkiye üretimi içinde çok büyük bir paya sahip değilken, 29.696 tonla yer fıstığı Türkiye üretim miktarında %12,68 ile önemli bir paya sahiptir. Tarım arazilerinin büyük kısmı susuz tarım yapılan ilde buğdayın dışında arpa ve mısır önemli iki tahıldır. Ancak bunların da Türkiye üretiminde önemli bir oranda olduğu söylenemez (Mısır %0,21 arpa ise %0,27’dir). Baklagil grubunda ise ilin mercimek üretimi 7.972 tonla Türkiye üretiminin %3,50’ sine karşılık gelmektedir (Grafik: 2, Tablo:2).

Tahıl grubunun üretim alanı İdil, Cizre ve Silopi ilçeleridir. Bu üç ilçede tarla tarımında modern yöntemler kullanılmaktadır. Bahar ve yaz aylarında kuraklığa bağlı olarak bu güney ovaları kesiminde tarlalarda ekim, bakım ve hasat işlemleri tamamen makinele tarım şeklinde yapılmakta, gübreleme, sulama, ilaçlama ileri tekniklerle yapılmaktadır. Şiddetli yaz kuraklığının etkili olduğu bu kesimde, bahar aylarında da yağmurun az yağdığı zamanlarda tahıl tarlalarında yağmurlama sulama fiskeyelerini görmek oldukça olağan bir durumdur (Foto 3). Bu durum Şırnak’ta tarımsal üretimin özellikle ilin batı kesimlerinde modern yöntemler kullanılarak yapıldığının bir kanıtıdır. Yine bu kesimde ev eklentilerinin de değiştiği görülmekte, traktörler ve diğer tarım makineleri için alanlar oluşturulmaktadır.

Foto 3: İdil ilçesinde yağmurlama sulama

Grafik 2: Şırnak'ta bazı önemli bitkisel ürünler ve üretimdeki oranları (TÜİK 2021)

Tablo 2: Şırnak'ta tarla bitkileri üretim miktarı ve Türkiye üretimindeki oransal payı (2021 TÜİK)

Ürün adı	İl Üretimi(ton)	Türkiye üretimi içindeki payı(%)
Buğday	100.647	0,57
Yer Fıstığı	29.695	12,68
Arpa	15.708	0,27
Mısır(dane)	14.299	0,21
Kırmızı Mercimek	7.972	3,50

Meyve üretiminde ise sırasıyla üzüm, nar, elma, armut, ceviz en fazla üretilen meyveler olmuştur. Ancak hepsinin de ülke üretimindeki payı % 1'e bile ulaşamamaktadır. Ayrıca ilde ülke üretiminin %0,1'ini geçmeyecek düzeyde kavun ve karpuz yetiştirilmiştir (Karpuz 3.196, kavun 2.378 ton). İlin güney ve batı kesimlerinde devlet destekleriyle yeni Siirt Fıstığı bahçeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Yaz kuraklığı ve kış ılıkılığı isteyen bu ürün eğer başarılı olunabilirse bölge için kazanç sağlayacak doğru bir seçimdir.

Ayrıca ilde 118 adet tarıma dayalı sanayi işletmesi mevcuttur. Bu işletmeler içinde, 3 adet meyve sebze işleme paketleme, 3 fermente salamura ürün, 22 pastacılık ürünleri, 1 bisküvi çikolata vb., 3 un, 20 unlu mamuller, 26 ekme ve ekme çeşitleri, 2 yumurta paketleme, 27 hazır yemek, 1 kuruyemiş çerez, 1 alkollü içecekler, 1 alkolsüz içecekler, 4 bal polen arı sütü temel petek üretimi ve paketleme ve 4 tane de yem üretim tesisi vardır.

İlin hayvan varlığına bakıldığında ise 2021 yılı itibariyle 83.159 adet büyükbaş (manda ve sığır, sığırdan yerli kültür ve melez ırklar vardır), 143497 kanatlı (hindi, kaz, ördek, tavuk), 1.297.647 adet de küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Küçükbaş hayvanların 762.419'u koyun, 535.228'i ise keçidir.

Hem ahır hem mera hayvancılığı yapılmakla birlikte ağırlıklı olarak mera hayvancılığı yaygındır. Uzun yıllar terör nedeni ile kesintiye uğrayan yaylacılık faaliyetleri, bölgenin büyük ölçüde terörden temizlenmesiyle yeniden canlanmıştır. Şırnak yaylaları günümüzde hem yerli halk hem de göçebe nüfus tarafından yoğun şekilde kullanılmaktadır. Yaylalar ilin doğu ve kuzey kesimlerindeki dağlık sahalarda yapılmaktadır. Beytüşşebap yaylaları hem Beytüşşebap köylüleri hem de göçebe nüfus tarafından kullanılmaktadır. Kış aylarında genellikle çadırlarını İdil çevresinde kuran göçebeler, yaz yaklaşınca ilin kuzey ve doğusuna doğru kademeli olarak hareket etmektedirler. Ancak göçebelerin bu mevsimlik göç hareketi Şırnak yaylalarıyla sınırlı kalmamaktadır. Birebir görüşme fırsatı bulduğumuz göçebelerden Hakkâri ve Van yaylalarına ulaştıkları, İran sınırına kadar gittikleri bilgisi alınmıştır. İdil çevre köylerinde aynı zamanda bitkisel üretimle de uğraşan bazı köylüler, haziran ayı gibi sürülerini yazı geçirmeleri için göçebe bir aileye veya bir çobana da emanet edebilmektedir (Foto 4).

Küçükbaş hayvancılıkta kış aylarında süt alınmaz. Bahar aylarıyla birlikte de yaylalara çıkıldığından süt satışı diye bir durum pek fazla yoktur. Yaylaların büyük yerleşim birimlerine uzak olması sütün yaylada hemen işlenmesini gerektirmektedir. Yaylalarda bulunan taze otlar kullanılarak otlu peynir yapılır. Hem otlu hem sade beyaz peynir şeklinde günlük olarak Cizre veya Şırnak merkeze getirilerek satılabildiği gibi yaylada toplanıp toplu şekilde de satılmaktadır.

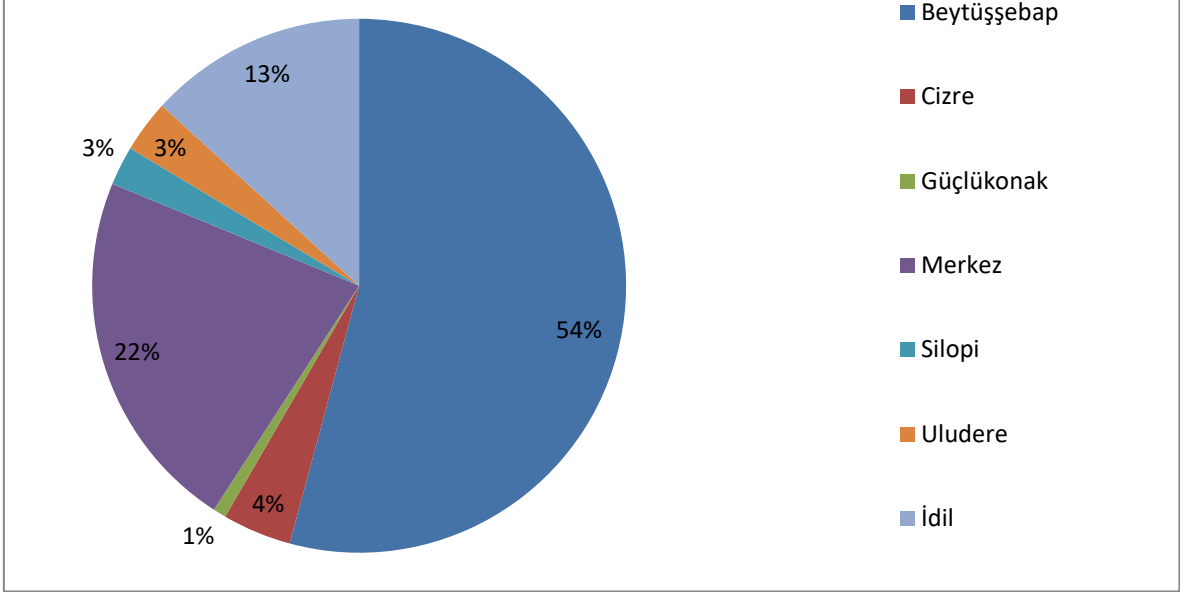
Foto 4: Göçebe nüfusun göç basamakları

Arıcılık da Şırnak ili için önemli bir ekonomik etkinliktir. Özellikle dağlık sahalarda bir yamaç boyunca alçaktan yükseğe doğru vejetasyon süresinin kademeli olarak başlamasına bağlı olarak oldukça uygun sahalardır. Şırnak'ta 2020 yılında 378,28 ton bal, 24,76 ton da bal mumu üretilmiştir. Üretim miktarları incelendiğinde bal üretiminde Beytüşşebap ilçesinin birinci sırayı aldığını görmekteyiz. Doğal koşulların arıcılık için oldukça elverişli olması, ilçede yapılabilecek ekonomik etkinliklerin az olması ve ilçe arazisinin oldukça geniş olması bu üretim miktarına ulaşmaya sebep olmuştur (Tablo 3).

Tablo 3: Şırnak'ta ilçelere göre bal üretim miktarları 2020, Kaynak: TÜİK, Dicle Kalkınma Ajansı

	Bal Üretim Miktarı (kg)	Balmumu Üretim Miktarı(kg)
Beytüşşebap	205.000	15.000
Cizre	15.780	350
Güçlükonak	3.000	0
Merkez ilçe	83.500	6.000
Silopi	9.000	300
Uludere	12.000	3.000
İdil	50.000	113

İlçelere Göre Bal Üretimi(2020)

Grafik 3: Şırnak ilinde ilçelere göre bal üretimi 2020 (Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı)

İldeki arıcılık işletmelerinin %38, Beytüşşebap'ta ve kovan sayısının da %37'si Beytüşşebap'tadır. Beytüşşebap ilçesini %22'lik oranıyla ve 83.500 kg üretim miktarıyla merkez ilçe izlerken, bal üretiminde İdil ilçesi üçüncü sıradadır. 50.000 kg bal üreten İdil'in ildeki oranı %13'tür. İdil'i sırasıyla Cizre, Uludere, Silopi ve Güçlükonak izler. Balmumu üretiminde de yine 15.000 kg ile Beytüşşebap'ın arkasından, Merkez ilçe, Uludere, Cizre ve İdil gelmektedir (Grafik 3).

Foto 5: Beytüşşebap ilçesinden bir görünüm

Örtü altı sebzeçilik ilin özellikle güney kesimlerinde iklim şartlarının uygun olması, örtü altı üreticilikte en önemli giderlerden olan ısıtma için jeotermal, linyit ve asfaltit yatakları ile güneş enerjisinden yararlanma imkanlarının geniş olmasının yanı sıra yılın 12 ayı üretim imkânı ve pazarlama imkanlarının sonucu olarak yüksek kâr marjı göz önüne alındığında son derece cazip hale gelmektedir (Şırnak Tarımsal Yatırım Rehberi 2022).

2.3.Şırnak ilinde Yaşama Biçimleri

Şırnak'ta mera hayvancılığının yapıldığı yerler ile bitkisel üretimin yapıldığı yerler iki ayrı konumdadır. İlin doğu kesimlerinde yaylacılık faaliyetleri arıcılıkla birlikte bir kültür olarak yerleşmiş halkın büyük kısmının geçim kaynağı halindedir. Burada günlük kullanım malzemeleri, giysileri, araçları, eşyaları, konut eklentileri tamamen hayvancılıkla bağlantılı şekillenmiştir. Doğu kesimler nüfusları 1000'e yaklaşan kalabalık kabul edilebilecek köylere rağmen kırsal yaşamın baskın karakterlerini taşımaktadır. Aslında Şırnak'ta doğuda da batıda da kuzeyde de güneyde de köy nüfusları Türkiye genelinde karşılaştığımız az ve yaşlı nüfuslu köylerden farklıdır. Genç dinamik nüfus, adres kaydı köyünde olmasına karşın yılın büyük kısmını il dışında bir yerde tarım, sanayi, turizm ve diğer hizmet alanlarında çalışarak geçirmektedir.

İlin güney ve batı kesimleri de yine ama bu sefer biraz daha kalabalık nüfuslarıyla karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu bölgelerde yaşama biçimleri doğal koşullardan daha bağımsız, ağırlıklı olarak tarımın, bunun yanında ticaret ve diğer sektörlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bunun nen belirgin etkilerini ev eklentilerinde görmekteyiz. Bu kesimde kırsal konutlarda balkon eklentisi, evlerin yanında hem özel araçlar için hem de tarım makinaları için alanlar oluşturulmuştur. Tır ve kamyon sayısının dikkat çekici derecede fazla olması bu araçlar için de yer ayrılmasına sebep olmuştur.

Kerpiç konutlar neredeyse hiç karşımıza çıkmamaktadır. Yeni yapılan konutlarda yer yer tıpkı kent alanlarındaki gibi çardak, havuz eklentisi gibi alanlar karşımıza çıkmaktadır. Şırnak'ta köy nüfuslarının bu kadar kalabalık olmasında hane halkı büyüklüğünün de etkisi vardır. Ortalama hane halkı büyüklüğü Türkiye'de 3,23'tür. Şırnak ise hane halkı büyüklüğünde Türkiye'de iller içerisinde 5, 12 ile birinci sıradadır. Ayrıca genç nüfus oranı Türkiye'de ikinci sıradadır. Ortanca yaş Türkiye'de 32,7, Şırnak'ta ise 21,2'dir.

2.4.Şırnak ilinde Kırsal Arazi Kullanımı

Arazi kullanım haritası iki ayrı Şırnak olduğunun tam bir kanıtı niteliğindedir. Tıpkı topoğrafya haritasına, nüfus haritalarına da yansıdığı gibi, arazi kullanım haritasına da yansıyan durum ilin her alanda iki farklı bölümü olduğunu göstermektedir. Bu durum bu çalışmanın öne sürdüğü tezin ana haritalarına da yansımıştır. Kırsal alanların kendi içinde farklı formlara ayrıldığını, bölge kırsalının homojen yapıda olmadığını da bir göstergesidir.

Şırnak ili arazi kullanım haritası incelendiğinde il genelinde tarım arazilerinin çok az yer kapladığı görülmektedir. İdil, Cizre, Silopi üçlüsü çevresinde yoğunlaşan tarım alanlarının önemli bir kısmı da kuru tarım alanıdır. Özellikle İdil ilçesi çevresinde kuru tarım alanları daha yaygınken, Silopi ve Cizre kırsalında sulu tarım alanlarının arttığı görülmektedir. İlin kuzey ve doğu kesimlerinde ise tarım alanı yok denecek kadar azdır. Akarsu boylarında küçük parçalı bahçecikler şeklinde karşımıza çıkan bu alanlar daha çok meyve bahçesi olarak kullanılmaktadır. Ancak çok seyrek de olsa eğimli tarlalarda tahıl tarımının yapıldığı görülebilmektedir. Foto 6'da ilin doğu kesimlerinden Uludere'ye bağlı Şenoba beldesi görülmektedir. Görüldüğü üzere tarım alanları oldukça sınırlı ve parçalıdır. Oysa Şırnak'ta bitkisel üretim bölümünde Silopi ve İdil'de çekilmiş Fotolarda geniş tarım alanları görülmektedir.

Foto 6: Uludere ilçesine bağlı Şenoba beldesi 2022

İdil çevresinde ağırlıklı olarak buğday, arpa, mercimek gibi ürünler üretilirken, Cudi dağı eteklerindeki Silopi Ovasında sulu tarım yapılabilen yerlerde yer fıstığı, mısır gibi su isteyen ürünler

Arazi kullanım haritasında kırmızı renkle görülen alanlar yapay alanlardır ve bunların büyük kısmı yerleşim birimleridir. Yapay sahalar da tarım alanlarına paralel olarak ilin güney ve batı kesimlerinde yoğunlaşmıştır. Hava alanı, kırsal alan sınırları içinde özellikle İpek Yolu çevresinde çok sayıda sanayi tesisi köy yerleşmeleri ile birlikte karışık halde, kırsal dönüştürücü bir nitelikte yapay sahalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Beytüşşebap, Güçlükönak ve Uludere ilçelerine bakıldığında mera, orman, seyrek bitki örtüsü ve fundalıklar arasında dağınık halde kırsal yerleşim birimlerinin yerleşim alanları seyrek ve küçük alanlar olarak göze çarpmaktadır. Yerleşim alanlarının yoğunlaştığı ve daha geniş yer kapladığı alanlar da tıpkı tarım alanları gibi ilin güney ve güneybatı kesimlerinde toplanmıştır. İdil, Cizre, Silopi üçlüsüne bağlı köy yerleşmeleri tıpkı nüfus yoğunluk ve dağılım haritalarında yoğun görüldüğü gibi, bu sefer yerleşim alanlarının geniş yer kaplamasıyla dikkat çekmektedir. Bunlardan yerleşim alanlarının en fazla yer kapladığı ilçe Silopi ilçesidir. Hem jeomorfolojik birimlerin elverişli olması (Tamamen düz ve düze yakın ve herhangi bir dağlık kütle veya vadi ile sınırlandırılmamıştır) hem de İpekyolu üzerinde bulunması Silopi’de yerleşim birimlerinin genişlemesine yol hattı boyunca da gelişim göstermesine sebep olmuştur. Merkez ilçede ise yerleşim alanları Namaz Dağı’nın batısında yoğunlaşmaktadır. Bu alanlar maden çıkarımına bağlı olarak gelişmiş köyler olan Toptepe ve İkizce köyleri ile Kumçatı beldesinin yerleşim alanlarıdır. Merkez ilçenin güney doğu yönüne doğru sıralanan yerleşmeler ise Şırnak-Hakkâri yolu üzerinde yol ağına bağlı gelişmiş sırasıyla Geçitboyu köyü, Balveren beldesi ve Uludereye bağlı Şenoba ile Hilal beldeleridir. Haritada kırmızı alan olarak gösterilmiş olan yapay alanlardan biri de yerleşim birimi olmayan Şırnak Şerafettin Elçi Havaalanı’dır. Havaalanı İdil-Cizre yolu üzerindedir ve haritada düzgün formda kırmızı renkli bir çizgi gibi dikkat çekmektedir.

Cudi Dağı, Gabar Dağı, Altın Dağları, Tanin- Tanin Dağları Büyük Kömür Dağı ve Kaval Dağları’nın zirve ve dik yamaç kesimlerinde çıplak kayalıklar geniş yer kaplamaktadır. İldeki arazi kullanımı da buna göre şekillenmiştir. Ulaşım ve yerleşme güçlükleri, tarım alanlarının olmayışı ilin doğu kesimlerinde büyük şehir yerleşmelerinin kurulmasını engellemiştir. Bu kesimdeki en büyük yerleşme 9634 nüfusuyla Uludere olmuştur. Daha doğuda olan Beytüşşebap ilçe merkezinin nüfusu ise yalnızca 5690 kişidir.

Arazi kullanım haritasında göze çarpan bir diğer unsur da maden ocaklarının varlığıdır. Madencilik faaliyetleri yerleşme için en elverişsiz sahalara bile yerleşim birimlerinin kurulmasına ve gelişmesine, en azından ayakta kalabilmesine sebep olabilir. Haritada madencilik alanları mor renkle gösterilmiştir ve Cudi dağı çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Cudi Dağı’nın güneydoğu ve kuzey batı eteklerinde asfaltit yatakları yoğun şekilde işletilmektedir. Güneydoğu yamacında Silopi ilçesine bağlı Çalışkan ve Görümlü Köyleri arasında bulunan ocak yanında bir de termik santral kurulmuştur.

3. KENTLEŞME DÖNEMİ: GELENEĞİN AŞINMASI DÖNEMİ

Şırnak'ta geçmişten günümüze nüfus hareketleri ve göçlerin etkisiyle geleneksel yaşam biçimi, yol ağları ve yolların niteliği, hem kırsal hem kentsel konut mimarisi büyük değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin en hızlı yaşandığı dönem terör örgütünün bu bölgeye en kanlı sahneleri yaşattığı 1990-2000'li yıllara karşılık gelmektedir. Cumhuriyetten itibaren, Siirt, Mardin ve Hakkâri illerinin her üçünün de en ücra alanlarına karşılık gelen Şırnak, bu noktadaki talihsizliği 1990 yılında il olarak bir parça da olsa yenebilmiştir. İl olması nedeni ile öncelikle Şırnak merkez ilçede idari fonksiyonların gelişmesi ile bir nüfus büyümesi görülmüştür. Sonrasında ise kırsal alandaki hem ekonomik nedenlerle hem de terör eylemleri nedeni ile kırsalda hızlı bir göç hareketi başlamıştır. Uzak ücra köylerden daha yol üstü ve erişimi kolay köylere, buradan da ilçe merkezlerine yoğun göç kırsalın görünümünü değiştirmiştir. Tamamen boşalan köylere karşılık, nüfusu bir anda artan köyler ortaya çıkarken bir taraftan da nüfusun büyük kısmının ilçe merkezlerine veya başka illere hızlı bir şekilde göçtüğü görülmüştür. Bu dönemde Cizre'den İstanbul'a göç etmiş Cizreli bir memur aile ile yapılan görüşmede ailenin annesi şu cümleleri kurmuştur: “Eşim o dönemde bir devlet kurumunda yöneticilik yapıyordu. Evimizi iki katlı şekilde yeni yapmış, hayatımızdan memnunduk, herhangi bir yere göç etmeyi düşünmüyorduk. Ama PKK ortaya çıktı, o zamanlar 12 yaşlarında olan büyük oğlumun dağa götürülecekler listesinde adının çıktığını öğrendik. Çocuklarımızı korumak için apar topar hazırlandık ve İstanbul'a göç ettik.”

Buna benzer birçok hikâyeyi Şırnak'ta dinlemek mümkündür. Köylerde bir taraftan devlet baskısı bir taraftan terör örgütünün kanlı eylemleri yaşamayı güç hale getirmiştir. Bu dönemde Şırnak'ta göç il dışına ve yurt dışına da yoğun şekilde yaşanmıştır. Ancak bu göçlerin tek nedeni elbette terör olmamıştır. Dönemin şartlarında Türkiye'nin hemen her bölgesinde kırsal alanda ekonomik problemlerin kırsalı boşalttığı görülmüştür. Bu kırdan kente göçte geciken Şırnak'ı terör eylemleri deyim yerindeyse tetiklemiş, göçü hızlandırmıştır. Bu dönemde değişen kırsal alanlar daha sonra 2010 yıllar sonrasında yeni bir dönüşüme sahne olmuştur. Yıllar önce terkedilen, boşalan, boşaltılan köylere geri dönüşler başlamıştır. Bu sefer geleneksel yaşam biçimlerinden farklı, daha güçlü ekonomik yapının etkisiyle modern konutların filizlendiği ve tarıma bağımlı olmayan, dış bağlantıları güçlü kırsal alanlar belirmeye başlamıştır.

3.1.Şırnak ilinde Ulaşımın Değişimi

İlin batı kesimlerinin tarih boyunca önemli ulaşım ağlarına ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Şırnak ili tarihi İpek Yolu'nun Anadolu'ya güneydoğudan giriş noktası kabul edilebilir. Cizre yakınlarında tarihi birçok köprü bunların kanıtıdır. Bugün nehrin yönünün değişmesiyle Suriye sınırlarında kalmış olan XII. yy.'da Musul Atabeyleri tarafından yaptırılmış taş işçilikli Yasef Köprüsü bunlardan biridir. Muhakkak ki bu köprü o dönemde yalnızca karşı kıyıdaki tarlasını ekmek isteyen ve akrabasını görmek isteyen bölge halkı için yapılmamıştır. Önemli ticaret yolu üzerinde olması bu köprü'nün buraya inşa edilmesini gerekli kılmıştır. Günümüzde de Habur Sınır Kapısı'ndan başlayarak Mardin Şanlıurfa istikametinde giden yol İpek Yolu olarak adlandırılmaktadır.

Foto 7: Kasrik Boğazı

Ancak ilin doğu kesimleri ulaşım konusunda güney ve batı kesimleri kadar şanslı değildir. Dağlık kütlelerin geniş yer kaplaması ulaşımı olumsuz etkilemiştir. İlin doğu kesimleri tarih boyunca geçitlerin yoğun şekilde kullanıldığı alan olmuştur. Gabar ve Cudi Dağları'nın kesişme noktası olan Kasrik Boğazı uzun yıllar Cizre-Şırnak yolunun önemli geçiş noktası olmuştur (Foto 7). Yine Tanin-Tanin Dağları'nın arasında bulunan Tanin-Tanin Geçidi Uludere-Beytüşşebap yolunun geçebildiği nokta olmuştur. Türkiye'nin en uzak ilçesi olarak bilinen Beytüşşebap bu konuda en şanssız yerleşim birimlerinden biridir. Doğusunda en yakın il merkezi olan Hakkâri'ye 144 km yol iki buçuk saatte gidilebilmektedir. Yine Beytüşşebap'tan Şırnak merkeze gidebilmek için de 122 km'lik yol yaklaşık iki buçuk saatte gidilebilmektedir. Yolun durumuna göre bu zaman dilimi uzayabilmektedir de. Yolun engebeli ve virajlı olması bu sürenin uzamasına sebep olmaktadır.

Gelişen yeni teknolojiler ulaşım ağlarını da olumlu etkilemiş ancak bu değişim Şırnak'ta terör nedeni ile sık sık sekteye uğratılmış ve geciktirilmiştir. Şırnak -Cizre karayolunu 45 dakikadan 15 dakikaya düşüren ve Cudi Dağı Tüneli olarak bilinen iki tünelin yapımına 1997'de başlanmış ve yapımı tam 21 yıl sürmüştür. Şehit Jandarma Yüzbaşı Mustafa Erdal ve Şehit Güvenlik Koruyucusu Dünder Page'nin isimlerinin verildiği tünellerin biri 700, diğeri ise 800 metre uzunluğunda ve her ikisi de çift tüplüdürler. İki tünel birbirleri ile bir viyadükle bağlanmaktadırlar. "18 Ekim 2020 tarihinde, Cizre-Şırnak Yolu üzerinde hizmete sunulan proje ile Siirt, Van ve Hakkâri ile kuzey-güney aksında Karadeniz Bölgesini Irak-Suriye gümrük kapılarına bağlayan güzergâhtaki ulaşım standardı yükseltilmiştir"(<https://www.kgm.gov.tr/>).

Foto 8 : Şehit Jandarma Yüzbaşı Mustafa Erdal Tüneli (5 Eylül 2021)

İl hava alanına 2013 tarihinde kavuşmuştur. Şırnak Şerafettin Elçi Hava Alanının yapımıyla birlikte ülkenin batı kesimlerine gidiş geliş kolaylaşmıştır. Ancak yeryüzü şekilleri bu hava alanının da ilin merkezi bir konumunda inşa edilmesini engellemiştir. Hava alanı ilin batısında Cizre-İdil ilçeleri arasına inşa edilmiştir. İlin doğusu havaalanı yapımına müsaade etmeyecek kadar engebelerdir. Hava alanından ilin en doğusuna en uzak ilçe merkezine (Beytüşşebap) gitmek için de yaklaşık üç buçuk saat kara yolculuğu yapılmak zorundadır.

3.2.Şırnak ilinde Konutlar ve Mimari Değişme

Şırnak'ta hemen hemen bütün ilçelerde geleneksel mimari taş duvarlı düz damlı konutlardır. Eski köy kalıntılarının uzun yıllar geçmesine rağmen kaybolmaması konut yapımında ağırlıklı olarak taşların kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yine de seyrek de olsa kerpiç konutlarla karşılaşmaktadır.

Eski evler incelendiğinde dışardan düz dam evin içinde ise bazen kubbemsi tavanlarla karşılaşmaktadır. Aynı zamanda kemerli kapı ve pencereler, birbirine çok yakın inşa edilmiş konutlar arasında tonozlu yapılar ilin geleneksel mimarisine ait öğelerdir. Taş meskenlerde kullanılan kayaç ağırlıklı olarak kalker taşıdır. Ancak bazaltlardan yapılmış konutlar ve hatta ilin batı kesimlerinde sık rastladığımız konaklar da dikkati çekmektedir. Günümüzde kerpiç konutlar neredeyse hiç görülmemekte taş konutlara da seyrek rastlanmaktadır. Köylerde eski mimari yapının yeni inşaat malzemesinden olan çimento ile karma halde yapılmış eski konutlara rastlanmaktadır (Foto 9).

Foto 9: İdil Akkoyunlu köyünde taş çimento karışımı, dışardan düz damlı, içerden kubbemsi yapıda artık oturulmayan bir köy evi

Günümüzde özellikle ilin batı kesimlerindeki köylerde yerel mimariye pek fazla benzemeyen modern tuğla -beton konutlar yaygındır. Öyle ki kerpiç-taş ev bulmak çok zordur, bazı köylerde ise hiç yoktur. Çatı örtüsü ise Beytüşşebap, Uludere ve Merkez ilçenin kar yağışının fazla olduğu bazı bölgeleri dışında yoktur. Özellikle Silopi, Cizre, Güçlükönak, İdil ve Şırnak Merkezin batı tarafındaki köylerde hem eski taş evler hem yeni beton evler tamamen çatı örtüsüz düz dam şeklindedir. Bu alanlarda çatı örtüsü sadece devlet binalarında ve TOKİ konutlarında bulunmaktadır. İlin doğu kesimlerinde ve özellikle baskın kırsal alanlar olarak tanımladığımız alanlarda konutlar ağırlıklı olarak eski taş – kerpiç karışımı konutlardır. Bunlarda da çatı örtüsü yok denecek kadar azdır. Kış yağışlarının yoğun olduğu bu bölgede evlerin bu kış yağışlarından korunmak için damlarının brandalarla örtüldüğü görülmektedir (Foto 30). Bu alanda konutların hala eski tipte kalmış olması bölgenin engebeli yeryüzü şekilleri, ulaşım güçlükleri gibi dezavantajlarının bir sonucu olarak ekonomik nedenlidir.

Foto 10: İdil Üçok köyünde günümüzde Şırnak'ta en sık rastlanan modern kırsal konut tipi

Kırsal alanda günümüzde var olan konutlar arasında ekonomik yönden biraz daha güçlü olanların yaptıkları konak tipi konutlar vardır. Eskiden kesme taştan (bazalt ve kalker) inşa edilen bu konutlar günümüzde tuğladan yapılmış duvarların dış kısmına taş giydirme şeklinde yapılmaktadır. Ancak yine de sade kesme taştan yapılmış konaklar görmek zor değildir.

Foto 11:İdil köylerinde konak tarzında inşa edilmiş giydirme taştan konut

Çeşitli etnik yapıların yan yana komşu köylerde yaşadığı Şırnak'ta taş duvarlı tarihi kiliseler, köyler bulunmaktadır. Özellikle İdil ilçesinde bugün hala ayakta kalan tarihi Meryem Ana kilisesi, İdil Ögündük köyündeki Mor Yakup Kilisesi halen faal ve bakımlı durumdadır. Süryani ve Asuri yerleşmelerinin en dikkat çeken özellikleri temiz, bakımlı ve daha çok maliyeti yüksek konutlar şeklinde olmalarıdır. Bölge şartları ve bu etnik yapının yurtdışı (Avrupa, özellikle de İsveç) bağlantıları dikkate alındığında bu yüksek maliyetli kırsal konutların yurtdışından finanse edilerek yapıldığı ortadadır.

İdil'e bağlı Ögündük köyü de yine çevredeki diğer köylerden farklı olarak taş konutlar ve bakımlı sokaklarla dikkat çekmektedir. Yine Silopi'nin 1990'lı yıllarda boşalmış veya boşaltılmış ve sakinleri Avrupa'ya göç etmiş olan Kösreli köyü, Avrupa'dan dönen sakinlerinin yeni inşa ettiği konak biçimli büyük konutlarıyla dikkat çekmektedir. Ancak bu köyde inşa edilen evlerin sayısı henüz birkaç tane ile sınırlıdır.

Foto 12 : Yaklaşık 30 yıl önce boşalan Kösreli köyünde (Silopi) yeni mimari yapı(Foto: A. Özek)

Genel olarak diyebiliriz ki ilin yerel mimari yapısı düz damlı taş konutlardır. Ancak zaman içinde konutların hem mimari yapısında hem kullanılan malzemede değişiklikler görülmüştür. Konutların mimari yapısı, kullanılan malzemesi ekonomik güce göre değişmekle birlikte genel olarak en yaygın görülen konut tipi beton- tuğla konutlardır. Çatı örtüsünde ise düz damlar ilin batı kesimlerinde kış aylarında çok fazla kar yağmamasının veya yağsa bile hızlıca erimesinin de etkisiyle, bir kültür olarak yerleşmiştir. Değişen tek şey toprak damlardan beton damlara geçilmesidir. Çatı örtüsü ilin doğu kesimlerinde ise yer yer düz dam, yer yer sac örtü yer yer ise de kiremit örtü olarak karşımıza çıkabilmektedir. Evlerin modernliği, bakımlılığı, konforu, eklenti ve diğer tüm özelliklerinde ilin doğusundan batısına doğru gidildikçe daha yüksek standartlarla karşılaşmaktadır. Beytüşşebap ve Uludere köylerinde değişim çoktan başlamış olsa bile yine de hala toprak damlı, eski taş-kerpiç karışımı evler yaygındır. Bu evlerden Cizre, Silopi ve İdil köylerinde neredeyse hiç yoktur, Güçlükönak ve Şırnak merkez köylerinde ise seyrek halde rastlanmaktadır.

Ev eklentilerinde su probleminin tam olarak çözüme kavuşmamış olması hem köylerde hem de şehir alanlarında her evin damında veya altında bir su deposu eklentisini gerekli kılmıştır. Bunun dışında hayvancılıkla ilgilenilen kırsal alanlarda büyükbaş hayvanlar için bir ahır bulunur. Küçükbaş hayvanlar için ise yer yer bina edilmiş ağıllar bulunurken yer yer de etrafı ve üstü branda ile kapatılmış geçici ağıllar bulunmaktadır. Hayvancılığın bu kadar yoğun yapılması, özellikle bitki örtüsünden nispeten yoksun sayılabilecek batı kesimlerinde hayvan gübresinden elde edilen tezek yığınları eklenti olarak yapılmış bina içlerinde değil ev yakınlarında yazın açık kışın ise üzeri örtülerek muhafaza edilmektedir.

Şırnak'ta yaygın olarak karşımıza çıkan bir konut tipi de geçici kullanım özelliğine sahip çadır yerleşmeleridir. Kış aylarında çadır yerleşmelerinin en fazla kurulduğu alan İdil ilçesidir. 2021 yılı ocak ayında İdil ilçesi köylerinde çadır sayıları 10 ile 80-90 civarına kadar ulaşabilen 8 çadır

yerleşmesi tespit edilmiştir. Diğer ilçelerin göçebe hayvancılarının kışlakları olarak çok tercih edilmemesinde çoğu kere yerli halkın tutumunun etkili olduğuna görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır.

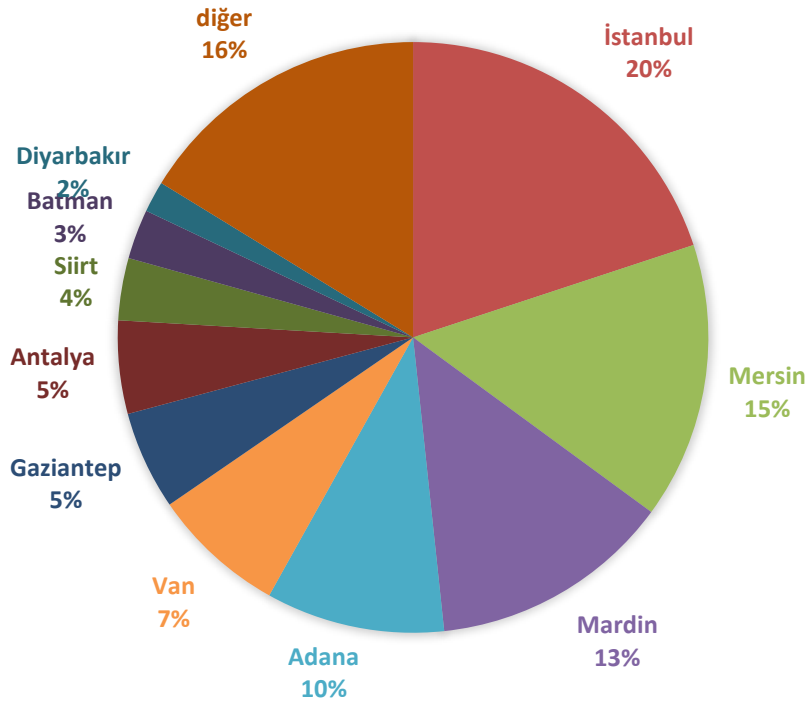
3.3.Şırnak ilinde Göçler

Şırnak ilinde göçler iki ana başlık halinde ele alınabilir. Bunlardan birincisi bütün Türkiye'nin kırsal alanlarında olduğu gibi kırdan kente, doğudan batıya doğru gerçekleşen ekonomik nedenli göçtür. İkincisi ise 1980'li yılların ikinci yarısında bölgede patlak veren terör saldırıları ile ortaya çıkan zorunlu ve zorlama ile olan göçtür.

1984 yılında ortaya çıkan terör örgütü eylemlerini arttırdıkça bir taraftan devletin bölgede güvenliği sağlamaya çalışması diğer doğu ve güneydoğu illerinde olduğu gibi sosyal ve ekonomik yaşamı olumsuz etkilemiştir. 1998 yılında hazırlanan Meclis Araştırma Komisyonu Raporunda OHAL bölge valiliği verilerine göre Şırnak'ta bahsi geçen dönemde 105 köy, 225 mezra boşalmış veya boşaltılmış. Bu yerleşmelerde 9734 haneden 71874 kişi yerinden olmuştur. Köylerin boşalma süreçlerinin altında yatan nedenler ise şu üç şekilde sıralanmıştır. Birincisi köylülerin köylerini terk etmek istemeleridir. Çünkü ilde ağırlıklı geçim kaynağı hayvancılıktır. Meraların güvensiz hale gelmesi, bazı yaylalara çıkmanın devlet tarafından yasaklanması, tarım yapılan alanlarda bazen ekimin yapılamaması bazen üretilen ürünün hasat edilememesi gibi nedenler köylülerin köylerini terk etmelerine sebep olmuştur. İkinci neden ise örgütün kendisine destek sağlamayan özellikle de koruculuğu kabul etmiş köylüler üzerinde baskısını arttırmasıdır. Üçüncü neden ise güvenlik güçlerince yapılan boşaltmalardır. "OHAL Valiliğince 2935 Sayılı Kanun çerçevesinde boşaltılan yerleşim birimlerinin özellikle koruculuk sistemini kabul etmeyen köyler, belki de güvenliklerinin sağlanamayacağı endişesi, belki PKK'ya yardım edecekleri endişesiyle güvenlik birimlerince boşaltılmıştır" (TBMM Komisyon Raporu). Bu hadiseler sonucunda yerinden olan nüfusun bir kısmı farklı illere, bir kısmı legal veya illegal yollarla Avrupa'ya bir kısmı da ilin kentsel alanlarına göç etmiştir. Bu dönemde İdil'in Mağaraköy (Ezidi köyü) sakinleri, Silopi'nin Kösreli köyü (Asuri-Süryani köyü) sakinleri toplu şekilde Avrupa'ya göç etmiş bazı köylüdür.

Şırnak'tan yapılan göçlerin tek nedeni elbette ki terör değildir. Hızlı artan nüfus, Türkiye'nin diğer alanlarında olduğu gibi miras yoluyla tarım alanlarının bölünmesi, daha iyi eğitim, daha iyi şartlarda yaşama arzusu ekonomik ve sosyal nedenli göçleri de doğurmuştur. Gerek ekonomik gerekse terör nedenli göçlerle, Şırnak nüfusuna kayıtlı 694.815 kişinin 212907'si Şırnak dışında yaşamaktadır (Yurt dışında bulunanlar hariçtir).

ŞIRNAK NÜFUSUNA KAYITLI KİŞİLERİN İKAMET ETTİKLERİ İLLERE GÖRE ORANI

Grafik 4:Şırnak nüfusuna kayıtlı olup başka illerde ikamet edenlerin illere göre oranı (TÜİK 2021)

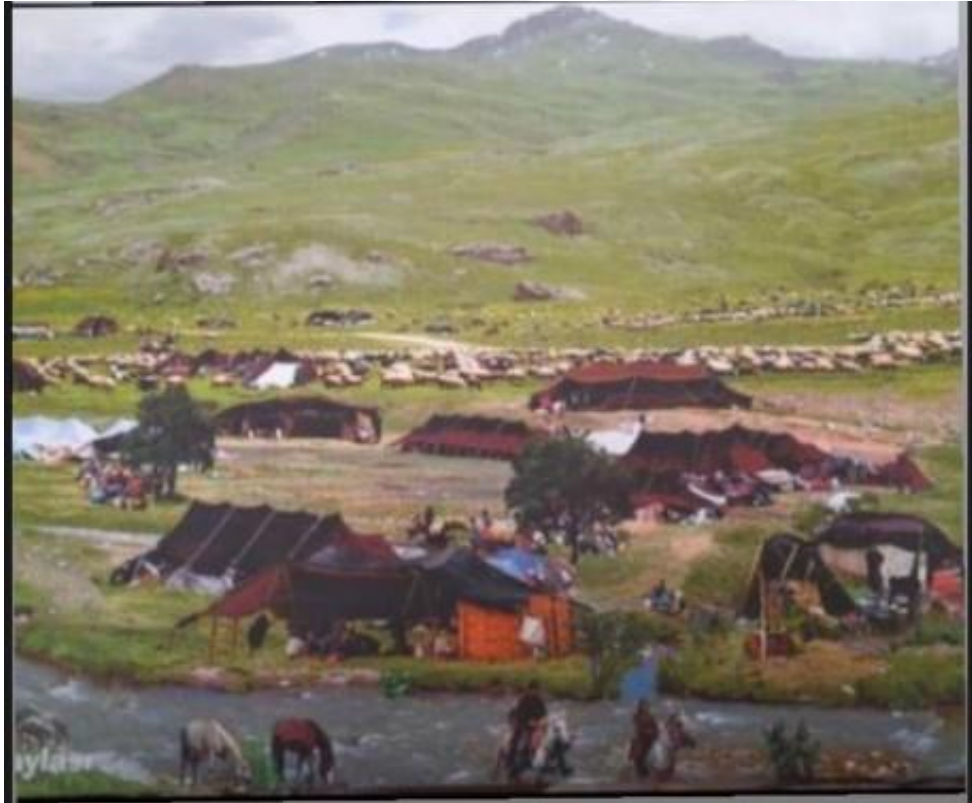
Şırnak dışında yaşayan nüfusun illere göre oranına bakıldığında birinci sırada elbette ki diğer bütün illerin göç rakamlarında olduğu gibi İstanbul'dur (Grafik 4). İstanbul'da 42443 Şırnaklı yaşamaktadır. İstanbul'un ardından en fazla göç verilen il Mersin olmuştur. 32214 Şırnaklının yaşadığı Mersin'in etkileri il içinde gezerken çok sık karşılaşılan Mersin plakalı araçlarla fark edilebilmektedir. Habur Sınır Kapısı nedeni ile uluslararası taşımacılıkta etkin bir konuma sahip Şırnak çok sayıda lojistik şirketine sahiptir. Genellikle iki ayaklı kurulan bu şirketlerin bir ayağı önemli limanı nedeni ile Mersin Şehri'dir. Hem Şırnak'ta hem Mersin'de evi veya iş yeri bulunan insanların sayısı dikkat çekecek ölçüdedir. Göç verme sırasında Mersin'i 2210 kişi ile Mardin, 20.820 kişi ile Adana, 15.608 kişiyle Van, 11499 kişiyle Gaziantep ve 10854 kişi ile Antalya izlemektedir. Bu illerin dışında Siirt, Batman ve Diyarbakır Şırnak'tan göç almış illerdir. Bu on ilin dışında yaşayan Şırnaklıların sayısı ise 34590'dır ve göç edenler içerisinde %16 ya karşılık gelmektedir.

Şırnak dışından Şırnak'a yapılan göçler ise genellikle memuriyet sebebiyledir. Genç nüfus oranının fazla olması öğretmen sayısının fazla olmasını gerektirmiştir. Ancak yine de yetersizdir. Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı dört kademe okullarda 154.525 öğrenci, 7.116 öğretmen bulunmaktadır. Öğretmen başına 21,7 öğrenci düşmektedir. Türkiye genelinde bu oran 16, 8'dir. Memuriyet dışında 2008 yılında kurulan Şırnak Üniversitesi de henüz çok yeni olmasına rağmen il dışından öğrenci çekmektedir. Şırnak'ta az sayıda olsa da ülke dışından çalışmak için gelmiş bir nüfus vardır. Silopi Termik Santrali'nde 14 Çinlinin çalıştığı bilinmektedir. Memuriyet ve üniversite dışında Suriye savaşı sonrası diğer sınır illeri kadar yoğun olmasa da Suriye'den de göç almıştır.

3.4.Şırnak ilinde Dönemlik Nüfus hareketleri

Şırnak ilinde dönemlik nüfus hareketleri denildiğinde akla ilk gelen genç nüfusun yaz aylarında batı illerine tarım, sanayi ve farklı hizmet sektörlerinde çalışmak için gitmeleridir. Uygulanan köy anketlerinde çıkan sonuçlara göre, 13-15 yaşlarından başlayarak 35-40 yaş grubuna kadar olan nüfus bu dönemlik nüfus hareketine katılmaktadır. 13-18 yaş grubu genellikle tarım sektöründe en fazla da fındık toplama, kayısı toplama islimleme, sebze meyve paketleme işlerinde az bir kısmı da turizm sektöründe çalışmaktadırlar. 18 yaş üstü ise yine tarım ve buna ek olarak, inşaat, sanayi, turizm ve farklı hizmet sektörlerinde çalıştıkları görülmektedir. Turizm sektöründe çalışmaya gidenlerin tamamı erkek nüfustur. Tarım ve sanayide ise hem erkek hem de kadın nüfusun çalıştığı görülmektedir. Özellikle okulların kapanmasıyla bazen kapanmadan da başlayan tarımsal göç, ürün hasat dönemlerini takip ederek yaz dönemi boyunca bölgeler, iller arasında yoğun bir sirkülasyonla devam etmektedir. Mersin, Kocaeli, Malatya, Düzce, Antalya, Manisa, Bursa, Giresun, Hatay, Adana, İstanbul, Sakarya, Ordu gibi iller bu göçün basamakları konumunda olan bazı illerdir. Bu şekilde yaz aylarında başka illere giden nüfusun oranı yaklaşık olarak %40 civarındadır.

Dönemlik nüfus hareketlerinde bir diğer durum daha önce bahsettiğimiz gibi yaylacılık faaliyetleridir. Yaz aylarında ilin ve yakın iki komşusu olan Hakkâri ve Van'ın yüksek kesimlerine, kış aylarında ise kışın daha ılık geçtiği güney ovaları bölümüne dönemlik olarak göç etmektedir.

Foto 13: Beytüşşebap ilçesinde bulunan Emerok Yaylası'na ait eski bir Foto

Eski yayla görüntülerinde keçi kılından yapılmış çadırlar dikkati çekmektedir (Foto 13). Günümüzde daha modern çadırlar, güneş enerjisi ile elektrik üreten jeneratörler bazı kullandıkları

malzemelerdir. Ayrıca hayvanlar göç basamaklarında yavaş yavaş otlatılarak götürülebildiği gibi artık hayvanların taşınması araçlarla da yapılmaktadır (Foto 14).

Foto 14: Şırnak'ta araçlarla yapılan yayla göçü (Mayıs-2022)

Dönemlik nüfus hareketlerinde günlük nüfus hareketlerini de ekleyebiliriz. Günlük nüfus hareketlerinde köy anketlerine yansıyan sonuçlara göre köylerde oturarak çalışmak için günlük olarak il ve ilçe merkezine giden bir nüfus mevcuttur. Ancak bu durum bütün ilçeler için geçerli değildir. İdil, Cizre, Silopi ve Uludere ilçelerinin bazı köylerinde yaygın karşılaşılan bir durumken Beytüşşebap'ta ise çok seyrek karşılaşılan bir durumdur.

Bir diğer dönemlik nüfus hareketi ise Habur sınır kapısı üzerinde Irak'la yapılan sınır ticaretidir. Günlük olarak yapılan bu ticaret işlemleri deyim yerinde ise Şırnak'ı ayakta tutacak ölçüdedir. Antik Yunanlı tarihçi Herodot'un 'Mısır Nil'in hediyesidir' sözü Şırnak için uyarlanacak olursa 'Şırnak Habur Sınır Kapısı'nın hediyesidir' denilebilir. Habur Sınır Kapısı konusuna sonraki bölümlerde yeniden değinilecektir.

4. KENTSEL SAÇAKLANMA: ŞEHRİN İSTİLASI-KIRSALIN YİTİMİ

Kentsel saçaklanma, kentin sınırlarını aşması, kırsal alana doğru yayılmasını ifade eder. Çok uzun yıllar yavaş bir seyirde büyüyen Şırnak şehirleri, 1990 sonrası hızlı nüfus artışıyla aşırı bir kentleşme sürecine girmiştir. Ancak asıl kentsel saçaklanma son yıllarda sanayinin artmasıyla ortaya çıkmıştır. Merkez ilçe, Cizre ve Silopi’de kentsel saçaklanma açıkça görülmektedir. Şırnak merkezde maden alanları dışında çok fazla sanayiye bağlı saçaklanma görülmemektedir. Ancak Cizre ve Silopi yol ağı üzerinde olmaları ve jeomorfolojik olarak da elverişli olmaları nedeniyle kentsel saçaklanma ve şehrin istilasına iki iyi örneklerdir. Örneğin Cizre’nin korucu köyü hem şehre yakın hem de İpekyolu üzerinde olması avantajlarıyla bir sanayi sitesine sahip bir köy durumundadır. Cizre şehri Güçlükönak, Nusaybin ve Silopi yolu boyunca saçaklanma ve sanayi istilası eğilimindedir. Yine Silopi hem Cizre yolu hem de Habur Sınır Kapısı yolu boyunca linear bir dokuyla saçaklanma eğiliminde gelişim göstermektedir.

4.1. Şırnak İlinde Kentsel Mimari

Şırnak ilinde bütün ilçe merkezlerini kent kabul edecek olursak yedi tane kent karşımıza çıkmaktadır. Nüfusu 10 bini geçen alanlar kent kabul edilirse Şırnak’ta, Şırnak merkez, İdil, Cizre Silopi, Uludere ilçe merkezleri ve Kumçatı beldesi’ni kent kabul edebiliriz. Beytüşşebap ilçe merkezi 5340, Güçlükönak ilçe Merkezi ise 4462 kişilik nüfusları ve bu yerleşmelerin genel görünümüleri ile kasaba özellikleri göstermektedirler. Uludere ve Kumçatı ise büyük bir kasaba veya küçük bir şehir kabul edilebilecek görünümündedirler.

Şırnak’ın en büyük nüfuslu ve tam anlamıyla şehir kabul edilebilecek yerleşmeleri başta Cizre (130190), Silopi (1103831), Şırnak (67662) ve İdil (30271) ilçe merkezleridir. Genel olarak düz beton damlı, kentin kenar kesimlerinde az katlı (bir veya iki) merkezi konumda olan yerlerinde daha çok katlı standart apartman binaları yaygındır. Kentsel kimlik olgusunun göz ardı edildiği yapılarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Özellikle 1990’lı yıllar ve sonrasında hızlı bir nüfus artış sürecine giren bu şehirler, genellikle planlı cadde sokak sistemleri ile imar edilmişlerdir. Çok dar veya çıkmaz sokaklar bu kentlerin yalnızca en eski yerleşme çekirdeklerinde karşımıza çıkabilmektedir. Dikey yapılaşma bu dört şehirde de gittikçe artmaktadır.

Şırnak Şehri Namaz Dağı eteklerine kurulmuş, diğer üç yerleşim biriminden farklı olarak çok eğimli bir yapıya sahiptir. Bu durum şehir içerisinde günlük nüfus hareketlerini fark edilir derecede zorlaştırmaktadır. Ancak şehirde konut mimarisi diğerleriyle aynı durumdadır. Eski yerleşme çekirdeğinde dar sokaklar az katlı binalar, daha sonra imara açılan yerlerde sokakların genişlediği ve bina kat sayılarının arttığı görülmektedir. Son olarak Türkiye’nin hemen hemen her şehrinde olduğu gibi Şırnak’ta da TOKİ konutları hatırı sayılır yer kaplamaktadır (Foto 15).

Foto 15: Şırnak Şehri'nden bir görünüm, arka planda Cudi Dağı ve eteklerinde kömür ocakları (5 Eylül 2021)

Cizre ise ildeki diğer şehirlerden şehir kimliği konusunda bir miktar ayrılmaktadır. Cizre her ne kadar kentsel mimari konusunda diğer şehirlere benzese de kendine has zarif bir kimliğe sahiptir. İçinde bulunan tarihi dokunun bu kimlik üzerinde büyük bir etkisi vardır. Şehrin ortasından geçen Dicle Nehri bu kimliği bir miktar daha şekillendirmektedir. Tarihi Cizre Kalesi, Kırmızı Medrese ve El Cezeri Türbesi, Ulu Camii, Abdaliye Medresesi ve Memu Zin Türbesi, Hz. Nuh Peygamber Türbesi gibi bazı tarihi mekanlar Cizre'nin çehresi üzerinde etkili olmuşlardır. Şehirdeki eski yerleşme çekirdeği kabul edilebilecek alanlarda sokakların darlığı, bu sokaklarda relik şekilde karşımıza çıkan eski binalarda kemerli kapı ve pencereler dikkat çeken yanlardır (Foto 16). Geri kalan kısımlarda ise modern apartman daireleri, TOKİ konutları, bazı mahallelerde ise tek veya iki katlı bahçeli evler yaygındır (Foto 17).

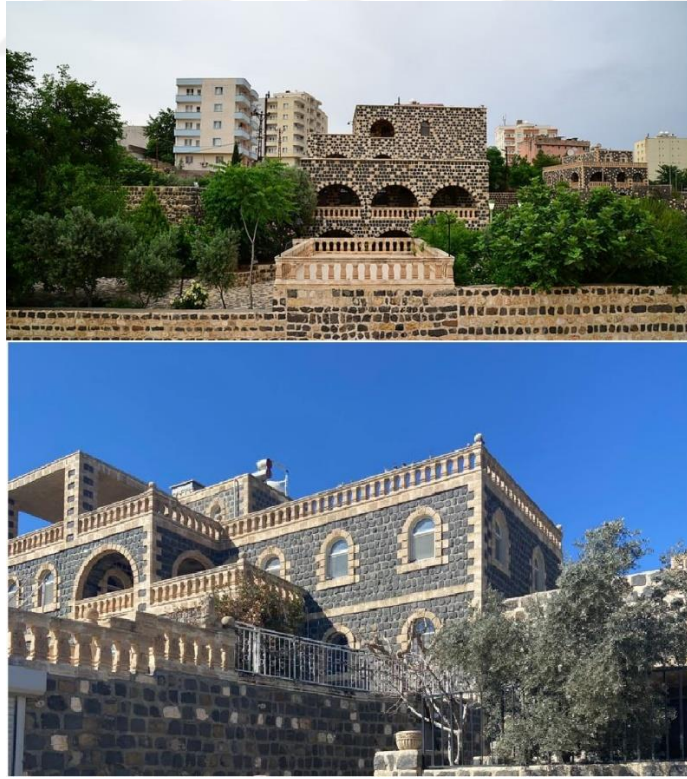
Foto 16: Cizre’de eski bir sokak

İnsanların ekonomik durumları iyileştikçe şehrin yakın çeperinde steril kabul edilecek konutlar karşımıza çıkmıştır. Cizre’nin Kuştepe, Çatalköy ve Kurtuluş köyleri birer köy olmasına rağmen şehrin çok yakınında olmalarının avantajıyla bu duruma en iyi örnektir. Kuştepe köyü Cizre Şehrine batı yönünden tepeden bakar bir konumda aynı zamanda havaalanı ve İdil yolu üzerindedir. Şehre çok yakın konumda olması şehrin dış çeperinde steril konutlar inşa edilmesi için uygun bir saha olmasına sebep olmuştur. Kurtuluş köyü de yine Cizre’nin kuzeybatısında Dicle Nehri’nin kıyısına konumlanmış ve yine şehre çok yakın olmanın sağladığı avantajla, bu sefer nehrin de olumlu etkisi ile çok modern, konak tarzında havuzlu çok eklentili konutlara ev sahipliği yapmaktadır. Yine şehrin Dicle kıyısı boyunca kuzeybatı uzantısı da bu şekildedir. Bahsedilen bu alanlarda mimari yapı zaman zaman yerel mimariye uygun şekilde taş konaklar şeklinde zaman zaman da modern yapı malzemeleriyle inşa edilmiş geniş evlerdir.

Foto 17: Cizre’de yaygın kentsel mimari (2022)

İdil’de geleneksel kent mimarisinde taş duvarlarla inşa edilmiş konak tipinde evler mevcuttur. Ancak bu evler şehrin çekirdek kısmını oluşturan Süryani mahallesinde sıkışmış durumdadır (Foto 18). Şehrin steril konutları durumundaki bu konaklar, yüksek duvarlar üzerine dikenli tellerle çevrili, güvenlik kamerası olan konutlardır.

Foto 18: İdil’de yerel mimariyle yapılmış taş konaklar

Şehrin diğer mahalleleri düz damlı, az katlı apartman daireleri, TOKİ konutları ve yine TOKİ'nin inşa ettiği fakat bu sefer yerel mimariye uygun tek katlı düz damlı evlerden oluşmaktadır. Taş konutların da ara ara karşımıza çıktığı İdil'de tamamen taştan yapılmak yerine, tuğladan yapılp taş giydirmeli konutlar da bulunmaktadır. Taş konutların çok pahalı olması daha iyi ustalık gerektirmesi, yerel mimariye uymak isteyenleri taş giydirme konutlara yöneltmiştir. Tüm bunların dışında iki, üç, dört, beş katlı düz damlı ve bahçeli apartman daireleri İdil'de en sık görülen mimari yapıdır (Foto 19).

Foto 19: İdil'de yaygın kentsel mimari

Türkiye genelinde karşımıza çıkan modern apartman daireleri, TOKİ konutları Silopi'de de karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı Cizre gibi bazı mahallelerde tek veya iki katlı bahçeli evler Silopi'de de yaygındır. Ekonomik durumun bir göstergesi olarak yine şehrin dış çeperinde konak tipi, havuz ve otopark gibi eklentili evler karşımıza çıkmaktadır. Aile apartmanı kültürü oldukça yaygındır. TOKİ evleri dışında aile apartmanı olmayan bina sayısı azdır.

İlin genel kentsel mimarisinde dikkat çeken bir unsur devlet binaları hariç binaların neredeyse tamamının düz damlı inşa edilmiş olması ve evlerin genellikle çok geniş yapılmasıdır. Özellikle güney ovaları bölümünde kar yağışlarının çok az olması çatı ihtiyacını gereksiz kılmıştır. Geleneksel düz dam alışkanlığı, geceleri damda uyuma alışkanlığı kent alanlarında bile apartmanların damlarında uyumak için, kafes benzeri seyyar, ancak kışın da damda tutulan demirden yapılmış yerden yaklaşık yarım metre yüksekte, yatak sermek için yapılmış bir çeşit karyola bulunmaktadır. Yapılma nedeni hem serin tutması hem de böcek ve haşerelerden korunmaktır. Bir diğer unsur evlerin büyük yapılması ise kalabalık ailelerden oluşma nedeniyledir. Nitekim TOKİ'nin inşa ettiği 2 oda 1 salon ve mutfaktan oluşan evler yerli halk tarafından talep görmemiş, alanlar da oturmayı tercih

etmemiş memurlara kiraya vermiştir. Kalabalık ailelere sahip olmak geniş ev ihtiyacını doğurmaktadır.

4.2. Şırnak ilinde kentli nüfus

Şırnak'ta şehir nüfusu kır nüfusundan fazladır. Bu durum ilk defa 1990 sayımında ortaya çıkmıştır. Kentsel alanların nüfusları hızlıca artmaktadır. Ancak buna karşılık Şırnak'ta köy nüfusları da bazı istisnai durumlar haricinde azalmamış, aksine hızlıca artmıştır.

Nüfus bakımından en kalabalık yerleşim birimi Cizre'dir. Cizre'yi sırasıyla, Silopi, Şırnak merkez ilçe, İdil, Uludere, Kumçatı Beldesi, Şeonoba Beldesi, Başverimli Beldesi, Beytüşşebap, Beldesi, Hilal Beldesi, Uzungeçit Beldesi, Görümlü Beldesi, Çalışkan beldesi ve Güçlükonak takip etmektedir. Bunların dışında beş adet daha belediye teşkilatı bulunan yerleşim birimi vardır. Bunlar Fındık beldesi (Güçlükonak), Karalar ve Sırtköy beldeleri (İdil), Balveren ve Kasrik beldeleridir (Şırnak).

Belediye teşkilatlarının bulunması, yerleşim biriminde sosyal yaşam ve erişebilirlik noktasında bir kent görünümü sağlayabilmektedir. Ancak kentli nüfus kabul edilebilmesi çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımı etkili olmaktadır. İlçe merkezlerinin tamamında tarımda çalışan ağırlıklı ekonomik faaliyet tarım dışı sektörlerdir. Sanayinin çok geniş yer kaplamadığı Şırnak'ta yine de madencilik, ulaştırma, sınır dışı ticaret, termik santral ve hizmet sektörünün birçok kolu mevcuttur. Nüfusla birlikte bu kriterler de dikkate alındığında Şırnak'ta kentli nüfus kabul edilebilecek yerleşmeler ilçe merkezleridir. Bunların dışında, Silopi'nin Çalışkan ve Görümlü Beldeleri Silopi termik santrali ve yakın sahalarında bulunan asfaltit ocaklarında ve sınır ticareti işlerinde çalışmaktadırlar. Bu iki beldenin zaten tarım alanları da çok fazla yoktur. Ancak Silopi yakınlarında bulunan Başverimli beldesi hem geniş tarım alanlarına sahiptir ve tarımda çalışan kişi sayısı bu yerleşmede fazladır hem de Silopi kent merkezi ile Habur Sınır Kapısı'nın yakınında olması ve yine sınır ticaretinde çalışanların fazla olması nedeni ile kente entegre kabul edilebilecek bir yerleşmedir.

Bir diğer kente benzeyen kente entegre kırsal alan Şırnak Merkez ilçeye bağlı Kumçatı beldesidir. Kumçatı Beldesi Dicle Nehrinin bir kolu olan Kızılsu Çayı'nın su toplama havzası içinde 10.094 nüfusuyla kalabalık nüfusuyla dikkati çekmektedir. Bir kasaba görünümündeki bu beldede tarımla birlikte, asfaltit ocaklarında çalışan ve yine sınır ticareti yapan çok sayıda insan vardır.

Uludere ilçesinde ise, Hezil Çayı'nın kolları üzerinde kurulmuş, Hilal (5046) ve Şenoba (7309) beldeleri tarım ve hayvancılığın yanında halı-kilim atölyeleri, tekstil atölyeleri, sınır ticareti gibi ekonomik etkinliklerin olduğu yerleşmelerdir. Uzungeçit beldesi (5010)ise Tanin Tanin Dağları'nın batı eteklerinde Tanin-Tanin Geçidi yakınlarında kalabalık nüfusuna rağmen büyükçe bir köy görünümünde olan bir yerleşmedir.

Şırnak'ta tam olarak kent kültürü ile yaşanan yerleşmelerin başında Cizre gelmektedir. Cizre, Silopi, Şırnak merkez ve İdil dışında kalan yerleşmeler kente entegre kırsal alan görünümündedirler. Şırnak'ta bazıları kent, bazıları kasaba ve bazıları köy görünümünde olan 19 adet belediye yerleşmesi, nüfus miktarları ve coğrafi açıdan yerleşim özellikleri aşağıdaki gibidir (Tablo 4).

Tablo 4: Şırnak'ta belediye teşkilatı olan yerleşmelerin nüfusları ve coğrafi açıdan yerleşme çeşitleri

Adı	Nüfus Miktarı	Coğrafi açıdan yerleşme tipi
1. Cizre	130190	Şehir
2. Silopi	103831	Şehir
3. Şırnak	67662	Şehir
4. İdil	30271	Şehir-kasaba
5. Uludere	12491	Şehir-kasaba
6. Kumçatı(Şırnak)	10094	Kasaba-şehir
7. Şenoba(Uludere)	7309	Kasaba-şehir
8. Başverimli(Silopi)	6761	Kasaba-şehir
9. Beytüşşebap	5340	Kasaba-şehir
10. Hilal(Uludere)	5046	Kasaba-şehir
11. Uzungeçit(Uludere)	5010	Kasaba-köy
12. Görümlü (Silopi)	5004	Kasaba
13. Çalışkan (Silopi)	4896	Kasaba
14. Güçlükonak	4462	Kasaba-şehir
15. Karalar (İdil)	4065	Kasaba
16. Balveren(Şırnak)	3809	Kasaba-köy
17. Kasrik(Şırnak)	3396	Kasaba- köy
18. Sırtköy(İdil)	2305	Köy-kasaba
19. Fındık (Güçlükonak)	2147	Köy-kasaba

4.3. Şırnak ilinde Sanayinin İstilasası

Şırnak ilinde sanayi, ağırlıklı olarak madencilığe ve tarım ürünlerine bağlı yapılıdır. Ancak genç nüfusun fazla olması, ucuz iş gücü sağlaması nedeni ile Şırnak genelinde köylerde bile sıklıkla karşımıza çıkan tekstil atölyeleri oldukça yaygındır. Sanayinin istilasını Cizre yakınlarındaki köylerde, Şırnak yakınlarındaki köylerde ve Silopi yakınlarında görebilmekteyiz.

Şırnak yakınlarında çok sayıda asfaltit işletmesi çevre köylerde hem ekonomik ve sosyal hayatı dönüştürmüş hem de coğrafi görünümü değiştirmiştir. Şırnak Merkez, Kumçatı beldesi, İkizce köyü ve Toptepe köyleri bu değişimden en fazla etkilenen yerleşmelerdir (Foto 20).

Foto 20: Şırnak yakınlarında asfaltit ocaklarının Google Earth görüntüsü (Görüntü tarihi:10/17/2021)

Foto 21:Şırnak yakınlarında bir asfaltit ocağı (05.09.2021)

Önemli bir sanayi alanı da Silopi'nin Görümlü ve Çalışkan beldeleri arasında kurulmuş Silopi Termik Santralidir (Foto 22). “1000 kişilik doğrudan çalışanı olan santral dolayı yoldan da çok sayıda insan için iş imkânı sağlamaktadır” (<https://www.silopielektrik.com.tr/>). Yakınlarındaki asfaltit ocaklarını kaynak olarak kullanan santral yakınındaki her iki beldeyi de dönüştürücü etkide olmuştur.

Foto 22: Silopi Termik Santrali Google Earth görüntüsü (Görüntü tarihi: 11.14.2021)

Cizre ilçesinde ise sanayi, zaten vadi içine sıkışmış, jeomorfolojik birimden taşmaya başlamış olan şehrin dışına taşmıştır. Ağırlıklı olarak Nusaybin yolu üzerindeki kırsal alanlara doğru bir yönelim içine girmiştir. İpek Yolu üzerinde bulunan Korucu köyünde sanayinin tarım alanlarını istilası göze çarpmaktadır (Foto 23). Bu sanayi tesislerinde akrep üretim tesisi, çelik yapı ve gıda işletmeleri dikkat çekmektedir.

Foto 23: Korucu köyünde sanayi tesislerinin kırsal alanı istilası Google Earth görüntüsü (Görüntü tarihi:12.19.2020)

Bunların dışında köy anketleri sonuçlarına göre bazı köy ve beldelerde tekstil atölyelerini görmekteyiz. Bir diğer sanayi alanı Silopi'nin doğusuna doğru gelişen sanayi alanıdır. Boya kimya sanayi, un fabrikaları gibi sanayi tesisleri bulunmaktadır.

Şırnak'ta dikkat çeken bir diğer sanayi tesisi, bölgenin potansiyelinin en doğru şekilde değerlendirildiğinin ilk örneklerinden olan İdil GES tesisleridir. İdil ilçesinin Öğündük köyünde bulunan tesis henüz çok yenidir ancak mevcut potansiyelin kullanılması konusunda olumlu örnek teşkil etmektedir. Yine bu tesis yakınlarında BOTAS tesisleri bulunmaktadır.

Şırnak'ta sanayinin istilası ilin batı kesimlerinde kırsalı dönüştürücü önemli bir etken olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak ilin doğu kesimlerinde bu tip bir istila ve buna bağlı bir değişim gözlenmemiştir. İlin doğu kesimlerinde özellikle Uludere kırsalında büyük nüfuslu köyler dikkati çekse de bu alanlardaki yoğunluk ilin güneybatısındaki yoğunluktan farklıdır. Burada nüfusun artan yapısına paralel internet, okullaşma, sağlık hizmetleri, PTT ve yaşam standardının göstergesi olan birçok alanda gelişim sağlanmışsa da bunların büyük kısmı zaten devlet tarafında yapılması gerekli hizmetler kapsamındadır ve yapılmaktadır. Ancak sanayi ve sanayiye bağlı bir gelişim bu alanlarda ucuz iş gücüne bağlı buraya taşınmış birkaç tekstil atölyesi ve tarımsal üretime bağlı küçük işletmeleri geçmemiştir. İlin güney ve batı kesimleri hem uygun jeomorfolojik şartlar hem yol ağlarının olumlu etkisi hem yoğun nüfus ve erişebilirlik, birbirleriyle harmanlanarak doğal bir sonuç olarak sanayinin de gelişiminde etkili olmuşlardır. Bu alanlarda sanayi kırsalı, kente benzeyen veya entegre kırsal alanlara dönüşmesine sebep olan etkilerde bulunmuştur. Bu bölümde kırsal alan artık bitkisel ve hayvansal üretim ekseninde deyim yerindeyse kendi yağında kavrularak doğal bir gelişim göstermesi beklenen alanlar olmaktan çıkmıştır. Bu gelişimin süreceği de aşıkardır.

4.4. Şırnak ilinde Kırsal Yaşamın Relik Karakterleri

Şırnak'ta ilin birçok kesiminde kırsal yaşama ait relik karakterleri görebilmekteyiz. Bunlar özellikle küçük ilçe merkezlerinde bazen de büyük yerleşim birimlerinin kenar kısımlarında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir kent alanında cadde ve sokaklarda kedi köpek dışında hayvanların dolaşıldığı pek fazla görülen bir durum değildir. Ancak Şırnak'ta bütün belde belediyelerinde, küçük ilçe merkezlerinde hatta 30 bin nüfuslu bir ilçe merkezi olan İdil'de sıklıkla belediyeden yapılan, şehre ait park ve bahçelerde inek, koyun keçi gibi evcil hayvanların otlatılmasından duyulan rahatsızlık ve verilecek cezalarla ilgili anons sesleri duyulur. Bu şikayetlerle bazen şehrin güncel haberlerinin yapıldığı sosyal medya hesaplarında da sık sık karşılaşılır. Bu durum aslında yerleşim biriminde kalabalık nüfusa bağlı bir kent oluşturulduğunun ancak idari yönetimlerce gerçekleştirilmiş kentleşme içinde "kentlileşememe" durumudur. Hayvanların bir komşunun veya bir kurumun bahçesine zarar vermesi durumu kırsal yaşama ait bir durumdur. Kırsal yaşamın relik bir karakteri olarak Şırnak şehir yerleşmelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Bununla ilgili bir örnek daha verilecek olursa, şehirlerde insanların apartman önlerinde, sokak kenarlarında ateş yakma, yemek veya ekmek pişirme gibi faaliyetler gerçekleştirmezler. Ekmek ihtiyacı ya fırınlardan karşılanır ya da insanlar evlerinin veya ev eklentilerinin en azından kendi bina bahçelerinin içinde karşılarlar. Ancak Şırnak ilinde kent alanlarında sıklıkla karşılaşılan bir durum bir sokakta herkesin gidip ekmeğini pişirebileceği bir tandırın bulunmasıdır. Tandır Anadolu'da birçok kırsal alanda tıpkı taş fırın gibi, sac gibi sıklıkla karşılaşılan bir ekmek pişirme yeridir. Tandır çamur, saman ve yöreden yöreye değişiklik göstermekle birlikte bazı yerlerde keçi kılı, hatmi çiçeği özü gibi başka malzemeler de katılarak yapılan, orta kısmı biraz şişkin bir silindir şeklindedir. Güneşte her gün sıkılaştırmak için dövülerek kurutulduktan sonra yöreden yöreye farklılık göstererek, bazen yere dik gömülür, bazen etrafı taş, toprak, çimento malzemesiyle duvarlarla doldurularak kullanılır. İçinde ateş yakılarak duvarlarının ısıtılıp ekmeklerin bu duvarlara yapıştırılmasıyla ekmekler pişirilir. Tandır daha önce belirttiğimiz gibi, kırsal alanlarda sıklıkla karşımıza çıkar, bir

ev eklentisidir. Ancak Şırnak'ta şehir yerleşmelerinde kırsal yaşamın reliik bir karakteri olarak sokaklarda görülebilmektedir.

Şırnak'ta kentlerde kırsal yaşama ait bu öğelerin tersi durumlar daha fazla yaygındır. Özellikler yine güneybatı kesimlerinde kırsal alanlarda evler ev eklentileri kente özgü formlar yansıtmaktadır. Ekonomik duruma göre değişmekle birlikte yer yer balkon, ev önlerinde çardaklar, araçlar için otoparklar, havuzlar karşımıza çıkan kentli kırsal yaşam özellikleridir. Bahsedilen bu eklentiler özellikler kente entegre kırsal alanlarda yaygındır.

4.5. Şırnak İlinde Aşırı Kentleşme Sorunu

Aşırı kentleşme Şırnak'ta az da olsa karşılaşılan bir durumdur. Aşırı kentleşme kentlerin nüfusla birlikte hızlıca büyüyerek, sosyo- ekonomik alanda yetersiz kalması durumudur. Şırnak'ta kentleşme yavaş yavaş kır nüfusunun aşınması ve şehir alanlarında sosyal ve ekonomik göstergelerin nüfusa paralel artması şeklinde gelişmemiştir. Kentleşmede, kırsal sosyoekonomik açıdan iticiliğine karşılık kentin çekiciliği durumundan ziyade, kırsal alanda yaşamayı imkânsız hale getirmiş olan bir zorunluluğun etkisi ile kent alanlarına hızlıca doluşma Şırnak'ta aşırı kentleşmeye yol açmıştır. Özellikle 1990 sonrası dönemde nüfus haritalarına yansıtacağı üzere kırsal alanda birçok alan boşalmış, kentlerde nüfus yoğunluğu artmaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda kırsal yaşamın kültürü, ekonomisi ile birlikte aşırı bir kentleşme olgusu yaşanmıştır. Aşırı kentleşme en fazla Cizre ve Silopi'de karşımıza çıkmakta ancak Şırnak ve İdil'de de görülmektedir.

Cizre'de eski kent kalıntısına ait iki katlı evler için uygun olan dar sokaklar zamanla sokaklar genişletilmeden bina kat sayılarının artmasıyla kasvetli boğuk görünümlere yol açmıştır. Hızlı büyüme kentin her kesiminde olmasa da yer yer çıkmaz veya araç trafiğinde tek yönlü olmak zorunda kalan sokaklara yol açmıştır. Kentin jeomorfolojik olarak dar bir alanda bulunması öncelikle çok katlı yapılara yol açmış ve zamanla Dicle nehrinin diğer yakasına ve yamaç kesimlerine de yayılmasına neden olmuştur. Bu yayılma şehrin alçak düz hatta çukur bir alan imajını değiştirmiş, şehri çevreleyen yüksek kesimlerde bina silüetlerinin oluşmasına neden olmuştur (Foto 24).

Foto 24 :1930'lu yıllara ait Cizre'nin hava Fotoı (cizre_tanitim) ve günümüzde Cizre şehri Nusaybin Caddesi (20.01.2023)

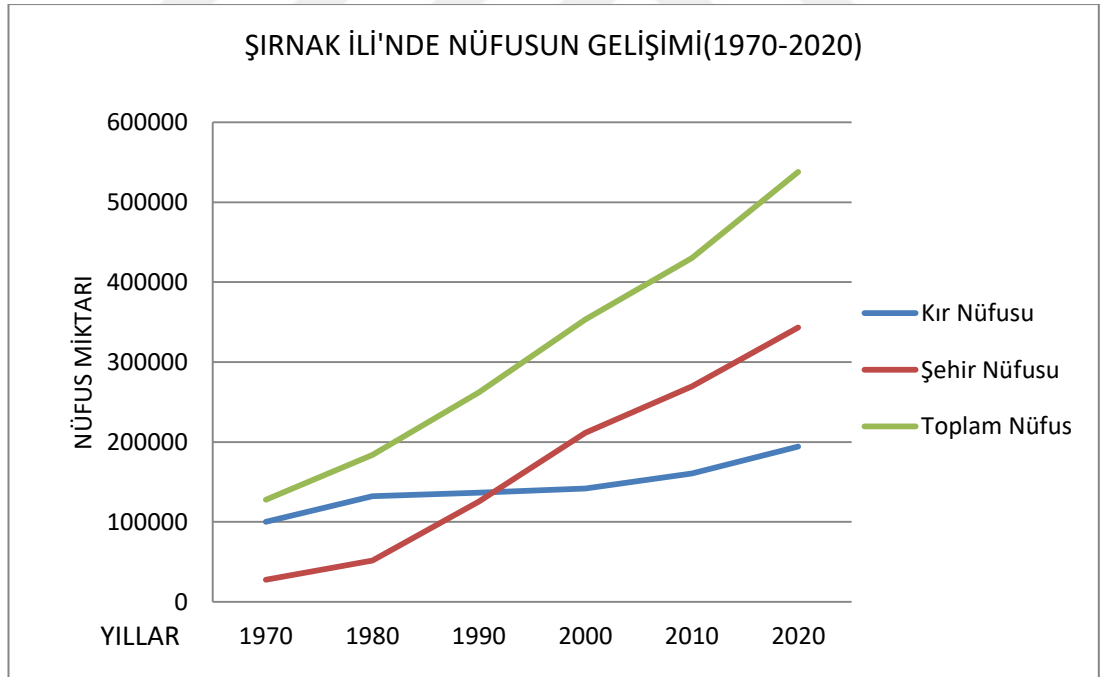
5. ŞIRNAK İLİNDE YERLEŞİM BİRİMLERİNDE YENİ KIRSALIN GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Şırnak'ta yeni ulaşım ağları, göç zincirleri, ticaret, kamu ve yarı kamu kuruluşları yerleşim birimlerini değiştirmiş, dönüştürmüştür. Bu etkenler sonucunda kırsal alanların bir kısmında boşalmalar gerçekleşirken özellikle yol ağına ve kentsel alanlara yakın yerleşmelerin hem nüfusları artmış, hem coğrafi görünümü kırsal alan görünümünden kayarak kentsel özellikler göstermeye başlamıştır. Şehir alanlarının da hızlıca artması, genişlemesi, kırsal alanlara doğru bir istila gerçekleştirmesi, şehre yakın alanlarda kente entegre kırsal alanlar oluşmasına neden olmuştur. Bütün bu etkenler Şırnak'ta nüfus yapısının da değişmesine neden olmuştur.

5.1. Yeni Kırsallık ve Nüfus Yapısında Değişme

İnsan ve doğa arasındaki karşılıklı ilişkiler, doğanın insan üzerindeki etkisi ve insanın da doğa üzerindeki karşı etkisi beşeri coğrafyanın konuları arasında yer alır. Belirli bir sahada hayatını sürdüren insanların mekânsal dağılımları, faaliyetleri ve nitelikleri beşeri coğrafyada birinci derecede öneme sahip konulardır (Tanoğlu, 1966: 29).

Bilindiği üzere Şırnak ili 1990 yılında kurulmuştur. Şırnak nüfus harita ve grafikleri oluşturulurken 1990 yılı öncesi için TÜİK genel nüfus sayımlarında Hakkâri, Mardin ve Siirt illerinin nüfus verilerinden faydalanılmıştır.

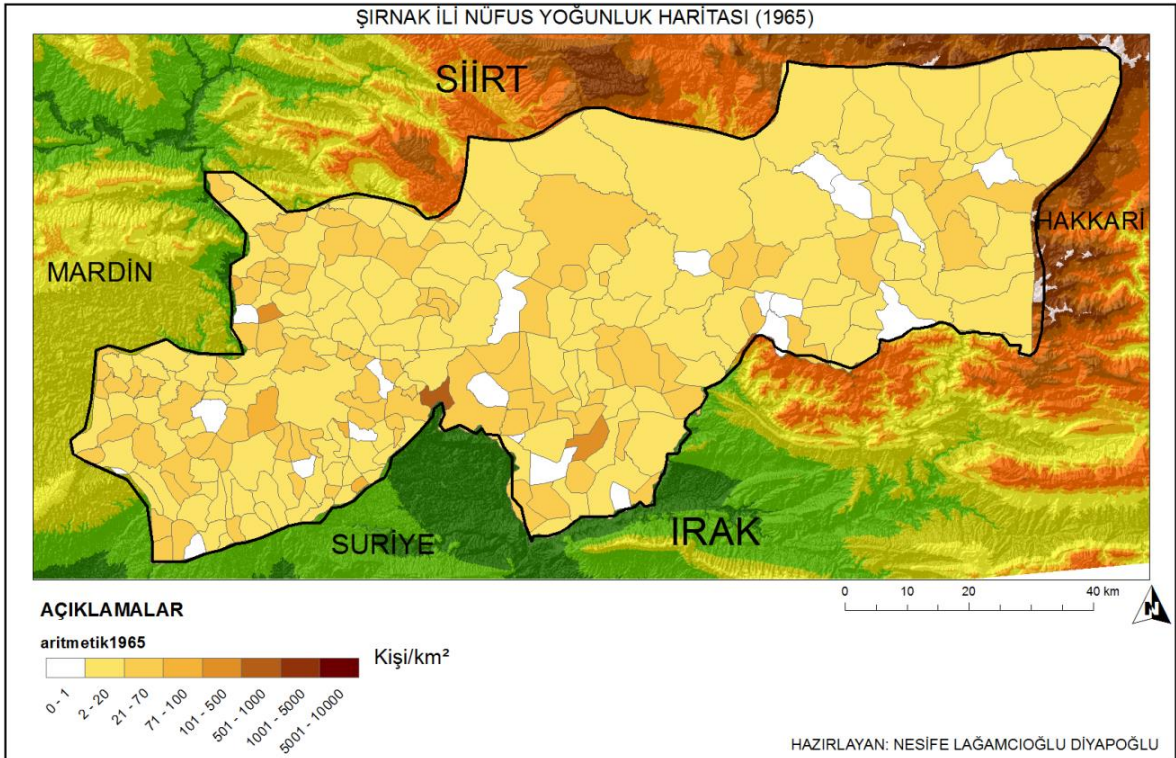

Grafik 5: Şırnak'ta nüfusun gelişimi

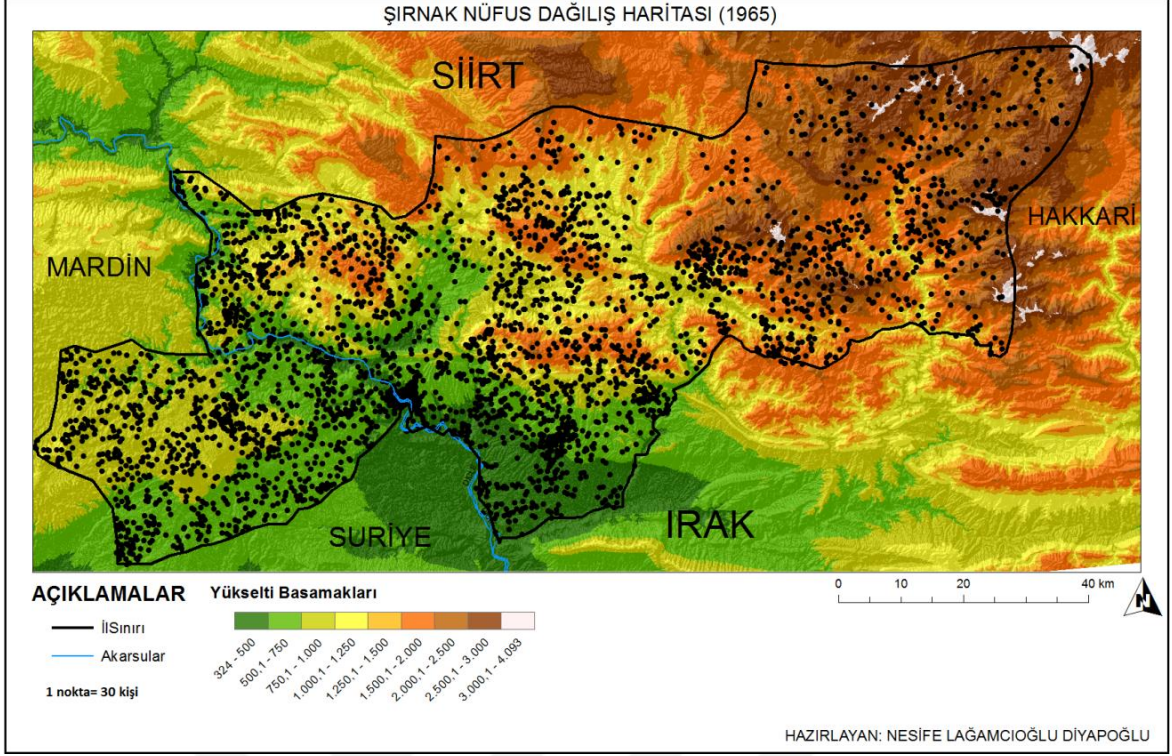
Şırnak'ta nüfusun gelişimi grafiğine baktığımızda 1970-2020 yılları arasında nüfusun her dönemde arttığını görmekteyiz (Grafik 5). Ancak 1980 ile 2000 yılları arasında kırsal nüfusteki durağan dönem dikkati çekmektedir. Bahsi geçen dönemde şehir nüfusunda ise ani bir artış dikkati çekmektedir. Aslında benzer bir durum Türkiye nüfusu için de geçerlidir. 1985 yılı Türkiye'de ilk

defa kent nüfusunun kır nüfusunu geçtiği yıldır. Kentleşmenin hızla artmasıyla gerçekleşen bu olgu Şırnak'ta tam olarak böyle değildir. Şırnak'ta bahsi geçen yıllarda ortaya çıkan terör eylemleri, Türkiye'nin diğer bölgelerindeki ağırlıklı olarak ekonomik nedenli göçün aksine güvenlik nedenli göçe sebep olmuştur. Kırsal alanların önemli bir kısmı artık köylü nüfus için ya devletle ya da terörle savaşımayı gerektirecek güvensiz alanlara dönüşmüştür. Nüfus haritalarında bu boşalmanın belirgin şekilde ortaya çıktığını görmekteyiz. Türkiye'nin diğer kırsal alanlarında kırdan kente göç kent nüfusunda artma, kır nüfusunda ise azalma seyrelme şeklinde karşımıza çıkarken, Şırnak'ın nüfus yoğunluk ve dağılım haritalarını incelediğimizde bir seyrelme değil, bazı köylerde belirgin bir kırsal boşalma ile karşılaşmaktayız. Bunun yanı sıra eskiden olmayan bazı yeni yerleşmeler ortaya çıkmış, bazı köylerin yeri değişmiştir. Örneğin Beytüşşebap'ın Oymakaya köyü 1990 sonrası boşaltılan veya terkedilen köylerden biridir. 2020 sayımında Oymakaya köyünün nüfusu 845 kişidir. Köy nüfusuna kayıtlı kişilere sorduğumuzda aslında şu anda oturdukları yerin Oymakaya değil Oymakaya'ya bağlı bir mahallesi veya mezrası olan Taşarası köyü olduğunu, Oymakaya'da bugün kimsenin yaşamadığını söylediler. Yani köyün yerleşim yeri değişmiş, önceden de var olan ancak köy statüsünde olmayan, daha güvenli olan bir yere taşınmış ama köyün adı aynı kalmış. Bugün Oymakaya köyünde kimse yok, Taşarası köyünde bir ilkokul var adı Taşarası İlkokulu ama köyün adı Oymakaya.

1965 yılı Nüfus yoğunluk dağılım haritaları incelendiğinde yaklaşık olarak homojen dağılmış bir nüfus görmekteyiz. Çok yoğun olmayan kentsel alanlar ve çok seyrek olmayan kırsal alanlar karşımıza çıkmaktadır. Kırsal yaşam biçimlerinin etkin olarak yaşandığı bu dönemde henüz terör olayları yok ve Şırnak kırsal alanları Siirt, Hakkâri, Mardin illerinin uzak ve sakin kırsalı şeklindedir. Ancak bu dönemde de yine Cizre bu alanın en yoğun nüfuslu ve en gelişmiş yerleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Harita 5: Şırnak ili nüfus yoğunluk haritası:1965

Harita 6: Şırnak ili nüfus dağılışı haritası (1965)

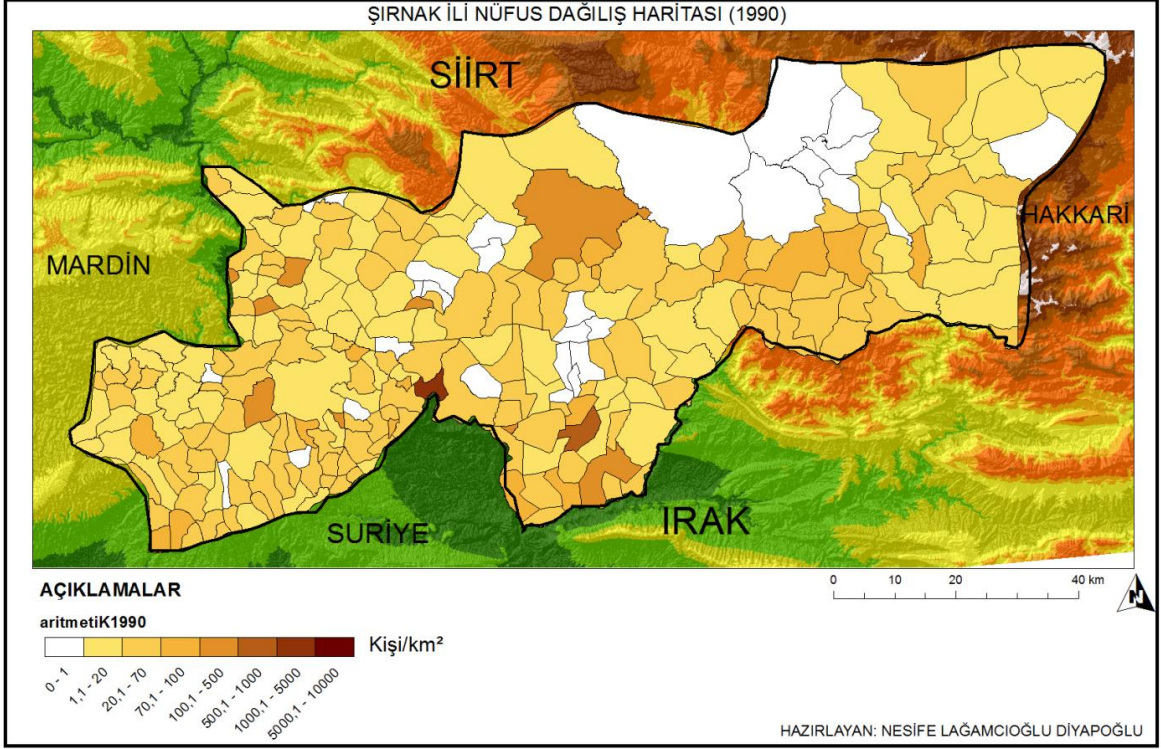
4936 kişilik nüfusu ile o dönem Siirt'in bir ilçesi olan Şırnak şehrinde km^2 23 kişi düşmektedir. Yine aynı dönemde İdil'de aritmetik nüfus yoğunluğu 71, Silopi'de 107, o dönemde henüz ilçe merkezi bile olmayan Güçlükönak'ta 101 kişidir. Hakkâri'ye bağlı ilçe merkezleri olan Uludere'de 16 ve Beytüşşebap'ta ise km^2 ye 21 kişi düşmekte idi.

Şırnak ili 16.05.1990 yılında 3647 numaralı kanunla Mardin ilinin, İdil, Cizre, Silopi ilçeleri, Hakkâri'nin Beytüşşebap ve Uludere ilçeleri, Siirt ilinin ise Şırnak ilçesi ile Eruh'a bağlı Fındık bucağına bağlı köyleri ile kurulmuştur. Şırnak İl merkezi, diğer ilçeler ilçe merkezlerine ve Fındık bucağına bağlı bir köy olan Güçlükönak da Şırnak iline bağlı ilçe merkezine dönüşmüştür.

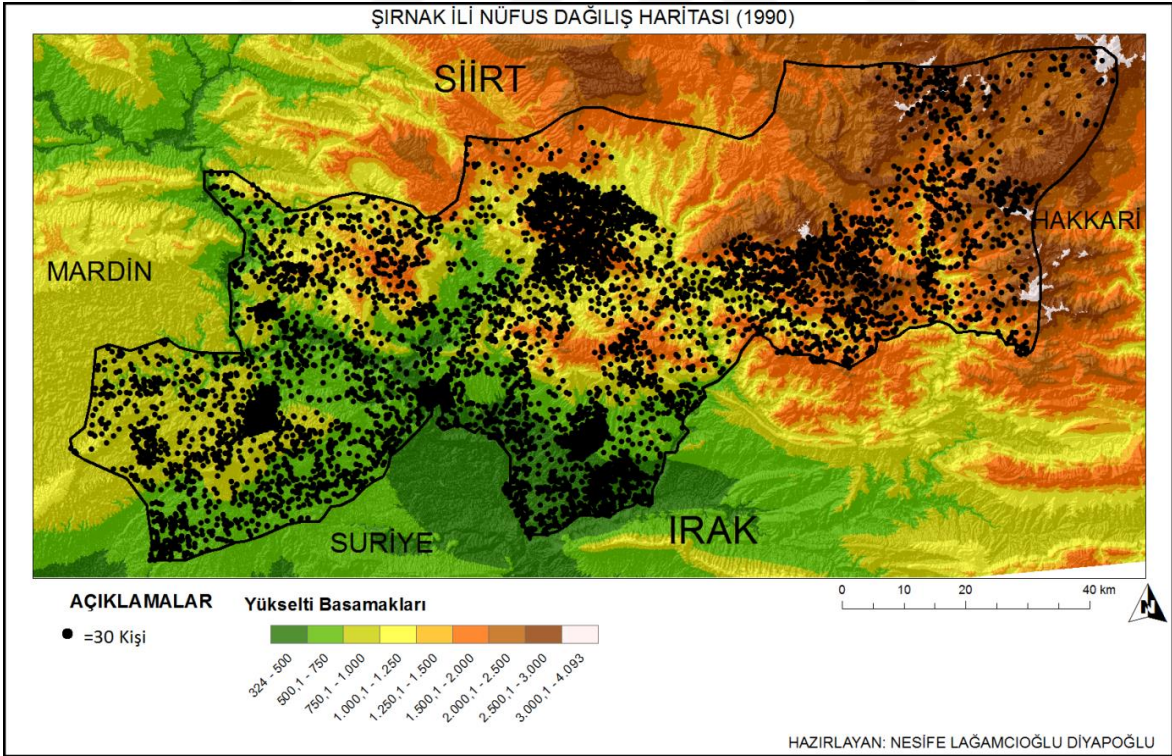
Ancak bu değişim olmadan önce bölge kırsalında daha farklı bir dönüşüm ortaya çıkmaktaydı. PKK'nın 1984 yılında yaptığı ilk eylemle birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da zorunlu göçe uzanan sıkıntılı bir süreç yaşanmıştır. Özellikle 1990'lı yılların başlarında artan terör faaliyetleri, sosyal, siyasal ve kültürel gerekçeler çok yoğun bir kitlenin yerinden edilmesine neden olmuştur. (Gündoğmuş ve Tuncel, 2013)

Terör örgütünün ortaya çıkışı ve ilk eylemlerinin gerçekleştirilmesiyle 1990 yılı öncesinde bölgede köy boşaltma hadiseleri yaşanmaya başlamıştır. Köylerin boşaltılması kimi zaman halkın kendi isteği ile kimi zaman zorlama ile olmuştur.

1990 yılı nüfus yoğunluk haritasını incelediğimizde kırsal alanda gerçekleşen bu boşalma karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alandaki boşalmaya karşın il ve ilçe merkezlerinde 1965 yılı haritasına göre bir yoğunlaşma fark edilmektedir.

Harita 7: Şirnak ili aritmetik nüfus yoğunluk haritası (1990)

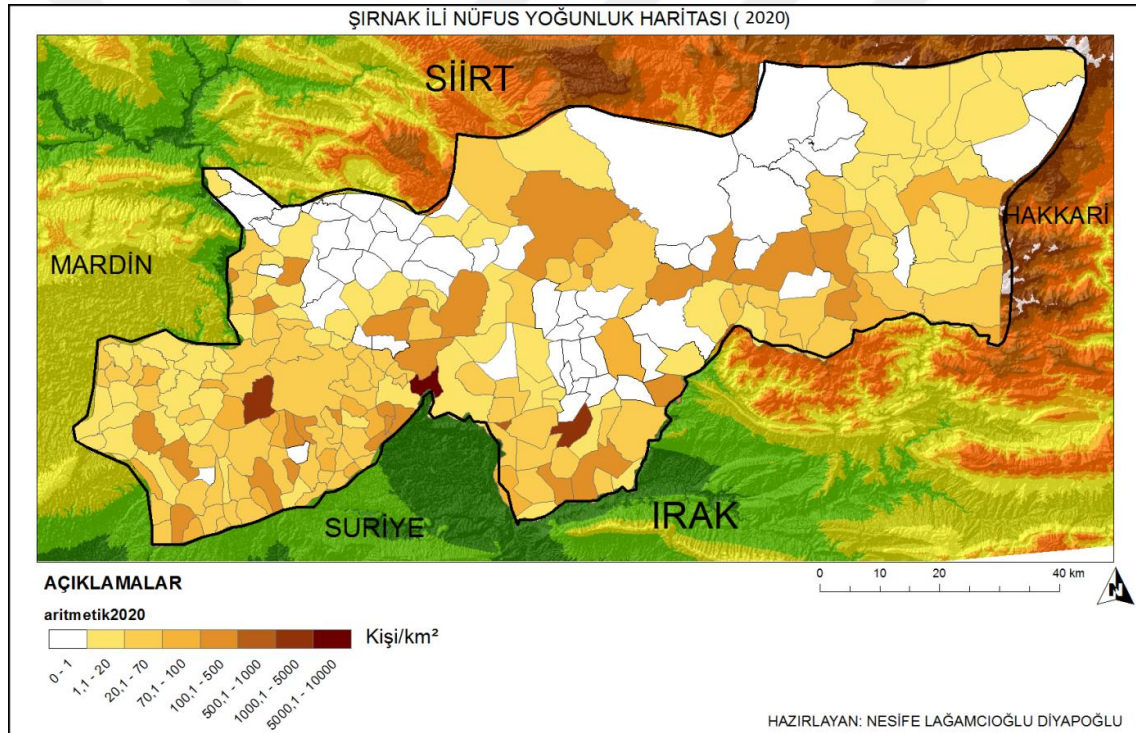

Harita 8: Şirnak ili nüfus dağılışı haritası (1990)

Dağılışı haritasına baktığımızda ilin genellikle dağlık sahalarındaki seyrelme dikkati çekmektedir. Cudi Dağı'nın kuzey ve güney yamaçlarındaki köyler ve Şirnak merkezde Namaz

Dağı'nın doğusunda kalan Besler- Dereler Bölgesi'nin tamamen boşaldığı dikkati çekmektedir. Bir önceki dönem (1965) nüfus verisi olup, 1990 yılında nüfus verisi olmayan köyler merkeze bağlı Tekçınar, Dereler, Bağpınar, Kavuncu, Beşağaç, Boyunyaka, Kemerli, Anılmış ve Çadrlı köyleridir. Cizre köylerinden de Aşağıdere ve Kocapınar köyleri bu şekildedir. Silopi'de Karacaköy, Derebaşı, Dedeler, Yazıköy köyleri de yine 1965'de nüfus verisi olup 1990 yılında olmayan köylerdir. Beytüşşebap'ta ise Yenice, Tuzluca, Dilekyolu ve Kovankaya köylerinin 1965 nüfus verileri vardır ancak 1990 nüfusları yoktur.

2020 yılına gelindiğinde ise dağılışı ve yoğunluk haritalarında kentlere doğru bir yığılma ve kırsal alanda ciddi bir boş kalma dikkati çekmektedir. Ancak bu durumu tamamen terörle bağdaştırmak yanlış bir yaklaşım olur. Nitekim aynı dönemlerde Türkiye'de terör saldırılarının olmadığı diğer illerde de kırdan kente yoğun bir göç yaşanmıştır. Örneğin Elazığ ilinde 1990 yılında 225.435 olan kır nüfusu 2015 yılında 135.458'e gerilemiş ve yine 1990 yılında 272.790 olan şehir nüfusu, 2015 yılında 438.846'ya yükselmiştir. Türkiye'nin de kent nüfusu ilk defa 1985 sayımında kır nüfusunu geçmiş ve bundan sonra aradaki makas sürekli açılmıştır.

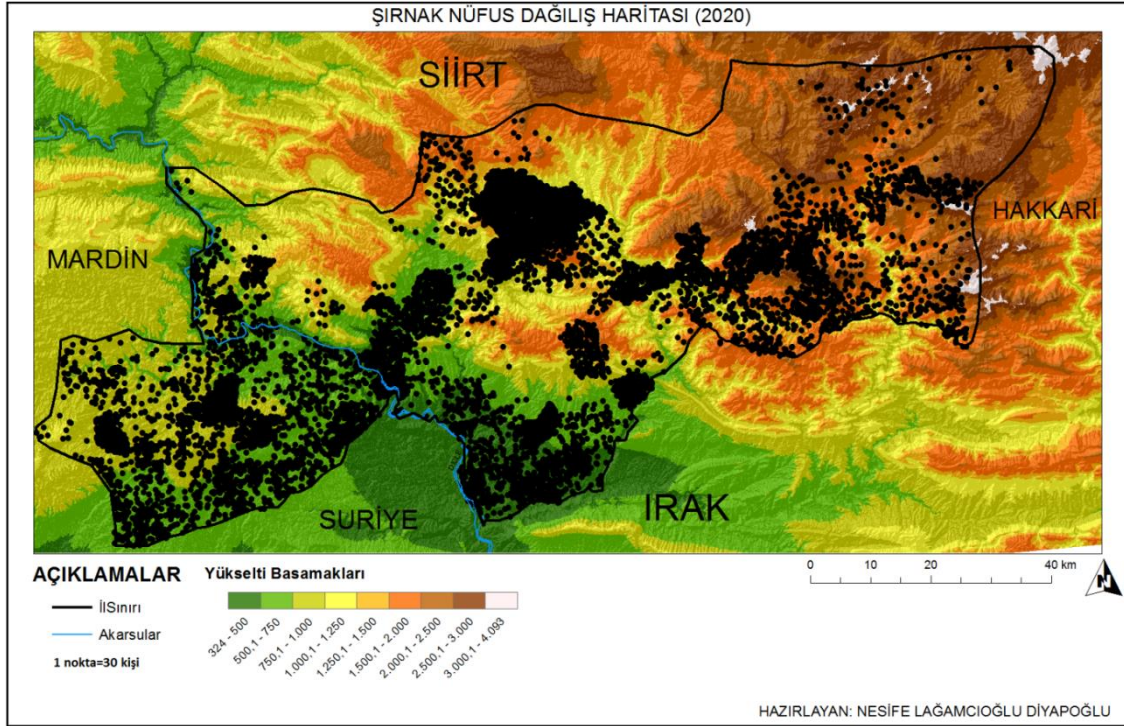

Harita 9: Şırnak nüfus yoğunluk haritası (2020)

İlin en büyük yerleşim birimi olan Cizre'de km² ye 5 binden fazla kişi düşmektedir. Cizre'den sonra en yoğun nüfuslu yerleşmeler Silopi ve İdil olmuştur.

Dağılışı haritası incelendiğinde bir önceki dönemi göre Cudi dağı yamaç ve eteklerinde bulunan köyler, Gabar ve Küpeli Dağları yamaç ve eteklerinde bulunan köyler, Namaz Dağı'nın doğusunda kalan Besler-Dereler olarak ifade edilen Dereler köyü ve çevresi ile Beytüşşebap'ın yayla kesimlerine karşılık gelen Tuzluca, Dilekyolu, Kovankaya gibi bazı köylerin tamamen nüfustan yoksun alanlar haline geldikleri görülmektedir. TÜİK kayıtlarında bu alanlarda bulunan köylerin nüfusları yoktur. Ancak nüfus kayıtlarının olmaması bu alanlarda yaşam olmadığı anlamına gelmemelidir. Evet genellikle boştur, evler yıkılmıştır. Ancak Google Earth programında yapılan

gezilerde bu köylerden bazılarında ekme biçme faaliyetlerinin yapıldığı sürülmüş tarla görüntülerinden anlaşılmaktadır. Yine bazı alanlarının da yazlık olarak meralarının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Harita 10: Şırnak ili nüfus dağılım haritası (2020)

Hayli ve Canpolat'ın (2017) "2007-2012 Döneminde Türkiye Köylerinde Nüfusun Değişimi" isimli makalelerinde hazırlanan harita incelendiğinde Şırnak Köylerinin büyük kısmının, özellikle güney ilçeleri, İdil, Cizre, Silopi ve Uludere köylerinin nüfusu artan köyler içinde oldukları görülmektedir. Şırnak kırsalında nüfus, göç vermesine rağmen doğum oranlarının yüksek olması nedeniyle artmaktadır.

5.2. Ulaşım Ağının Kentleştirici Etkisi

Determinist bir görüşle bakacak olursak ulaşım ağları genellikle her dönemde yerleşmelerin kurulmalarına, büyümelerine ve gelişmelerine sebep olmuştur. Şırnak'ta da ulaşım ağlarının yerleşmelerin gelişimi üzerinde etkileri açıkça görülmektedir.

İlin en önemli yolu Habur Sınır Kapısı'ndan başlayarak Silopi ve Cizre üzerinden Mardin'e doğru devam eden İpek Yolu'dur. İpek yolu Cizre ve Silopi'nin ilin merkez ilçesinden daha fazla gelişmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda bu yerleşmeler arasında ve bu hat boyunca birçok alanda, özellikle de sınır kapısına yakın yerlerde kırsal alanların değişerek entegre kırsal alanlar haline gelmelerini sağlamıştır. Silopi, Silopi'nin Başverimli beldesi, Cizre, Cizre'nin Katran ve Çavuş köyleri, İdil'in Çığır Köyü bu yol ağının canlandırıcı etkisi ile gelişim göstermiştir.

Foto 25: Habur Sınır Kapısı'nda tır kuyruğu

Yine merkez ilçenin Balveren, Uludere'nin Şenoba beldeleri, Şırnak-Hakkâri yolu üzerinde bulunmalarının da etkisiyle çevrelerindeki diğer kırsal alanlara göre daha fazla kente özgü özellikler içeren entegre kırsal alanlar olmuşlardır. Entegre kırsal alanlar haritasına da yansıdığı gibi, entegre kırsal alanlar ile yol ağları birbirleri ile örtüşmektedir.

Foto 26: Habur Sınır Kapısı'nın Google Earth görüntüsü (Görüntü tarihi: 11.14.2021)

5.3. Göç Zincirleri ve Kırsal Değiştirici Boyutları

Şırnak'ta göç zincirleri, kırdan- yakın kıra, kırdan – kente, kentten büyük kente şeklinde gelişmiştir. Hem ekonomik sebepler hem de terör nedeni ile insanlar kırdan kente veya yakında ekonomik veya güvenlik açısından doyum sağlayacak başka bir kırsal alana göç etmiştir. Bu da kırsal alanda dönüşüme neden olmuştur. Cizre, Silopi ve Şırnak Şehirleri göç zincirleri sonucu hızlıca

nüfusları artan kentsel alalara dönüşmüşlerdir. Var olan köylerin yerleri değişmiş veya tamamen ortadan kalkmış, daha önceden var olmayan köyler ortaya çıkmış. Veya var olan küçük köyler büyümüş değişmiş dönüşmüştür.

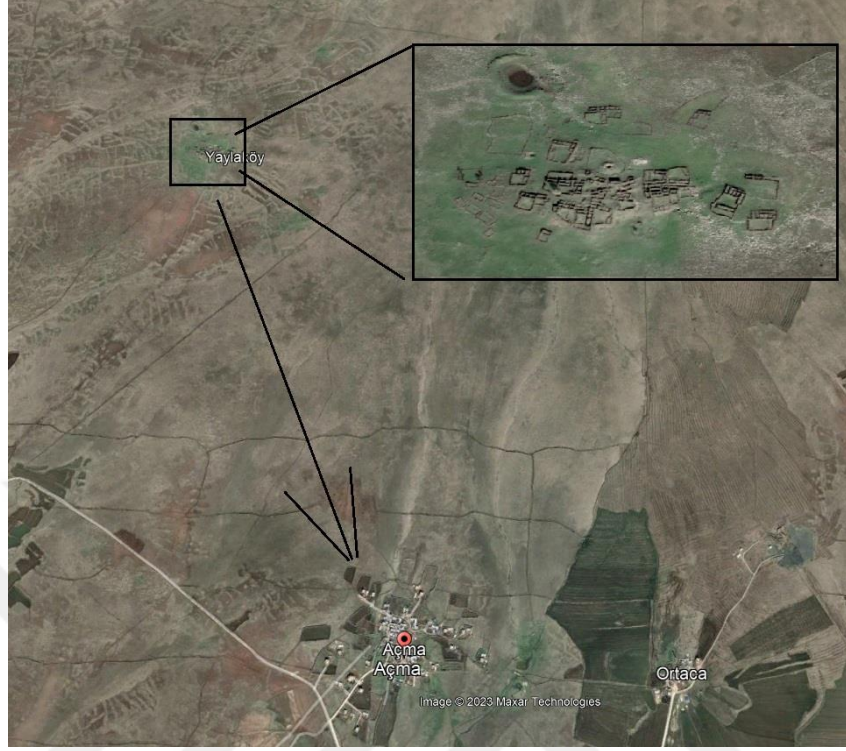
Genel olarak dağlık, kent alanlarına ve yol ağlarına uzak olan köylerin nüfusları azalmış büyük bir çoğunluğu terkedilmiştir. Namaz Dağı'nın doğu kesimlerinde zaten çok seyrek halde bulunan kırsal yerleşmeler tamamen boşalmıştır. Yine Cudi Dağı hem kuzey hem güney hem doğu ve hem batı eteklerinde var olan köylerin kademeli olarak 1990 ve 2000 yıllarına ait sayımlarında gittikçe azaldığı büyük kısmının tamamen boşaldığı görülmektedir. Cizre'nin Hisar köyü, Cudi Dağı'nın batı eteklerinde, Silopi'nin Kösreli köyü, Yazıköyü, Karacaköy, Koyunören, Derebaşı, Ballıkaya Cudi Dağı'nın güney eteklerinde 1990- 2000 yıllarında boşalan köylerdir. Bunlardan bazıları yakın yerleşim birimlerinin büyümesine neden olmuştur. Örneğin Görümlü, Başverimli ve Çalışkam beldeleri bu bahsi geçen köylerin nüfuslarının azaldığı dönemlerde nüfusları artan ve belediye teşkilatı kurulan kırsal yerleşmelerdir. Bahsi geçen bu köylerin bazıları günümüzde hala boştur. Bazıları dönemlik olarak yalnızca tarım alanları ve meraları kullanılmaktadır. Bazıları ise tersine göç ile yeniden yerleşime açılmıştır. Örneğin Kösreli köyü 1992 yılında köy sakinlerinin tamamının yurt dışına göç etmesiyle boşalmış ancak köy sakinleri 2014 yılında tersine bir göç ile köylerine geri dönmüş, evlerini yeniden inşa etmeye başlamışlardır.

Bir örnek de Şırnak Merkez ilçeye bağlı Akçay köyü 1965, 1990, 2000 yılları sayımlarında olmayan 2020 yılında yapılan nüfus sayımında ise verisi bulunan yeni bir köydür. Köyün nüfus verisinin 2015 yılından beri olduğu ortaya çıkmıştır. Önceleri bir mezra iken kalabalık bir askeri taburun buraya taşınmasıyla ve yakın çevrede bulunan köylerden de insanların buraya yerleşmesiyle nüfusu hızla artmış 2020 yılında 1445 kişinin yaşadığı bir köy haline gelmiştir.

Foto 27 : Silopi üçüncü cadde

İdil’de bulunan Yayla köyü ise 1965 ve 1990 yıllarında zaten az bir nüfus yapısına sahipken (86-64 kişi), terör olayları sonucu, yer değiştirmek zorunda kalmış, İpek Yolu’na yakın Açma köyüne göç etmişlerdir (Saha araştırması 2022).

Foto 28 :Yayla köyü ve taşındığı Açma köyü (Görüntü tarihi: 01.24.2021)

Dönüşen kırsala diğer örnekler ise Gabar Dağı yamaçlarında bulunan Güçlükonak ve merkez ilçeye bağlı köylerdir. Bu köyler de yine hem ekonomik sebeplerde hem de ve büyük çoğunluğu terör nedeni ile ya tamamen boşalmış ya da nüfusları çok seyrelmiş alanlardır. Güçlükonak’ın Bulmuşlar, Eskiyağı, Özbaşıoğlu, Çetinkaya ve Erdurdu köyleri günümüzde nüfus verisi bulunmayan köylerdir. Bu köylerden bazılarında günümüzde güvenlik nedeni ile özel izinle girilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Şırnak’ta kırsal alanların kullanımında bir noksanlık mevcuttur. Bitkisel üretim ve özellikle de geniş mera alanlarının bulunması nedeniyle hayvancılık için elverişli birçok saha kullanım dışı bırakılmıştır. Bu sahaların bir kısmı hayvancılık için açılmaya başlanmışsa da büyük kısmı hala boştur.

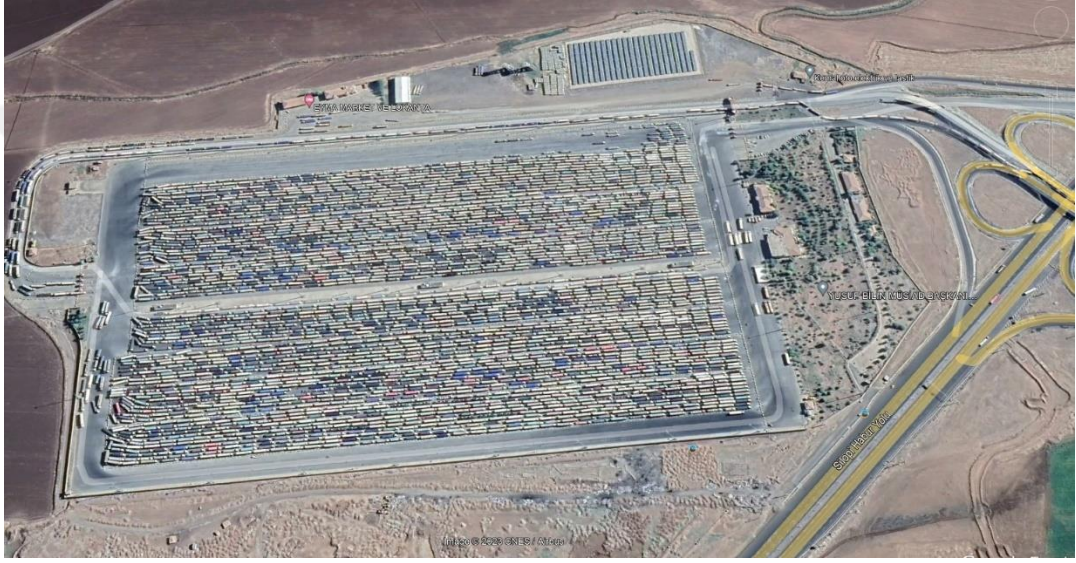
Bu örneklerin dışında birçok köy yerleşmesi yer değiştirmiş, göç zincirlerinin ilk basamağı olarak ortaya çıkmıştır. Belde nüfusları da tıpkı şehir alanları gibi köy nüfuslarının çok azaldığı bu dönemlerde hızlıca artmıştır. Daimi yerleşim birimleri ya anökümen sahalara dönüşmüş ya da yalnızca tarla ve meralarını kullanmak için dönemlik olarak yerleşilmiştir.

5.4. Ticaretin Kırsala Yayılması

Sınır ticareti, sınır illerinde yaşayan halkın ihtiyaçlarını, hızlı bir şekilde ve ucuz olarak karşılamak amacıyla yapılmaktadır. Bu ticaret bölgesel gelişmişlik bakımından ileride olan yerlerle geri kalmış yerlerin farkını gidermeyi amaçlamaktadır. (Becerem ve Koç, 2016)

Sınır ticareti Şırnak’ta çok yoğun şekilde yapılmaktadır. Hemen her köyde sınır ticaretinden geçinen az da olsa bir miktar nüfus vardır. Ancak en yoğun şekilde Silopi, Cizre ve İdil’in İpek Yolu

yakınlarında olan köylerde bu ticaretin kırsala yansıdığını görmekteyiz. Bu yol üzerinde benzin istasyonları, dinlenme tesisleri, araç tamir ve bakım istasyonları, uluslararası lojistik şirketleri Şırnak kırsal alanlarında sıklıkla karşılaşılan mal ve hizmet ticarethaneleridir. Bu iş yerlerinin tamamı kırsalı değiştirmiş dönüştürmüştür. Bunun dışında en sık karşımıza çıkan bir diğer durum ise Şırnak köylerindeki tır şoförlerinin fazlalığıdır. İdil'in Pınarbaşı köyünde çalışan nüfusun tamamına yakını tır şoförlüğü yapmaktadır. İdil, Cizre, Silopi ilçelerinde nüfusun yarısına yakınının, yarısının veya tamamına yakınının tır şoförlüğü yaptığı köyler bulunmaktadır. Habur Sınır Kapısı'nın varlığı kırsalın dönüşümünde en etkili faktör olmuştur. Uluslararası taşımacılıkta kullanılan kamyon ve tır gibi yük araçlarının, İpekyolu boyunca bakım istasyonları, park alanları geniş yer kaplamaktadır. Örneğin Silopi'nin Kapılı köyünde yaklaşık 4 bin tır kapasiteli büyük bir tır parkı bulunmaktadır (Foto 29).

Foto 29 : Silopi-Habur arasında Kapılı köyünde yaklaşık 4 bin kapasiteli bir tır parkı (Görüntü tarihi:11.14.2021)

Kırsal alanda ticaretin bu yansıması, köylerin dönüşmesine sebep olmuştur. Temel geçim kaynağı tarım olmayan köylü nüfus, konutlarında, yaşam biçimlerinde, ihtiyaçlarında kentli özellikler göstermeye başlamıştır. Ticaretle uğraşma, en fazla tahıl olarak karşımıza çıkan bitkisel üretimi de engellememiştir. Tahılların çok yoğun bakım gerektirmemesi bu kırsal nüfusun ticaretin yanında tarımı da yapmasına olanak sağlamıştır. Hem bu ticari faaliyetlerle uğraşmak hem de tarım alanlarını boş bırakmamak bu güney ovaları bölümündeki kırsal alanda ekonomik gelişimi beraberinde getirmiştir. İdil, Cizre ve Silopi kırsal alanlarında konutlar, insanların kullanım araçları, günlük aktiviteleri, erişebilirlik durumları bu ekonomik gelişimin bir sonucu olarak olumlu yönde artmıştır.

İlin doğu kesimlerinde ticari faaliyetlerin azlığı, jeomorfolojik engellerin etkisindedir. Küçükbaş hayvancılık ve arıcılık faaliyetlerinin yaygın olduğu doğu kesimlerinde ticaretin etkisi çok azdır. Bu da doğal bir sonuç olarak kırsal alanların baskın kırsal özellikler göstermesine neden olmuştur.

5.5. Kamu-Yarı Kamu Kuruluşlarının Kırsalı Dönüştürmesi

Şırnak'ta kamu ve yarı kamu kuruluşlarının kırsalı dönüştürdüğü görülmektedir. 1990 yılında il olan Şırnak'ta, Güçlükönak ilçesi il olmadan önce Siirt'in Eruh ilçesine bağlı bir köy yerleşmesi iken, Şırnak'ın il olmasıyla idari bir fonksiyon kazanmış ve ilçe merkezine dönüşmüştür. Bu idari fonksiyon Güçlükönak köyüne yeni özellikler kazandırmıştır. Devlet kurumlarının gelmesi ile birlikte nüfus artışı ve bunlara paralel olarak gelişen hizmet sektörü bu yerleşim biriminin zaman içinde dönüşmesine neden olmuştur. İdari fonksiyonu nedeni ile kentsel alan kabul ettiğimiz Güçlükönak artık kırsal alan görünümünü yitirmeye başlamıştır.

Yine 1998 yılında belediye teşkilatının kurulmasıyla Belde statüsü kazanan Kasrik beldesi, bu tarihten sonra nüfus bakımından da coğrafi görünüm bakımından da değişmeye dönüşmeye başlamıştır.

2008 yılında kurulan Şırnak üniversitesi de Şırnak'ta bir değişime dönüşüme neden olmuştur. Merkez ilçenin güneyinde kurulan Şırnak Üniversitesi Kampüsü kentsel alanın sınırlarını, kendi doğal süreçlerinde belki de 30 yılda gerçekleştirebilecek sınıra ulaştırmıştır. Aynı zamanda ilçe merkezlerinde de kampüs alanı bulunan üniversite, hem ile nüfus kazandırması, nüfus arttıkça da hizmet sektöründe artışa neden olması hem de kırsal alanı değiştirmesi noktasında belki de en etkili olmuş kuruluştur.

5.6. Diğer Yeni Kırsal Göstergeler

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisine göre Türkiye'de kır kent ayrımında TÜİK tarafından kullanılan iki kriterden birincisi idari fonksiyondur ve il ve ilçe merkezlerinin tamamı kentsel alan kabul edilerek veriler oluşturulmaktadır. Bir diğer ayrım ise 20 bin nüfus eşiğidir. TÜİK 20 bin nüfusun altında olan yerleşim birimlerini kırsal alan kabul etmektedir. Birinci ayrıma göre Şırnak'ta 7 kentsel alan vardır, ikinci ayrıma göre ise 4 kentsel alan vardır.

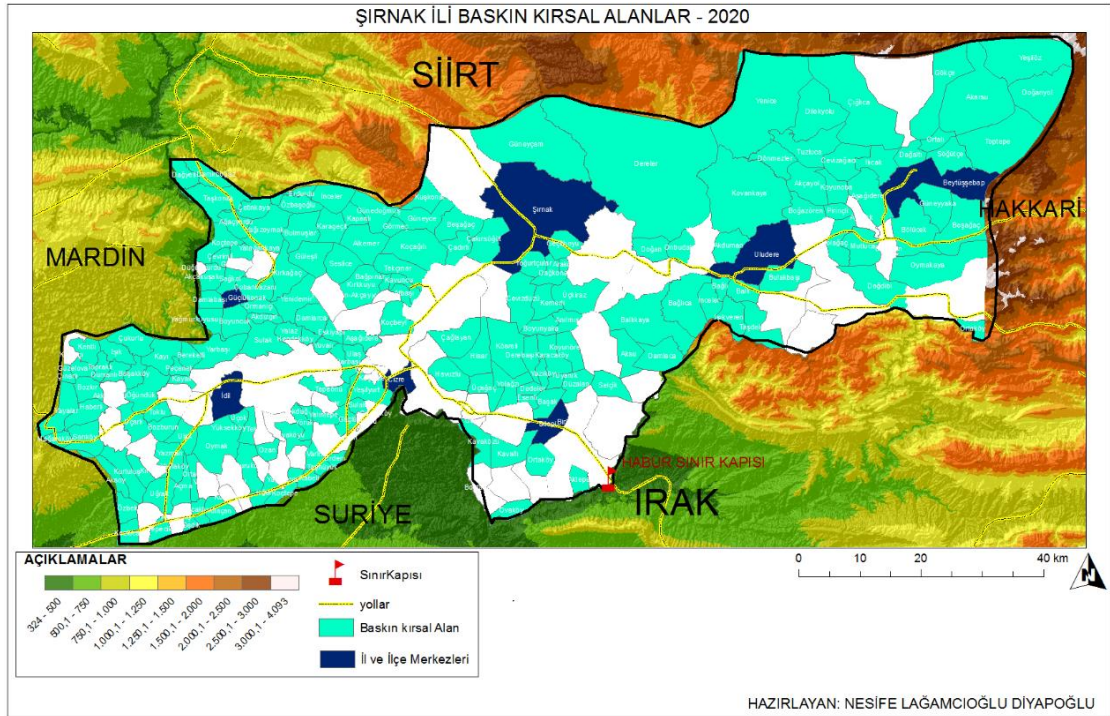
Ancak kırsal alanların belirlenmesinde nüfus ve idari fonksiyon tek başlarına kriter olamazlar. Diğer kırsal göstergeler, yerleşim birimlerinde çalışanların sektörlere göre dağılımı, sağlık, ulaşım altyapısı ve kolaylığı, iletişim altyapısı, eğitim kurumları, sosyal hayat gibi birçok gösterge bulunmaktadır. Şırnak, Türkiye geneline bakıldığında kırsal bir alandır ancak kendi içinde farklı göstergeler, değişen durumlar Şırnak kırsalını değiştirmiş dönüştürmüştür.

6. ŞIRNAK İLİNDE YENİ KIRSALLIĞIN HARİTASI

Yapılan bu çalışmada köylerde uyguladığımız anketler, arazi gezileri, Google Earth ve çeşitli görüşmelerle Şırnak kırsalına ait haritalar oluşturulmuştur. Bu haritalar oluşturulurken yerleşim birimlerinin sosyal kültürel özellikleri, nüfusları, ekonomik etkinlikleri ve coğrafi görünüşleri dikkate alınmıştır. Bu özellikleri bakımından Şırnak'ta baskın kırsal alanlar, orta derecede kırsal alanlar ve kente entegre kırsal alanlar haritaları oluşturulmuştur.

6.1. Baskın Kırsal Kuşaklar

Şırnak'ta en fazla alan kaplayan en fazla yerleşim birimini bulunduğu haritadır. Baskın kırsal alanlar haritası oluşturulurken, yerleşim biriminde ekonomik faaliyetlerin ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık olduğu, ekonomik ve sosyal erişebilirlik sınırlılıkları, günlük nüfus hareketlerinin nispeten az olduğu, mevsimlik işçi göçlerine katılımın fazla olduğu yerleşmeler seçilmiştir.

Harita 11: Şırnak ilinde baskın kırsal alanlar 2022

Baskın kırsal alanlar genellikle ana yol ağına ve şehir alanlarına uzak yerleşim birimleridir. Baskın kırsal alanlar içinde bugün TÜİK'te nüfus verisi bulunmayan ancak mevsimlik veya günlük nüfus hareketlerinin etkili olduğu boş kabul edilen köyler de eklenmiştir. Örneğin Şırnak'ın Dereler, Silopi'nin Dedeler, Beytüşşebap'ın Tuzluca, Kovankaya, Dilekyolu gibi köylerinin nüfus verileri yoktur. Ancak bu alanların bazılarında yaz aylarında yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığını bazılarında ise var olan tarlaların ekilip biçildiğini görmekteyiz.

Şırnak merkezinin Meşeiçi, Seslice, Üçkiraz, Anılmış, Tekçinar, Çakırsöğüt, Görmeç, Kemerli, Karageçit, Çadırılı, Kuşkonar, Kapanlı, Güleşli, Koçağılı, İnceler, Boyunyaka, Dereler ve Cevizdüzü köyleri 2020 yılında TÜİK sayımında nüfus verisi olmayan köylerdir.

Cizre ilçesinde Aşağıdere ve Hisar köylerinin de 1990 sayımında verisi olan ancak 2020 sayımında nüfusu olmayan köylerdir. Aşağıdere köyünün nüfus verisi olmamasına rağmen Cizre Kaymakamlığı resmi internet sitesinde muhtarlığı bulunmaktadır. (<http://www.cizre.gov.tr/mahalli-idareler>, Erişim tarihi: 26.03.2023) Beytüşşebap'ın Tuzluca, Kovankaya, Dilekyolu, Yenice köylerinde de aynı durum geçerlidir. Nüfus verileri yok ancak kaymakamlık resmi internet sayfasında muhtarlık birimleri vardır (Beytüşşebap Kaymakamlığı, 2023) Silopi'nin ise Karacaköy, Yazıköy, Uyanık, Düzalan, Koyunören, Derebaşı ve Ballıkaya köyleri 2020 sayımında TÜİK'te nüfus verisi olmayıp yine kaymakamlık resmi internet sitesinde muhtarlığı ve muhtarı bulunan köylerdir. (Silopi Kaymakamlığı, 2023) Uludere'nin Doğan, Onbudak, Bulakbaşı, Akduman ve Gündoğdu köyleri de bu şekilde TÜİK'te nüfus verisi olmayıp kaymakamlık resmi internet sitesinde muhtarlığı bulunan köylerdir. (Uludere Kaymakamlığı 2023) Aynı durum Güçlükonak köylerinde de görülmektedir. Bulmuşlar, Özbaşıoğlu, Eskiyaşı, Kırkağaç, Çetinkaya, Erdurdu köyleri TÜİK'te nüfus verisi olmayan ancak kaymakamlık resmi internet sitesinde muhtarlıkları olan köylerdir. (Güçlükonak Kaymakamlığı, 2023)

Bu yerleşim birimlerinin çoğu terör nedeni ile boşalan veya boşaltılan köylerdir. Bu köylerin nüfus verisi olmadığı halde köy tüzel kişiliklerinin bitmemiş olması, köylere geri dönme ihtimallerinin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Güvenlik nedeni ile günümüzde kimsenin yaşamadığı bu köylerin bir kısmının geçici olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bazı köylerde bitkisel üretim yapılabilecek alanlarda tarlaların sürüldüğü ekildiği Google Earth görüntülerinden tespit edilebilmektedir. Yine boş görünen bu köylerin bazılarının mera alanlarının yaz aylarında kullanıldığı saha araştırmalarında göçebe hayvancılık yapan halkla yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir.

Foto 30 : Bir baskın kırsal alan örneği Beytüşşebap ilçesine bağlı Cevizağacı köyü (Mayıs-2022)

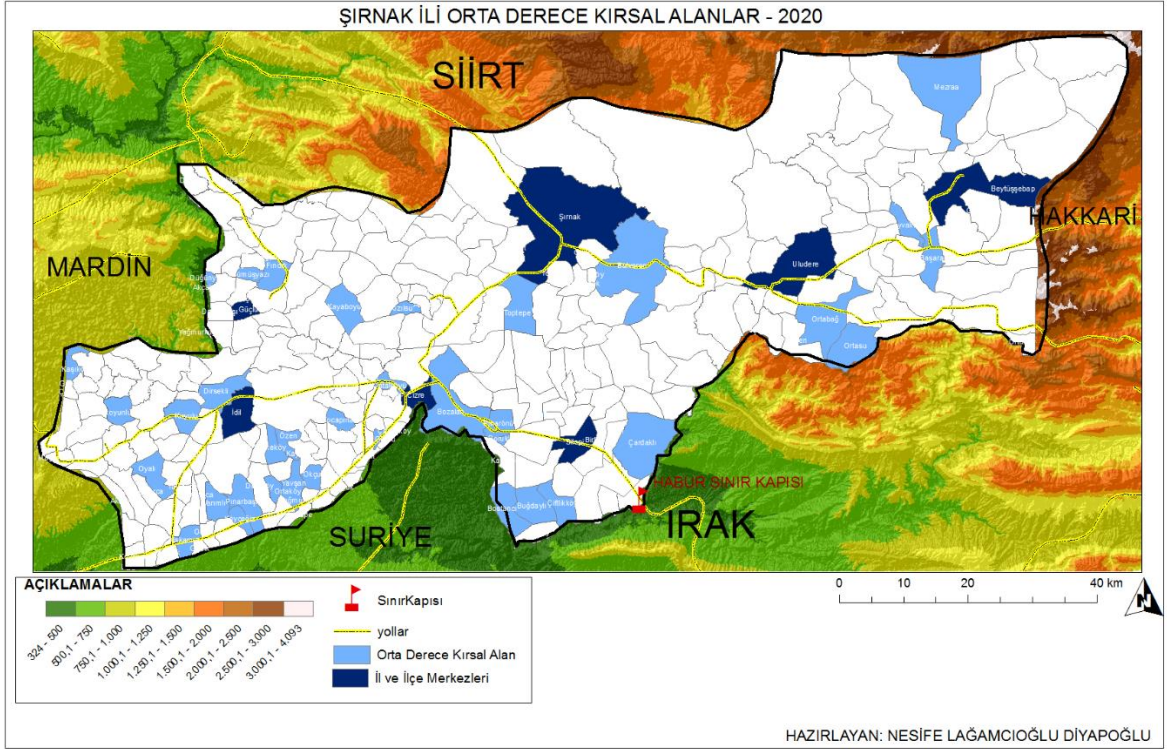
Bu boş veya yarı zamanlı kullanılan köylerin dışında haritaya yansıyan diğer baskın kırsal alanların genel özellikleri ise şu şekildedir.

Erişebilirlik konusunda orta derece kırsal alan ve entegre kırsal alanlara göre bir geri kalmışlık olan baskın kırsal alanlar, ilin tamamında sosyal ve ekonomik göstergeler, mevsimlik göç, çalışanların faaliyet kollarına dağılışı konusunda ortak özellikler göstermektedir. Ancak bazı konularda ilin kendi içinde baskın kırsal alanları arasında farklılıklar görülmektedir. Büyük çoğunluğunda ekonomik faaliyet tarımdır. Ancak ilin farklı bölgelerinde tarım farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Şırnak baskın kırsal alanlarında tarım ilin doğu ve dağlık kesimlerinde arıcılık ve küçükbaş hayvancılık şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu alanlarda tarla tarımı yok denecek kadar azdır ancak az da olsa meyvecilik özellikle de ceviz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Güney batı kesimlerindeki ova alanlarında ise tarım, hem bitkisel üretim (özellikle tahıl) hem de hayvancılık (hem küçük baş hem büyükbaş besi) olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımın yapıma şekilleri de iki alanda farklıdır. Güneybatı kesimlerinde entansif yöntemler kullanılmaktayken doğu kesimlerinde ise geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. Bu iki ayrı alanın kırsal yerleşmelerinde yerleşme dokuları birbirinden farklıdır. Güney ve güneybatı kesimlerinde son yıllarda isale hatlarının gelişimine bağlı olarak bir gevşeme görülse de genel olarak toplu dokulu yerleşmeler mevcuttur. Ancak ilin doğu ve kuzey kesimlerinde yerleşmeler dağınık dokuyla karşımıza çıkmaktadır. Su kaynaklarının yeterli olması ve jeomorfolojik engeller burada toplu dokulu yerleşmeler kurulmasını engellemiştir. Bu iki ayrı kesimdeki baskın kırsal alanlardaki farklılardan biri de kırsal konutlardır. Doğu ve diğer dağlık kesimlerde hala eski taş veya kerpiç evler, bulunmaktadır. Düz damların da sıklıkla bulunduğu bu alanlarda damların çatı örtüsü de olmadığından yağış ihtimali olan aylarda bazen damların üstünün brandalarla örtüldüğü görülmektedir (Foto 30). Bu eski evlere Beytüşşebap'ın yanı sıra Uludere ve Şırnak merkez köylerinde de rastlanmaktadır. İlin güney ve batı kesimlerinde ise baskın kırsal alanlar bu kesimin en geri kalmış yerleri olmasına rağmen taş-kerpiç malzemeli eski evler neredeyse hiç yoktur. Evlerin büyük çoğunluğu betonarme yapıli yeni konutlardır. Ekonomik yapının her alanda kendini göstermesi bu alanda da olmuş, baskın kırsal alanlarda dahi yeni ve daha konforlu konutlarla kendini göstermiştir.

6.2. Orta Derecede Kırsal Kuşaklar

Şırnak'ta orta derece kırsal alanlar belirlenirken, nüfus miktarı, konut tipleri ve eklentileri sosyal ve ekonomik etkinlikler dikkate alınmıştır. Köylerde çalışan nüfusun bir kısmı tarım ve hayvancılık ile geçinirken önemli bir kısmı da tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Tarım dışı sektörler genellikle sanayi, maden işçiliği, tır şoförlüğü, memurluk, askerlik, köy koruyuculuğu gibi bazı hizmet sektörü alanlarıdır. Bu köylerin bir kısmında nüfus fazla olduğu için sağlık hizmetlerinin yanında ortaokul düzeyinde eğitim binası da mevcuttur. Bazılarında lise kademesinde de okul bulunmaktadır.

Beytüşşebap ilçesinde Ayvalık, Başaran ve Mezraa köyleri, Uludere'de Ortasu ve Ortabağ köyleri, Şırnak Merkez ilçeye bağlı, Balveren Beldesi, Kızılsu Beldesi, Toptepe ve Kayaboyun (Akçay) köyleri orta derecede kırsal alanlara karşılık gelmektedir. Güçlükonak'ın Gümüşyazı ve Dügünyurdu Köyleri ile Fındık Beldesi orta derece kırsal alanlardır. İdil'de Akkoyunlu, Kaşıkçı, Kuyulu, Dirsekli, Pınarbaşı, Köyceğiz, Alakamış, Oyalı, Özen, Tekeköy, Yavşan ve Okçu köyleri orta derecede kırsal alanlardır. Cizre ilçesinde Bozalan, Gürsu, Çatalköyü ve Kocapınar köyleri orta derece kırsal alanlardır. Son olarak Silopi ilçesinde ise Bostanlı, Buğdaylı, Çiftlikköy, Çardaklı, Pınarönü ve Doruklu Köyleri orta derece kırsal alanlara karşılık gelmektedir.

Harita 12: Şirnak'ta orta derece kırsal alanlar 2022

Orta derece kırsal alanların baskın kırsal alanlar ile entegre kırsal alanlar arasında bir geçiş özelliği göstermektedir. Geçim kaynağı yalnızca tarım olmamasına rağmen bu alanlar da tıpkı baskın kırsal alanlar gibi mevsimlik işçi göçü veren yerlerdir. Ve tıpkı entegre kırsal alanlarda olduğu gibi günlük nüfus hareketleri gözlemlenmektedir. Hem tarım hem de tarım dışı gelirlerin olumlu etkisi ile orta derece kırsal alanlar sürekli gelişim göstermekte ve entegre kırsal alan özelliklerine doğru ilerlemektedir.

Orta derece kırsal alanların özellikle de doğu kesimlerde Uludere ve Beytüşşebap ilçelerine bağlı bazı köylerde (Ör: Başaran, Ayvalık-Beytüşşebap), son yıllarda yöresel kilim dokumacılığı atölyeleri açılmış, yapılan kilimler sosyal medya aracılığı ile tanıtılarak Türkiye'nin her yerinde meraklılarına satılmaktadır. Tarım dışı gelire bir alternatif olan bu atelyeler aynı zamanda bölgedeki iş gücü potansiyelinin de değerlendirilmesi anlamına gelmektedir.

6.3. Kente Entegre Kırsal Kuşaklar

Thalman ve Valbelle; "Kentlerin Doğuşu" adlı eserlerinde şehri insanların birbirleri ile buluştukları, malların değiştirildiği, fikirlerin yayıldığı, ilişkiler ve kararlar merkezi olarak tanımlamışlardır. Sosyolojik bir tanım olsa da şehre ait gösterdiği özellikler, günümüzde kırsal alanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Tarım dışı ticaretin de yapıldığı, ilişkiler ve karar merkezi konumunda bulunan birçok köy veya kasaba yerleşmesi mevcuttur. Şirnak'ta entegre kırsal alanların bazıları bu şekildedir.

Mübeccel Kıray; şehri, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, tarım ve tarım dışı üretimin dağıtımının yapıldığı ve kontrol edildikleri, belirli bir teknolojik seviyenin üzerinde büyüklük ve heterojenlik gösteren yerleşme biçimi olarak tanımlamıştır. Bu tanıma da baktığımızda Şirnak'ta şehirselleşmenin tersi durumunda olması beklenen kırsal alanlarda bu tanımda belirlenen kriterlere

Silopi ilçesinde Görümlü, Çalışkan, Kapılı, Başverimli, Birlik Köy, Özgen ve Yeniköy kente entegre kırsal alanlardır. Bu ilçede Çalışkan ve Görümlü beldeleri termik santral ve sınır ticaretine bağlı bir gelişim sürdürürken diğer entegre kırsal alanlar tamamen İpekyolu ve Silopi şehrine yakın olmanın sağladığı avantajlara bağlı gelişmişlerdir. Özellikle Başverimli beldesi hem sınır kapısına en yakın belediye yerleşmesi hem de çok sayıda sanayi tesisine ev sahipliği yapan bir yerleşmedir. Çok sayıda benzin istasyonu, dış ticaret şirketi ve sanayi tesisinin yanı sıra, PTT şubesi, sağlık ocakları, kuaför salonları, tamir istasyonları ve sınır kapısı ile bağlantılı devlet kurumları ile Başverimli beldesi, kente entegre kırsal alanlar içinde kente en çok benzeyendir. Bu yerleşmede yer fıstığı işleme tesisi, yapı kimyasalları tesisleri, giyim mağazaları, tır parkları gibi ticari işletmeler mevcuttur.

Cizre ilçesinde Korucu, Katran, Çavuşköy, Düzova, Kurtuluş, Dirsekli ve Kuştepe köyleri kente entegre alanlardır. Bu köyler tarım ve hayvancılığın yanı sıra genellikle ya sınır ticareti ile uğraşmakta ya Cizre’de sanayi veya hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Korucu, Katran ve Çavuşköy İpek Yolu üzerinde bulunmalarının ve Cizre şehrine çok yakın olmalarının sağladığı avantaj ile entegre kırsal alanlara dönüşmüşlerdir. Düzova Cizre- İdil yolu ve havaalanı yolu üzerinde olmasının avantajı ile gelişim göstermiştir. Kuştepe ve Kurtuluş ise şehre çok yakın olmanın sağladığı avantajla gelişim göstermiştir. Bu iki köy adeta Cizre Şehri’nin devamı niteliğindedir. Aynı zamanda kent yakınında daha iyi ekonomik koşullara sahip vatandaşlarının steril konutlarını inşa ettiği alanlardır. Bu iki köydeki bazı evlerde havuz eklentisi, ev bahçesinde dinlenme oturma alanları gibi eklentiler bulunabilmektedir. Kurtuluş köyü birçok sanayi tesisi barındırması nedeni ile Cizre’nin sanayi uzantısıdır da denilebilir. Ayrıca Kurtuluş köyü Dicle Nehri’ne paralel Güçlükonak yolu üzerindedir ve manzarasının çekiciliği ile birçok lokanta ve piknik alanına da ev sahipliği yapmaktadır. Bu alanlar şehrin bunalıcılığından kaçan kentli nüfusun nefes alma alanlarıdır. Ayrıca Cizre’nin yeni konut projeleri de bu köy ve Dirsekli köyü sınırlarında inşa edilmiştir. Kurtuluş ve Dirsekli köyleri şehrin devamı niteliğindedirler.

Şırnak merkezde, Yeniaslanbaşar köyü, Kasrik ve Kumçatı beldeleri ile İkizce köyü, entegre kırsal alanlardır. Bunlardan Yeniaslanbaşar Şırnak Şehri’ne yakın olmanın avantajı sayesinde entegre kırsal alana dönüşmüştür. Kumçatı Beldesi ve İkizce köyü ise kömür yataklarına bağlı gelişim göstermiştir. Kasrik beldesi, Dicle Nehri’nin bir kolu olan Kızılsu Çayı üzerinde Kasrik boğazı yakınlarında kurulmuş 3313 nüfuslu bir yerleşmedir. Bu yerleşim biriminde herhangi bir sanayi tesisi yoktur. Güvenlik problemleri nedeniyle çevre köylerden aldığı göç ile nüfusun artmasına bağlı bir yerleşim birimidir. Entegre kırsal alan kabul etmemizin nedeni kalabalık nüfusa bağlı belediye teşkilatının da kurulmasıyla eğitim sağlık hizmetleri, az da olsa kente özgü kabul edilen ticari alanlar (lokanta vs) barındırmasıdır. Ayrıca bu yerleşim biriminde Kızılsu Çayı üzerindeki Kasrik boğazı Cudi ve Gabar Dağı’nın birleştiği noktadır. Üzerindeki çok sayıda balık lokantası özellikle yaz aylarının bunalıcı sıcağında az bulunan serin alanlardan olması nedeniyle Cizre, İdil, Şırnak, Silopi gibi birçok yerleşim biriminden insanların uğrak noktasıdır. Buradaki lokantalar bölgede sıklıkla karşılaşılan su üzerine demir ayaklar ve ahşap taban kullanılmış biçimde inşa edilmiştir (Foto 31). Ayrıca Şırnak’ta şehir alanlarında da mutlaka karşılaşılan bir durum olarak bölge kültürüne uygun yer sofraları Kasrik’te de yaygındır.

Foto 31: Kasrik Boğazi'nda Kızılsu Çayı üzerinde inşa edilmiş bir su üstü lokantası

Uludere ilçesine baktığımız zaman altı adet kente entegre kırsal yerleşim birimi görmekteyiz. Hilal, Şenoba ve Uzungeçit Beldeleri Şırnak-Beytüşşebap yolu üzerinde olmalarının sağladığı avantajlar sayesinde gelişmekle birlikte, bu alanlar hem sınır ticareti hem hayvancılıkla hem halı kilim dokuma işleriyle uğraşmaktadırlar. Gülyazı, Yemişli ve Andaç Köyleri ise Uludere-Hakkâri yolu üzerinde bulunmaları nedeni ve yine hem hayvancılık hem de sınır ticaretine bağlı olarak gelişmiş entegre kırsal alanlardır. Gülyazı, Yemişli ve Andaç köyleri aslında orta derece kırsal alan özellikleri de göstermektedir. Konut tiplerinde ise ilin güneybatı kesimlerinde konutlardan farklı olarak eski taş ve kerpiç evlere rastlanmaktadır. Bu köylerin entegre kırsal alan kabul edilme nedenleri köylerde kalabalık nüfusa ve şehre uzak olmalarına bağlı olarak market, sağlık, hizmetlerinin bulunması, Hakkâri-Şırnak yolu üstünde bulunmalarına bağlı olarak benzin istasyonları, kalabalık askeri nüfusa lokanta, piknik alanları gibi hizmet alanlarının bulunmasıdır. Ayrıca bu sahalar sınıra yakın olmaları nedeni ile kaçakçılık faaliyetlerinin de yoğun gerçekleştiği alanlardır. 28.12.2011 tarihinde Irak sınırında bulunan Ortasu köyü sınır hattında Gülyazı ve Ortasu köyü vatandaşlarından oluşan kaçakçılara yönelik hava harekâtında 34 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Uludere Alt Komisyon Raporu'nda görüşülen tanıklara göre köylerinde kaçakçılık yapmayan aile bulunmamaktadır. Ülkenin en uzak ve ücra köşesinde bulunmasına ve jeomorfolojik olarak yerleşim için elverişli olmamasına rağmen köy nüfuslarının bu şekilde kalabalık olmasında iki etken vardır. Birincisi ülke geneline göre yüksek doğum oranları, ikincisi ise sınıra yakın olmalarının verdiği avantajla kaçakçılık faaliyetlerinin yoğun şekilde yürütülmesidir. Bu noktada bu dağlık kesimde de bir sınır kapısının açılması bu

alışverişin yasal zemine oturtulmasında etkili olacaktır. Çünkü bölge halkının sınır ötesinde akrabalarının bulunması bu gidiş geliş sebeplerini arttırmaktadır.

Beytüşşebap ve Güçlükonak ilçelerinde kente entegre yerleşme bulunmamaktadır. Çok küçük nüfuslu bu iki yerleşme bu çalışmada idari fonksiyonları nedeniyle kentsel alan kabul edilmiştir.

7. YENİ KIRSAL KALKINMA MODELLERİ

Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlere yönelik kalkınma yaklaşımlarından vazgeçilerek, kültürel zenginlikler, sosyal yaşam, nüfusun özellikleri, nüfusun doğa ile uyumu gibi kırsalın bütün paydaşlarını içine alacak şekilde kalkınma modelleri daha kullanışlı olacaktır. Kırsal kalkınma politikaları; kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine kavuşturmak, onların ulusal gelişmeye bütünüyle katılımlarını sağlamak üzere, toplum ve devletin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsayan politiklardır. (Gülçubuk, 2005). Sahip oldukları dezavantajlı özelliklere rağmen, kırsal alanlar aslında hem doğal kaynakları hem nüfusu ile birlikte gelişimlerini sağlayabilecek potansiyelindedirler.

Şırnak göç veren bir yer olmasına rağmen binde 16,28 yıllık nüfus artış hızına (Türkiye binde 12,67) sahiptir. Ortanca yaş Türkiye’de 32,7 Şırnak’ta ise 21, 2 gibi bir orana sahiptir ki bu da bize nüfusun ne kadar genç olduğunu göstermektedir. Türkiye genelinde çocuk bağımlılık oranı 33,03, Şırnak’ta ise 57,94’tür. Yani Şırnak’ta kırsala çekilmesi gereken değil kırsalı dönüştürmesi beklenen bir genç nüfus potansiyeli vardır. Türkiye’nin genel profilinde kırsal alanda genç nüfusun çok az olması nedeniyle kırsal alanları gençlere avantajlı kılacak kırsal kalkınma modelleri düşünülebilirken, Şırnak’ta doğal potansiyellerin ve genç nüfusun ihtiyaçlarına göre kalkınma modelleri geliştirilmelidir.

7.1. Şırnak ili Kırsalında Avantaj Sağlayan Yerel Potansiyellerin Kullanılması Yaklaşımı

Kırsal kalkınma politikalarında kırsal nüfusun yaşam standartlarının iyileştirilmesi, mümkün olabilecek en iyi seviyeye getirilmesi temel amaç olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda sahanın bütün potansiyelleri kapsayan bir eylem planı eğitim çalışmalarının artırılması ile birlikte yürütülmelidir.

Şırnak’ta avantaj sağlayan yerel potansiyeller, genç ve aktif nüfus, verimli tarım alanları, hayvancılık ve arıcılık için elverişli geniş mera alanları, maden sahaları ve en önemlisi sınır kapısı avantajıyla dış ticarettir. Bu kapsamda tarımda ve hayvancılıkta en modern yöntemlerin kullanılmasını sağlamak, kar oranlarını arttırarak bu alanı daha cazip hale getirecektir.

Madencilikte, maden ocağında çalışan işçi olmanın ötesinde bu alanda neler yapılabileceği ile ilgili eğitimlerin doğru verilmesi buradaki genç nüfusun kendi yapabilecekleri açısından fikir sahibi olabilmeleri sağlanmalıdır.

Bir diğer önemli potansiyel olan dış ticaret, buna yönelik bu önemli yol hattı üzerinde gelişen hizmet ve sanayi alanında yapılacak eğitimlerle potansiyelin en verimli şekilde kullanılmasını sağlanmalıdır.

Bu konuda Mili Eğitim Bakanlığı, sivil toplum kuruluşları Şırnak üniversitesi, sanayi odası, kalkınma ajansı gibi paydaşlarla eşgüdümlü çalışılmalı, çok programlı veya mesleki teknik liselerde, halk eğitim merkezlerinde ve ulaşılabilecek diğer alanlarda tarım, madencilik ve dış ticaretle ilgili programlar, kurslar açılmalı veya yaygınlaştırılmalıdır.

7.2. Şırnak İli Kırsalında Yerel Dinamiklerin Kapasitelerinin Genişletilmesi

Modeli

“Kırsal kalkınma çabaları, başlangıçta tarımsal kalkınma eksenli olarak insanların gelir düzeyini artırma hedefine odaklanmışken, edinilen tecrübeler neticesinde; kırsal alandaki altyapının iyileştirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşımın artırılması, doğal kaynakların ve çevrenin korunarak kullanılması gibi konuların bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur” (Gökdemir ve Ergün, 2012).

Kırsal yaşamda var olan potansiyellerin dışında yerel dinamiklerin kapasitelerinin genişletilmesi de kırsal kalkınmada dikkate alınmalıdır. Bu konuyla ilgili sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları farklı alanlara ait meslek örgüt temsilcileri arasında koordinasyon ve iş birliğini sağlayacak projeler geliştirilmelidir. Bu projelerle kırsal kalkınma politikalarının hedeflenen bazı önemli amaçları şu şekilde olmalıdır:

- ✓ Kırsal nüfusun doğal kaynakları kullanma biçimleri konusunda bilinçlendirilmesi,
- ✓ Kırsalda yaşam standartlarının iyileştirilmesi için kırsal alt yapının yenilenmesi veya artırılması,
- ✓ Kırsal istihdam olanaklarını geliştirecek, yenilerini ekleyecek kalkınmanın sağlanması,
- ✓ Kırsal nüfusun niteliğinin iyileştirilmesine yönelik eğitimlerin düzenlenmesi

Şırnak'ta avantaj sağlayan yerel potansiyellerin dışında aslında var olan ancak uzun yıllar terör nedeni ile gelişim sağlayamamış bir turizm potansiyeli vardır. Doğal güzellikleri, tarihi, farklı etnik yapıları ve dinlere ait kültürel öğeleri ile turizm kesinlikle kapasitesinin genişletilmesini gerektiren bir potansiyeldir.

7.3. Şırnak İli Kırsalında Topluluk Merkezli Kırsal Kalkınma Uygulamaları

Bu yaklaşımın kırsal kalkınma üzerindeki etkisi tarımsal üretimde kooperatifleşme gibi topluluk merkezleri ile gelişimi sağlamaktır. Bireysel üretim faaliyetleri yerine birlikler halinde bir tarımsal gelişim hedeflenmelidir. Tarımsal üretim ve dağıtım kamu destekli ofis, kooperatif gibi işletmelerle sürdürülmelidir.

“Kırsal kalkınma modellerinin temelinde de kırsal toplumun geleceğine yönelik yapılacak çalışmalarda da hedeflenen sürdürülebilir kalkınma ve kırsal alanların sosyal yaşamları, gelir düzeyleri bakımından gelişmelerini sağlamak, kırsal potansiyeli en verimli bir şekilde kullanmak hedefleri vardır” (Aytekin, 2019).

Hamit Sadi Selen, 1945 yılında yayımlanan makalesinde Türkiye'deki kır yerleşmelerini aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır: “1- Tarla, bahçe, mera, bataklık gibi bütün unsurları bir araya toplanmış, az çok el sanatlarına malik, tamamiyle kapalı köyler. 2- Artan mahsullerini pazara sevk eden, bir kısım alet ve ev eşyasını şehirden getiren yarı kapalı köyler: buralarda henüz ev ekonomisi kuvvetlidir; köy esas yiyeceğini bizzat temin eder fakat kendi kendine yeterliliğini kaybetmiş, piyasa ve pazarın esiri olmuş teşkilatsız köyler halindedir. 3-Muayyen bir mahsulü pazar için yetiştiren, aynı zamanda pazarla münasebetini teşkilatlandırmış, kredi ve satış kooperatifleri kurmuş pazara bağlı köyler. 4- Daha ziyade devletin veya şehirlî halkın meydana getirmiş olduğu tamamiyle ihtisasa dayanan hububat kombinaları, hayvan çiftlikleri büyük meyve bahçeleri gibi yeni kır yerleşmeleri.”

Selen'in bu ayrımı çok eski tarihli olmakla birlikte o dönemki Türkiye kırsalında Selen'in 3 numaralı köy grubunda ifade ettiği köyler eksik haliyle bugünkü Şırnak'ta mevcuttur. Örneğin arıcılık potansiyeli yüksek olan Şırnak'ta arıcılar birliğinin kurulması 2010 yılına kadar gecikmiştir.

Henüz bir marka adı da oluşturulabilmiş değildir. Bu mevcut potansiyel aktif bir birlik veya kooperatifle ilin özellikle baskın kırsal alanlarında önemli ekonomik getiriler sağlayacaktır. Burada devletin desteğinin yanı sıra kırsal nüfusun atılımları çok önemlidir. Şırnak'ta genç dinamik nüfus eğitim alsın alamsın çok küçük yaşlardan itibaren çalışma hayatının içindedir. Özellikle ülkenin batı kesimlerinde entansif tarımın yapıldığı ve çok farklı ürünlerin yetiştirildiği alanlarda tarım işçiliği olarak başlayan bu süreç bu gençlerin yaşları ilerledikçe sanayi ve özellikle de turizm alanlarına kaymaktadır. Bu alanda kurulacak kooperatif ve mevcut birliğin çalışmalarının artmasıyla hem bu genç dinamik nüfusun hem de bu potansiyelin en verimli şekilde kullanılmasını sağlayacaktır.

Şırnak ili kırsalında topluluk merkezli kırsal kalkınma uygulamalarına, arıcılık, tahıl üretimi, yer fıstığı gibi ürünler için ofis, kooperatif toplulukları devlet desteği ile kurulabilir. Ayrıca yaz aylarında yoğun şekilde yapılan yaylacılık faaliyetleri sonucunda elde edilen süt ürünleri bir birlik, marka altında toplanarak pazarlamasının kolaylaştırılması sağlanabilir.

Tarım ürünlerinin dışında çok önemli bir yere sahip olan madencilik, topluluk merkezli kırsal kalkınma modeline konu olmalıdır. Şırnak'ta fosfat, mermer ve asfaltit yatakları bulunmaktadır. Ancak bunlardan en hatırı sayılır olanı asfaltit yataklarıdır. Cudi dağı çevresinde, merkez ilçe, Silopi ve Uludere ilçelerinin kırsalında bulunan asfaltit yataklarının önemli bir kısmı işletilmektedir ve bu alanda çalışan beş binden fazla işçinin olduğu tahmin edilmektedir. Kırsalın bu potansiyeli tekelleşmeden uzak, işçi çalışma koşullarını iyileştirecek- özendirerek, kırsal kalkınmayı sağlayacak şekilde geliştirilmeli ve bu alanda da birlikler, işçi örgütleri desteklenmeli, teşvik edilmelidir.

Topluluk merkezli kırsal kalkınma modelinde akla yalnızca bu bahsettiğimiz mevcut tarım ve maden potansiyelinin desteklenip arttırılması gelmemelidir. ‘‘Kırsal alanda üretim faaliyetlerine yoğun bir biçimde katılan ‘kadınlar’, gelişmekte olan ülkelerde kırsal ekonomi için temel güç kaynağıdır. Ancak bu güç kaynağı, çoğunlukla karşılığı ödenmeyen ‘ücretsiz aile işçisi’ emeği olarak görünmekle birlikte, tarımsal üretimin önemli bir bölümü bu emeğe dayanmaktadır’’ (Gökdemir ve Ergün, 2012). Şırnak'ta genç kadın nüfusun kırsal alanda ekonomiye katılımı ücretsiz aile işçiliği şeklindedir. Yaklaşık on- on beş yıl öncesine kadar Şırnak kırsalında kadınların eğitime katılımının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde özellikle genç nüfus hem eğitim hayatında hem de mevsimlik işçi göçünde aktif olarak rol almaktadır. Ancak kadınlara ait birlikler topluluklar birçok doğu ve güneydoğu ilinde olduğu gibi devlet eliyle kurulan ÇATOM'ların (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) ötesine geçememiştir. Genç kız ve kadınların hedef kitle olduğu ÇATOM'ların etkinlikleri de ilçe merkezleri ile sınırlıdır. Şırnak'ta kırsal kalkınmanın istenilen düzeyde olabilmesi için hedef kitlesi kadın ve genç kızlar olan topluluklara ihtiyaç vardır.

Bu çalışmalar yürütülürken, eğitim, sağlık, ulaşım gibi alt yapı hizmetleri ile desteklenmeli ve bu çalışmalar nitelikli ve süreklilik arz eden projeler biçiminde ilerletilmelidir.

7.4. Şırnak İli Kırsalında Yaratıcı Topluluk Kalkınma Modeli

Bu yaklaşıma göre kırsal kalkınma kırsalın zenginliğinin arttırılmasından ziyade, kırsal nüfusun niteliğinin iyileştirilmesidir. Bu model özellikle Şırnak gibi çok önemli bir genç nüfus oranına sahip bir kırsal alan için oldukça işlevsel olacaktır. Eğitilmiş kalifiye insan gücü ve aynı zamanda girişimci, var olan potansiyellerden en ileri düzeyde fayda sağlayabilmeyi bilen çevreyi doğayı göz ardı etmeden uygulayabilen bir kırsal nüfusu ifade etmektedir.

Bu kalkınma modeli, birbirinden farklı özellikler gösteren farklı kırsal alanların birbirinden farklı problemlerine yönelik farkındalığı bulunan, çözüm yolları üreten, kararlar uygulama

aşamasında etkin halde sürece katılan örgütlü topluluklar oluşturulmasını önermektedir. Şırnak'ta kırsal alanlar birbirinden çok farklı özellikler göstermektedir. Bu çalışmada kırsal alanlar kır ile kent arasında bulunan üç farklı özellikte alana ayrılmıştır. Her üç kırsal alan grubunun da kendi içinde farklı problemleri vardır. Bunların her birinin kendi problemlerine yönelik ayrı ayrı yaratıcı çözüm önerileri, o problemi doğrudan yaşayan kırsal nüfusça geliştirilmelidir. Genç ve dinamik nüfusun kalkınmaya yönelik farkındalığı arttırılarak gelişimleri sağlanmalıdır. Burada başta devlet olmak üzere ilin sivil toplum kuruluşlarına ve ileri gelenlerine önemli roller düşmektedir.

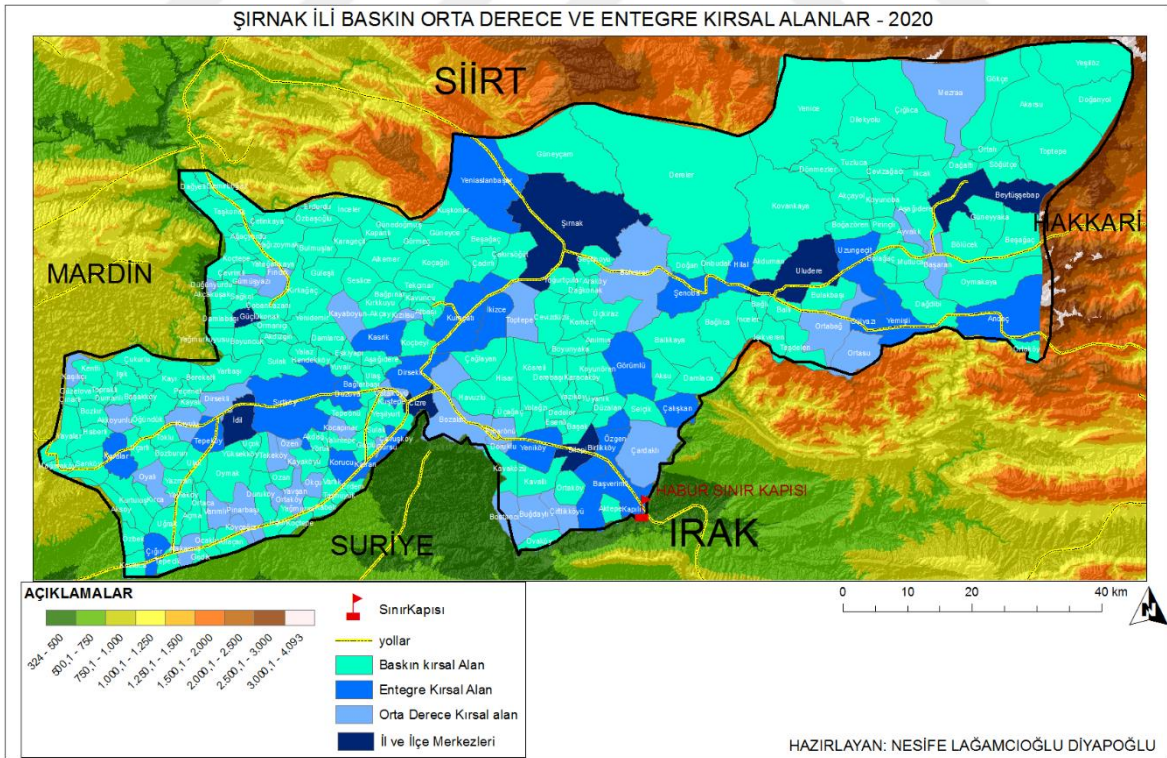
8. SONUÇ

Günümüze kırsal kent ayrımında kullandığımız ölçütlerin yapıları değişmiştir. Yeni kırsallık olarak adlandırılan bu yeni terim, klasik manada kırsallık olarak bildiğimiz ölçütlerin değiştiğini ifade eden bir terimdir. Kırsallık denildiğinde akla gelen bitkisel üretim, hayvancılık, geleneksel yaşama biçimleri, sosyal ve kültürel eylemlerin olmayışı, tarım ve hayvancılığa yönelik eklentileriyle geleneksel mimari yapılar gibi konular gelmektedir. Ancak günümüzde kırsallığın farklı boyutlar kazandığı görülmektedir. Tarım dışı sektörlerde çalışan nüfus, eğitim sağlık, altyapı gibi bazı sosyoekonomik ihtiyaçlara erişim kolaylığı bu yeni kırsallık konusunun bazı göstergeleridir. Gün içi nüfus hareketlerinde tarla-ev, mera-ev, yönlerinin yerine köy-ilçe merkezi, köy-il merkezi, köy-başka bir il gibi tarım dışında çalışma hayatının gerekliliğine göre şekillenen bir günlük göç olgusu oluşmuştur. Bu çalışmada yeni kırsallık olgusunun Şırnak kırsalına uygulaması yapılmıştır.

Şırnak kırsalı kente entegre kırsal alanlar, orta derecede kırsal alanlar ve baskın kırsal alanlar olmak üzere, ilçe merkezleri dışarıda tutularak ayrıma tabi tutulmuştur. Bu alanlardan bazıları birbirlerine çok yakın olmasına rağmen farklı kırsal özellikler gösterebilmektedir.

Şırnak'ta 28 adet kente entegre kırsal yerleşim birimi tespit edilmiştir. Bu alanlar, altyapı, sosyoekonomik özellik ve en önemlisi de nüfus ve çalışanların tamamına yakınının tarım dışı sektörlerde çalışması ile diğer kırsal alanlardan ayrılmaktadır. Genellikle kente entegre alanlar Cizre, Silopi, Şırnak gibi şehirlere yakın veya buraları birbirine bağlayan yollar üzerinde bulunmaktadır.

Orta derecede kırsal alanların sayısı ise 32 adettir. Bu alanlarda okul binası ve eğitim mevcuttur, çalışanların yarısına yakını tarım dışı sektörlerde çalışmaktadırlar. Alt yapı hizmetleri, temiz su, internet ve sabit telefon gibi birçok özellikten istifade edilebilmektedir.

Harita 14: Şırnak'ta baskın, orta derecede ve entegre kırsal alanlar, 2020

Son olarak baskın kırsal alanlar ise yeni kırsallık kavramının oturmadığı, uyuşmadığı alanlardır. Bu kırsal alanlarda çalışanların büyük kısmı tarım ve hayvancılıkta çalışmaktadır. Yerel mimaride konut tipleri görülmekte, yer yer ulaşım ve su problemleriyle karşılaşmaktadır. Dönemlik nüfus hareketlerinden günlük nüfus hareketleri değil mevsimlik nüfus hareketleri görülmektedir. Anket sonuçlarına yansıdığı kadarıyla, Şırnak'ta yaz aylarında tarım, sanayi, turizm gibi alanlarda çalışmak için gitmeyen nüfus neredeyse yoktur.

Şırnak'ta kırsallığın haritası ve ilin genel potansiyeli doğrultusunda şu çıkarımlara ulaşılmıştır.

- Şırnak'ta avantaj sağlayan yerel potansiyeller, hayvancılık, tarım, madencilik ve sınır ticaretidir. Bu potansiyeller aktif olarak kullanılmalıdır.
- Arıcılık ve madencilğe bağlı sanayi gibi bazı yerel dinamiklerin kapasiteleri arttırılmalıdır.
- Tarım ürünlerinde ve hem de mera hayvancılığında kooperatif birlik gibi topluluklar kurularak hem üretim kapasitesi arttırılmalı hem de üretim sonrası pazarlama faaliyetleri kolaylaştırılmalıdır.
- Son olarak Şırnak'ta yaratıcı topluluk modeli de uygulanabilir durumdadır. Özellikle genç ve dinamik nüfusun bu konuda doğru yönlendirilmesi çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. ve Bulut, E. (2006) Türkiye ve Dünyada tarımsal destekleme politikalarında son gelişmeler. *S.Ü. İİBF, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C:11, S:17, S:1-19, Konya.
- Ahipaşaoğlu, S. ve Çeltek, E. (2006). *Sürdürülebilir kırsal turizm*. Ankara: Gazi Kitap Evi
- Ahunbay M. (2005) *Taşın belleği: Mardin*, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, S. 6
- Akdemir, İ. O. (1997). *Muratçık (Avşan) Ovası Ve Yakın Çevresinin Beşeri Ve İktisadi Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Elazığ.
- Aksoy, M. (1998). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Terörün Neden ve Sonuçları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Issn: 1303-5134 www.Insanbilimleri.com
- Akşit, B. (1985). *Köy kasaba ve kentlerde toplumsal değişme*. Ankara. Turhan Kitabevi.
- Alaçık, N. ve Erkal, T. (1979). Bölge Planlamasında Jeomorfoloji ve Köy-kentler. *4.Jeomorfoloji Kurultay Bildirisi. Jeomorfoloji Dergisi* (s.8) Ankara
- Alparslan, E. ve Aydöner, C. (2004). Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfı Bilgilerinin Topoğrafya Bilgileriyle Birlikte Analizi, Kocaeli İli Uygulaması. *3. Coğrafya Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri*. Fatih Üniversitesi. 6-9 Ekim, İstanbul
- Arı, Y. ve Kaya, İ. (Ed.). (2014). *Coğrafya araştırma yöntemleri*. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği
- Arınç, K. (2013). Türkiye'nin iç bölgeleri. Erzurum: Biyosfer Araştırmaları Merkezi, Coğrafya Araştırmaları Serisi:103
- Atalay, İ. (2011). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık
- Atalay, İ. (2013). *Doğa bilimleri sözlüğü*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık
- Avcı, S. (2012) Şehirselleşmelerin belirlenmesinde kullanılan kriterler ve Türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, Sayı:9, İstanbul
- Aytekin, A. (2019) *Yeni kırsallık kavramı ve kırsal değişme: Kırıkkale ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.
- Babagiray, Z. (2000) Merkezi köyler yaklaşımı çerçevesinde örnek proje teklifi, *Tarım ve Köy Dergisi*, Sayı:131, Şubat
- Becerem E., Koç M. (2016) Habur Sınır Kapısı'nın Bölge Üzerindeki Etkileri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s:2
- Çevik, A. (1982). *Kent eşiği araştırması-Türkiye için kent tanımı*. Ankara: DPT Yayınları.
- Çolakoğlu, E. (2007). Kırsal kalkınma problemine bir çözüm arayışı olarak köy-kent projesi, *ZKÜ, Sosyal Bilimler Dergisi* C:3, S:6, S.187-2000. Zonguldak
- Darkot, B. (1966). Türkiye'de nüfus artışı ve şehirleşme. *İTÜ Mimarlık Dergisi*, No:11, S: 34. İstanbul
- Darkot, B. (1967) Şehir ayrımında nüfus sayısı ve fonksiyon kriterleri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17, İstanbul
- Doğanay, H. ve Çavuş, A. (2013). *Türkiye ekonomik coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi
- İstatistiklerle Şırnak (2017). Dicle Kalkınma Ajansı
- Er, C. (2000) Tarım kentleri ve kırsal kalkınma, *Tarım ve Köy Dergisi*, Sayı:131, Şubat,
- Erdentuğ, N. (1978) Türk Köyünde Modernleşme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Cilt:29 Sayı 1-4 s: 211-222
- Eriş, S. (1953). Doğu Anadolu Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:572, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:15
- Gökalg, H.Y., (2000) Tarım sanayi entegrasyon ve kırsal kalkınmada bir model olarak tarım kentleri, *Tarım ve Köy Dergisi*. Şubat.
- Gökdemir, L. ve Ergün S. (2012) Kırsal Kalkınmada Kadının Rolü, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi İdari Bilimler*. Cilt 1, Sayı 1
- Gülçubuk, B. (2005) AB ve Türkiye'de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü*

- Güneş İ. (2021) *Şırnak Şehri'nin Coğrafi Etüdü*, Yüksek Lisans Tezi T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı,
- Güneş, İ., Şırnak Şehri'nin Coğrafi Etüdü, (2021)
- Haut, J.L., Thalmann, J.P. ve Valbelle, D. (2000) *Kentlerin doğuşu*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Hayli, S. (2017). 2007-2012 Döneminde Türkiye köylerinde nüfus değişimi, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken (Zfw)*, Cilt.9, Sayı:1, S:155-176,
- Hayli, S., Canpolat, F.A. (2018). Coğrafi Göstergeler Açısından Türkiye'de Kırsal Değişim-1980-2012 Dönemi, *İnsani Bilimler Dergisi*, Aralık,
- İnan, A. A. (1978) *Cumhuriyet'in ellinci yılı için köylerimiz*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Karaca A. A. ve Şahin B. (2010) Kalkınma modellerine teorik yaklaşımlar, *ABMYO Dergisi*. 18, (41-52)
- Keleş, R. (1984) Kentleşme ve konut politikası. Ankara: SBF Yayınları.
- Kıray, M. B. (1998) *Kentleşme yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Özlu S., Dedeoğlu Özkan S., Beyazlı D. (2020,) Kırsallık göstergeleri bağlamında türkiye illerinin kümelenmesi ve devinimi, *Coğrafya Dergisi – Journal Of Geography*, 40: 231-245
- Selen, H. S. (1945). Türkiye'de köy yerleşmeleri ve şehirleşme hareketleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, 7-8: 97-108,
- Soykan, F. (2003) Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi, *Ege Coğrafya Dergisi*. Cilt: 12, Sayı: 1,
- Şahsuvarlıoğlu, L. (2000) Tarihi gelişim sürecinde köy, köycülük ve tarım kentleri. *Tarım ve Köy Dergisi*, Sayı: 131, Şubat,
- Şengün, M. T., Siler, M., 2016, İdil (Şırnak) kuzeyinin jeomorfolojik özellikleri, *Türk Coğrafya Dergisi* 66 (2016) 11-17
- Şırnak Tarımsal Yatırım Rehberi 2022, T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi
- Tanoğlu, A. (1966) *Nüfus ve yerleşme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1183, No:45
- TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (2013) *Uludere Alt Komisyon Raporu*. Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (1998) *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu* (10/25), Türkiye Büyük Millet Meclisi, S. Sayısı 532, Dönem:20, Yasama Yılı:3. Ankara
- Tekeli, İ. (2016) *Dünya'da ve Türkiye'de kır kent karşıtlığı yok olurken yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri*. Ankara: İdeal Kent Yayınları
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması*. Ankara: İmge Yay.
- Teoman, Ö. (2021) Türkiye tarımında kapitalist dönüşüm tartışmalarına bir katkı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 3, Sayı:3, 41-60
- TRC 3 Bölgesi Yöresel Arı Ürünleri Araştırma Raporu, 2021, Dicle Kalkınma Ajansı, <https://www.dika.org.tr/Dokumanflipbook/Sektorel-Arastirmalar/29/1>
- Tuncel, G., Gündoğmuş, B. (2013) Güneydoğuda yaşanan köy boşaltma hadiselerinin siyasal yansımaları ve Şırnak il ölçeğindeki seçmen tercihi etkisi, [www.Esosder.Org](http://www.esosder.org) ,*Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış-2013 Cilt:12 Sayı:44 (234-254)
- Tümertekin, E. (1997) *İstanbul, insan ve mekân*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2012) *Beşerî Coğrafya*, İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Tütengil, C.O. (1969). Türkiye'de köy sorunu. İstanbul: Kitaş Yayınları
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2021-2023
- Yahyaoglu, T. (1971) *Tarım kentleri*. Ankara: Çınar Yayınları
- Yalçın İ. (2015) *Geçmişten günümüze İdil'in siyasi, idari, sosyo -ekonomik ve kültürel tarihi*, Yüksek Lisans Tezi T. C. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,

- Yılmaz, M. (2015) Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012), Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 33
- Zeyrek, D. (2010) *Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan batıya yönelen glerin toplumsal sonuçları (1984-2006)*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bilecik

EKLER

EK 1: KÖY BİLGİ FORMU

Köyün Konumu, Coğrafi Özellikleri

1. Bağlı olduğu İlçeye uzaklığı(km): (0-10) (11-20) (21-30) (31-40) (41 +)
2. Bağlı olduğu ile uzaklığı(km): (0-20) (21-40) (41-60) (61-80) (81 +)
3. Ortalama Eğimi (%): (0 - 8) (8,1-16) (16,1-24) (24,1-32) (32,1+)
4. Ortalama yükseltisi(m): (300-600) (601-900) (901-1200) (1201-1500) (1500+)
5. Kuruluş Yeri: Ova Sırt Plato Yamaç Vadi boyu Dağ eteği düzlüğü

Altyapı Özellikleri

6. Su şebekesi:	var	yok		
7. Su kontrolü:	yapılıyor	yapılmıyor		
8. Kanalizasyon:	var	yok		
9. Sabit telefon:	var	yok		
10. İnternet:	var	yok		
11. PTT şubesi:	var	yok		
12. Sağlık hizmeti:	var	il/ilçeye gidiliyor		
13. Çocuk Parkı:	var	yok		
14. Mesire yeri:	var	yok		
15. Ulaşım(yol durumu):	Asfalt	Stablize	Toprak	
16. Ulaşım Şekli:	Toplu taşıma	Özel Araç		
17. Eğitim binası:	İlkokul	Ortaokul	Taşıma merkezi	Lise

Köyde Yürütülen Ekonomik Faaliyetler

18. Bakkal:	var	yok
19. Lokanta:	var	yok
20. Kahvehane:	var	yok
21. Fırın:	var	yok
22. Barınma/Otel:	var	yok
23. Benzinlik:	var	yok
24. Pazar yeri:	Kuruluyor	Kurulmuyor

25. Mandıra: var yok

26. Çiftlik: var yok

27. Ofis/Kooperatif: var yok

28. Köyde sürdürülen ağırlıklı ekonomik faaliyetler: .....

29. Köyde arazisi olduğu halde köyde oturmayan, fakat arazisini işleyen: var yok

30. Tarım dışı gelire sahip nüfusun köy nüfusuna oranı

31. İl/ilçede çalışan köyde ikamet eden nüfusun köyde oturan nüfusuna oranı Tamamına yakını
Yarıdan Fazlası Yarıdan Azı Çok az

Tamamına yakını Yarıdan Fazlası Yarıdan Azı Çok az

Sosyo-kültürel yaşam, Nüfus ve Mesken Özellikleri

32. Nüfus miktarı: (0- 50) (51 -100) (101- 150) (151- 200) (201-250) (251+)

33. Nüfus artışı(Son 5 yıl): Artıyor Azalıyor Durağan

34. Mevsimlik iş için köyden gidenler: Var Yok

35. Mevsimlik iş için köye gelenler: Var Yok

36. Mevsimlik iş için köyden gidenlerin en fazla gittiği iller.....

37. Mevsimlik iş için gidenlerin çalıştığı iş kolları

Sanayi Tarım Turizm ve diğer hizmet kolları

38. Meskenlerde çatı örtüsü: Toprak Dam Kiremit Saç Beton dam

39. Meskenlerde yapı özelliği: Betonarme Kerpiç Taş

40. Mesken eklentilerinin kullanım amacı: Tarımsal Tarım dışı

41. Köyde kullanılabilir durumda olan mesken sayısı: (0- 30) (31 -60) (61 -90) (91-120) (121+)

42. Meskenlerin kullanım süresi/ ne kadarı bütün yıl kullanıyor.

Tamamına yakını Yarıdan Fazlası Yarıdan Azı Çok az